

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Diplomová práce

VLIV NĚKTERÝCH RODINNÝCH OKOLNOSTÍ NA VYUŽITÍ VOLNÉHO ČASU DÍTĚTE

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Markéta Kavanová
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: 5.

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

2. prosince 2008

Děkuji vedoucímu diplomové práce RSDr. Jánovi Mišovičovi, CSc.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	7
 TEORETICKÁ ČÁST	
 1 VYMEZENÍ POJMU RODINA	 9
1.1 Pojem rodina	9
1.2 Druhy rodin	11
1.2.1 Druhy rodin podle složení	11
1.2.2 Druhy rodin podle funkčnosti	14
1.3 Nukleární rodina jako systém	16
1.4 Funkce rodiny	17
1.5 Metody a formy výchovy v rodině	21
1.5.1 Výchovné cíle s různou mírou výchovné angažovanosti	21
1.5.2 Přístupy k výchově podle K. Lemana	22
1.5.3 Determinanty rodinného stylu výchovy	23
1.5.4 Rozpoznávání výchovného stylu v rodině	23
 2 CHARAKTERISTIKA RODINY Z RŮZNÝCH	
 HLEDISEK	25
 2.1 Charakteristika z hlediska statusu rodičů	 25
2.1.1 Pojem status	25
2.1.2 Sociální role a status	27
2.1.3 Pojem třída	27
2.1.3.1 Třídy podle ekonomického statusu (EGP)	28
2.2 Charakteristika z hlediska počtu sourozenců	30
2.2.1 Charakteristika z hlediska pořadí narození dítěte	32

2.2.1.1 Prvorozené děti.....	32
2.2.1.2 Prostřední děti.....	33
2.2.1.3 Nejmladší děti	34
2.2.1.4 Jedináčci.....	34
2.3 Charakteristika z hlediska vzdělání rodičů	35
2.3.1 Volný a soudržný vztah rodičů ke vzdělání dětí.....	36
2.3.2 Matky a jejich vzdělání	37
3 VYMEZENÍ POJMU VOLNÝ ČAS.....	40
3.1 Pojem volný čas	40
3.2 Funkce volného času..	41
3.3 Kvalitativní a kvantitativní aspekty volného času	42
3.3.1 Kvalitativní aspekty volného času	42
4 VÝCHOVA DĚTÍ MIMO VYUČOVÁNÍ.....	45
4.1 Pojem výchova mimo vyučování.....	45
4.2 Funkce výchovy mimo vyučování.....	46
4.3 Cíle a obsah výchovy mimo vyučování.....	47
4.4 Výchově-vzdělávací činnosti v době mimo vyučování	48
4.4.1 Odpočinkové a rekreační činnosti ve výchově mimo vyučování.....	48
4.4.2 Zájmové činnosti ve výchově mimo vyučování.....	48
4.4.3 Příprava na vyučování ve výchově mimo vyučování	51
4.5 Neorganizované využití volného času.....	52
4.5.1 Trávení volného času společně s rodinou	52
4.5.2 Trávení volného času s vrstevníky.....	53
4.5.3 Trávení volného času samotářsky	54
4.5.4 Pojem nuda.....	54
4.6 Organizované využití volného času – instituce pro výchovu	
 ve volném čase	55
4.6.1 Volnočasová zařízení školy – školní kluby.....	55

4.6.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže	55
4.6.3 Sdružení a organizace dětí a mládeže ve volném čase.....	56

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÁ SONDA	59
5.1 Základní informace o výzkumu a výběru dotazovaných.....	59
5.2 Cíl a předmět výzkumu	60
5.2.1 Formulace hypotéz	60
5.3 Interpretace získaných dat	60
5.3.1 Postoj respondenta k volnému času	60
5.3.2 Způsob trávení volného času respondenta	66
5.3.3 Zhodnocení trávení volného času respondentem, kvalita trávení	72
5.3.4 Postoj rodičů respondenta k volnému času	78
5.3.5 Základní údaje o respondentech.....	83
5.4 Výsledky výzkumné sondy	87
5.4.1 Ověření hypotéz	90
ZÁVĚR.....	93
SEZNAM LITERATURY	96
SEZNAM ZKRATEK.....	99
SEZNAM PŘÍLOH.....	100
PŘÍLOHY	101
ABSTRAKT.....	128
ABSTRACT.....	129

ÚVOD

“Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, jíž může člověk dosáhnout.“

Franz Kafka

Hledala jsem tu nejvýstižnější větu, kterou začít tuto diplomovou práci. Myslím, že citát od tak významného autora je tím pravým.

Mým studijním oborem je vychovatelství. To znamená být v neustálém kontaktu s lidmi různého věku, hovořit s nimi, ale hlavně, zabývat se otázkou jejich volného času. A proto když jsem hledala námět či základní myšlenku této diplomové práce, snažila jsem se nalézt takové téma, které by pro mne nebylo jen prázdným pojmem. A takovýmto tématem je pro mne otázka současné rodiny, její různé charakteristiky a vliv těchto aspektů na využití volného času dítěte.

V diplomové práci bych se chtěla pokusit charakterizovat současnou rodinu. Budu se zabývat tím, v čem a jak na využívání volného času dětí působí jejich rodinné prostředí.

Hlavním cílem této práce je tedy zjistit, zda různé aspekty rodiny mohou mít vliv na využívání volného času dítěte. Mezi tyto aspekty zahrnuji charakteristiku rodiny z hlediska úplnosti, vzdělání rodičů, počtu sourozenců a pořadí jejich narození a z hlediska sociální třídy rodičů.

Práci jsem se rozhodla rozdělit do dvou hlavních částí, teoretické a praktické. Teoretická část je tvořena čtyřmi kapitolami, a to Vymezení pojmu rodina, Charakteristika rodiny z různých hledisek, Vymezení pojmu volný čas a Výchova dětí mimo vyučování. Praktická část obsahuje výzkumnou sondu zabývající se otázkou vlivu různých charakteristik rodiny na využívání volného času.

V první kapitole teoretické části podávám definici rodiny, hovořím o termínu nukleární rodina. Popisuji druhy rodin podle složení a funkčnosti. Dále řeším strukturu nukleární rodiny. Analyzuji také základní funkce rodiny, v závěru kapitoly řeším otázku výchovy v rodině, její cíle a dopady na dítě.

V druhé části práce se věnuji popisu rodiny z různých hledisek, a to charakteristice z hlediska statusu rodičů, vzdělání rodičů a pořadí narození mezi sourozenci. Tato kapitola je zásadní částí mé diplomové práce, je silně spjata s výzkumnou sondou.

Třetí část pojednává o volném čase. Na začátku kapitoly popisují různé definice volného času. Zabývám se funkcemi volného času a jeho kvalitativními a kvantitativními aspekty.

Ve čtvrté kapitole řeším otázku výchovy mimo vyučování, podávám její definici a základní funkce. Dále zmiňuji obsah a cíle výchovy mimo vyučování. Největší část kapitoly věnuji výchovně-vzdělávacím činnostem ve výchově mimo vyučování, mezi které autoři řadí odpočinkovou a rekreační činnost, zájmovou činnost a přípravu na vyučování. Zabývám se také rozlišením výchovy mimo vyučování na neorganizované a organizované činnosti. U neorganizovaného využívání volného času zmiňuji například rodinu či vrstevnické skupiny. Jako organizované využívání volného času uvádím instituce pro výchovu ve volném čase, například školní kluby, střediska pro volný čas, sdružení a organizace dětí, domovy mládeže.

Pátá část je věnována vyhodnocení výzkumného šetření, kterým jsem se pokusila zjistit názory mladých lidí na rodinu a její vliv na využívání volného času. Pomocí výsledků výzkumné sondy u dětí 8. a 9. tříd základních škol ověřuji své vyslovené hypotézy, a to, zda má úplnost rodiny, vzdělání rodičů, sociální třída rodičů nebo postavení mezi sourozenci vliv na využívání volného času dítěte. Výsledky výzkumu jsou uveřejněny a popsány v závěru páté části.

Za stěžejní literaturu k mé diplomové práci považuji monografie HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny. Struktura, dynamika, komunikace*, LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, GIDDENS, A. *Sociologie*, HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*.

1. VYMEZENÍ POJMU RODINA

1.1 Pojem rodina

Pohled na rodinu je diferencovaný z hlediska různých disciplín i různých autorů. Je zřejmé, že vymežit pojem rodina pouze jednou definicí je velmi obtížné. Proto jich v úvodu této kapitoly uvádím hned několik.

„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit.“¹

„Rodina je ideální krabička poslední záchrany, když přijdou zlé časy.“²

Rodina je spojení dvou nebo více jednotlivců, kteří jsou spřízněni narozením, manželstvím či adoptí a žijí ve společné domácnosti.³

„Rodina je systém vzájemně propojených vztahů, uspokojuje se zde řada centrálních potřeb osobnosti jako potřeba citové odezvy, jistoty a bezpečí, sounáležitosti, pocitu sociální užitečnosti a významu a další potřeby dávající životu smysl.“⁴

Rodina je významným prostředím, které by pro dítě mělo být citovým zázemím, zdrojem jistoty a bezpečí. Velkou měrou se podílí na rozvoji pocitů sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí uplatnění schopností dítěte.⁵

Rodina je primární skupinou, kde se od narození formuje osobnost dítěte

¹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002, s. 25. ISBN 80-7178-624-1.

² Tamtéž, s. 25.

³ Srov. RITZER, G. *The Blackwell encyclopedia of Sociology*. Blackwell Publishing 2007, s. 1590. ISBN 978-1-4051-2433-1.

⁴ HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*. 1. vyd. České Budějovice : JU ZF České Budějovice, 1998, s. 16. ISBN 80-7040-315-2.

⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2002, s. 17. ISBN 80-246-0181-8.

a v níž prožíváme všechny fáze svého života. Nejprve se člověk rodí a vyrůstá v rodině orientační (výchozí). Zde je jedinec objektem výchovy a většina lidí s ní po celý život zůstává v kontaktu mnohdy i proto, aby se postaraly o zestárlé rodiče. Později člověk zakládá rodinu reprodukční, v níž sám přebírá rodičovské role.⁶

Typická manželská rodina žije v odděleném domě, oddělena od svých orientačních rodin a je ekonomicky nezávislá. Takovouto manželskou rodinu označují autoři jako rodinu nukleárního typu. S nukleární rodinou se můžeme setkat prakticky ve všech společnostech euroamerické civilizace. Skládá se z dospělých manželů a jejich vlastních či adoptivních dětí žijících ve stejné domácnosti. Ve většině tradičních společností byla nukleární rodina více či méně integrována do širších příbuzenských vztahů.⁷

Termín nukleární rodina zavedl americký sociolog T. Parsons, který razil tezi, že v moderních společnostech se rozpadá soužití více generací pod jednou střechou, když mladí odcházejí od rodičů a zakládají vlastní domácnost.

Je však chybou domnívat se, že už všude na světě rodina nukleárního typu převládá. Ve většině kultur je stále ještě normou rodina rozšířená a přetrvávající tradiční formy rodinného života.⁸

Jak uvádí *Velký sociologický slovník*, rodina je „nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace, potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“⁹

⁶ Srov. DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999, s. 53. ISBN 80-7178-249-1.

⁷ Srov. NOVÁČKOVÁ, B. *English for Sociology*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2002, s. 152. ISBN 80-246-0604-6.

⁸ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999, s. 159. ISBN 80-7203-124-4.

⁹ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. II. sv. Praha : Karolinum, 1996, s. 942. ISBN 80-7184-310-5.

1.2 Druhy rodin

Rodiny se dají rozlišovat podle určitých způsobů, v této kapitole se budu zabývat rozdělením rodiny podle složení a podle funkčnosti.

1.2.1 Druhy rodin podle složení

Úplná rodina

Rodina úplná je taková, ve které nechybí ani jeden z jejích základních příslušníků, to znamená, že v ní jsou oba biologičtí rodiče i děti.¹⁰

Neúplná rodina

Neúplnou rodinou mám na mysli takovou rodinu, kterou vytváří jen jeden z rodičů dohromady se svými nezletilými dětmi. Důvodem vzniku neúplné rodiny může být nedostatečné plnění funkcí rodiny. Rodina úplná může zaniknout přirozenou cestou, a to smrtí jednoho z rodičů, nebo cestou nepřirozenou, a to rozvodem.¹¹

Jeden z hlavních předpokladů vzniku neúplné rodiny je tedy rozvod. Studie ukazují, že rozvod hrozí manželství zejména na jeho počátku a především v manželství mladých lidí. Ze sta vdaných žen ve věku 20 – 24 let se ročně rozvedou tři, ve věku 30 – 34 let jen dvě a ve věku 40 – 44 let už jen něco víc než jedna.¹²

Úroveň rozvodovosti je výrazně závislá na vzdělání manželů. Zatímco na sto sňatků, kde oba snoubenci mají vzdělání základní nebo odborné bez maturity, připadne asi 78 rozvodů takových párů, u vysokoškolsky vzdělaných párů i u snoubenců s maturitou je to jen zhruba 37 rozvodů na sto sňatků.¹³

¹⁰ Srov. PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 27. ISBN 80-210-1946-8.

¹¹ Srov. Tamtéž, s. 27.

¹² Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 44.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 45.

Velké množství sociologů a historiků se zabývá měnícími se způsoby soužití v rodině a jejími nejrůznějšími podobami. Například známá americká antropoložka Margareta Meadová prorokovala již v sedmdesátých letech 20. století, že v blízké budoucnosti prožije každý člověk nejméně dvě manželství. První manželství pro zplodění a vychování dětí a druhé pro sdílení společnosti ve dvou. Tradicionalisté naopak hájí přítomnost i budoucnost rodiny, to znamená trvalé soužití jednoho muže s jedinou ženou, spolu s jejich s jejich dětmi ve společném domově. Skeptici se však mohou opřít o rozvodové statistiky, rostoucí počet nesezdaných soužití, svobodných matek i osaměle žijících lidí.¹⁴

B. Montalvo, americký sociolog, zabývající se procesy v rodině, vypracoval typologii interpersonálního uspořádání v rodině po rozvodu. Ta umožňuje odhadovat další vývoj rodiny a rizika. Tento sociolog řeší také pozici dítěte po rozvodu, v jakých případech je u dětí riziko vzniku patologií.¹⁵

Pro většinu dětí jsou však efekty rodinného rozpadu pouze dočasné. Studie prokazují, že 80 % dětí, které mají zkušenost s rozvodem rodičů, jsou schopny se za jeden až dva roky přizpůsobit novému životu.¹⁶

Za neúplnou rodinu se obecně považuje také rodina svobodné matky. Koncem šedesátých let 20. století se postupně objevuje tento nový typ rodiny. To znamená, že začíná stoupat počet žen, které rodí a vychovávají děti samy, tj. bez muže. V současnosti roste ve všech evropských zemích počet dětí narozených mimo manželství. Je na místě rozlišovat mezi mladými svobodnými matkami a matkami, které se rozhodly mít dítě za svobodna až okolo třicátého roku. U prvního typu matek je těhotenství většinou neplánované a partneři se znají spíše krátce. Ve druhé skupině najdeme většinou ženy, které se svými partnery udržovaly dlouhodobý vztah a vědomě se rozhodly, že budou mít dítě. Po narození dítěte se pro oba typy mateřství mění vztah k partnerovi, a to na nesnadný až konfliktní. Proto ženy ve velkém množství případů zůstávají samy.

¹⁴ Srov. PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 1998, s. 17. ISBN 80-7106-292-8.

¹⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha : Slon, 1993, s. 108 - 110. ISBN 80-901424-7-8.

¹⁶ Srov. RITZER, G. *The Blackwell encyklopedia of Sociology*, s. 1592.

Takováto rodina se všeobecně pokládá za podstatně méně vhodnou pro plnění společenské a výchovné funkce.¹⁷

K otázce rozchodu či rozvodu partnerů bych ráda uvedla situaci, ve které se ocitá muž. Muži zůstávají po rozchodu i rozvodu partnerů objektivně více nezávislí. Rozvod je stojí z ekonomického hlediska méně.¹⁸

Avšak muži se většinou dostávají do pozice toho rodiče, který postupně ztrácí kontakt se svými dětmi. Po rozvodu zůstávají totiž děti ve více než 90 % případů v péči své matky a podíl osamělých otců tvoří na celkovém počtu neúplných rodin pouze 13 %. Děti tedy zůstávají po rozchodu rodičů nejčastěji v péči matek, zatímco jejich otcové zakládají po rozvodu častěji nové rodiny.¹⁹

Institucionální rodina

V institucionální rodině se skupiny dospělých starají o skupiny dětí. Myslím tím ústavy, společenství nebo rozšířené rodiny.²⁰

Doplněná rodina

Pojmem doplněná rodina myslím rodinné společenství, v němž jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem a druhý je rodičem nevlastním, nebiologickým. Termín doplněná rodina v České Republice propaguje Zdeněk Matějček, autor zabývající se úplností rodiny. Míjí tím v podstatě rodinu nevlastní, která vzniká po druhém či dalším sňatku jednoho z rodičů.²¹

Někteří rodiče, většinou ti z nižších vrstev, raději po rozvodu předchozího manželství začínají znovu úplně od začátku a doplněná rodina zcela nahrazuje jejich bývalou rodinu.²²

¹⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 102 – 104.

¹⁸ Srov. DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*, s. 115.

¹⁹ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. 1. vyd. Brno : Barrister a Principal, 2002, s. 101. ISBN 80-86598-36-5.

²⁰ Srov. PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 27.

²¹ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001, s. 137. ISBN 80-7178-559-8.

²² Srov. DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*, s. 117.

1.2.2 Druhy rodin podle funkčnosti

Rodina je společenská jednotka, která své jednotlivé členy zabezpečuje materiálně, předává jim zkušenosti i hodnoty. Rodina pro své členy představuje instituci ochrany a intimity, bezpečí a citové zázemí. Vůči společnosti plní funkci ekonomickou, výchovnou, biologickou a emocionální.²³ Pro dítě má z hlediska socializačního procesu zásadní význam, do jaké míry se daří rodině tyto funkce plnit.²⁴

Autorů, kteří se zabývají oblastí dělení rodin podle funkčnosti, je hned několik. Je to například Robin Skynner, který zdůrazňuje potřebu zkoumat zdravé, fungující rodiny. Je také jedním ze zakladatelů Institutu rodinné terapie v Londýně. V souvislosti s problematikou funkčnosti rodin také připomínám zásadní přínos J. Dunovského, který vypracoval Dotazník funkčnosti rodiny.²⁵

Z výsledků dotazníku vyvodil čtyři pásma funkčnosti:

Rodiny funkční

Pod pojmem funkční rodina si každý člověk představí mnoho asociací. Již zmíněný Robin Skynner uvádí ve své knize *Family matters* (1995) znaky úspěšně fungující rodiny:

- vyvážení blízkosti a autonomie,
- schopnost adaptace, zvládání změn a ztrát,
- schopnost spolupráce,
- jasná komunikace,
- vysoká úroveň humoru a radosti v rodině,
- věrnost nikoli jako obecný morální princip, ale jako vědomá osobní volba,
- afiliativní²⁶ postoj k druhým, k sociálnímu okolí.²⁷

²³ Srov. ZÁŠKODNÁ, H. *Společenské minority a sociální práce*. 1. vyd. České Budějovice : JU ZF České Budějovice, 2000, s. 12 - 17. ISBN 80-7040-408-6.

²⁴ Srov. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk – prostředí – výchova*. 1. vyd. Brno : Paido, 2001, s. 79. ISBN 80-7315- 004-2.

²⁵ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 69 – 71.

²⁶ Pod pojmem afiliativní míním přátelský, vstřícný, otevřený, kamarádský.

²⁷ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 70.

Funkční rodiny rovněž vykazují jasné hranice mezi různými rodinnými subsystémy, ale i mezi rodinou a okolím. V takovéto rodině většinou existuje společný a uznávaný systém hodnot, zdravý komunikační styl a vzájemná důvěra.²⁸

Rodiny problémové

Problémová rodina vykazuje poruchy bazálních funkcí rodiny. Tyto poruchy však vážněji neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm.²⁹

Rodiny dysfunkční

Dysfunkčnost rodiny je možno pozorovat v případě, kdy je některá z funkcí rodiny výrazně potlačena nebo zcela chybí. Tak vzniká stav, který se negativně projevuje na situaci v rodině, a to především na dětech. Dysfunkčnost vychází z narušeného vztahu mezi rodiči nebo mezi rodiči a dětmi.³⁰

Dysfunkční rodiny vykazují některé z následujících charakteristik: popírání či neřešení problémů, chybějící intimita, vzájemné obviňování, nejasná pravidla a kompetence. Dále pak nejasná komunikace.³¹

V komunikaci dysfunkčních rodin zjišťujeme mnoho protimluvů a nedorozumění. Je v ní také vysoká stereotypie. Rodina se drží zaběhnutých způsobů komunikace, nehledá nové způsoby. Magnetofonové záznamy komunikace dysfunkčních rodin jsou typické sekvencemi promluva – ticho – promluva – ticho. V dysfunkčních rodinách bývá také pozorováno nápadně mnoho negativních emočních projevů, od ironizování až k otevřenému napadání.³²

Někteří členové těchto rodin jsou v krizových situacích náchylnější k poruchovému chování, k neurotickým nebo psychosomatickým projevům.³³

²⁸ Srov. ZÁŠKODNÁ, H. *Společenské minority a sociální práce*, s. 18.

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 17.

³⁰ Srov. KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*. 1. vyd. Praha : ISV, 1994, s. 74. ISBN 80-85866-05-6.

³¹ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, s. 33.

³² Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s. 117 - 121.

³³ Srov. PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny. Struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 2000, s. 56. ISBN 80-7239-039-2.

Rodiny afunkční

Afunkční rodinu uvádí autor jako krajní situaci. Tato situace je charakterizována stavem, kdy celé společenství lidí v rodině ztratilo svůj význam a není schopno plnit své funkce. Jestliže se na tento typ rodiny podíváme z hlediska vývoje dítěte, docházíme k závěru, že tento stav může dítě ohrožovat a o smyslu jeho zachování není možno uvažovat.³⁴

Na závěr této podkapitoly bych ráda uvedla základní přístup k problematice fungující – nefungující rodina, který ve své knize *Manželství a rodiny, struktura, dynamika, komunikace* uvádí Ivo Plaňava. Autor, který se zaměřuje na sociální psychologii manželství a rodiny, manželskou a rodinnou terapii.

Základní přístup k otázce fungující – nefungující rodina lze u autorů, kteří vycházejí z psychoanalýzy, vyjádřit takto: zdravý, fungující jedinec → fungující, vydařené manželství i rodina. Je možné zobecnit: zdravý, zralý člověk → zdravé, zralé mezilidské vztahy. Oproti tomu autoři, kteří jsou orientováni systémově, zdůrazňují opačný směr: zdravé vztahy a interakce vedou k tomu, že jedinec může jednat i cítit se zdravě.³⁵

1.3 Nukleární rodina jako systém

Některé koncepce pohlíží na rodinu jako na systém, to znamená na strukturovaný celek, který je složený z prvků ve vzájemné komunikaci. Autoři zabývající se rodinnou terapií zdůrazňují princip celosti. Systém pro ně není prostým souhrnem částí, a proto určité rodině nelze porozumět tím, že terapeut porozumí individuální psychice jejích členů. Musí se dívat na rodinu celistvou, s ohledem na její sociální kontext.³⁶

Rodina představuje specifický typ malé sociální skupiny. To znamená, že je založena na citové intimitě, jedinečnosti a nezaměnitelnosti emocionálních

³⁴ Srov. KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*, s. 74.

³⁵ Srov. PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny. Struktura, dynamika, komunikace*, s. 28 – 29.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 39.

vztahů. Současně je ale také skupinou neformální, neboť její cíle jsou podmíněny individuálně. Systémové pojetí rodiny zahrnuje mikrosociální (vnitřní subsystémy - manželský, rodičovský, sourozenecký), mezosociální (širší sociální vztahy - příbuzní, přátelé, pracovní a institucionální vztahy) a makrosociální (vztah rodiny a státu, politiky, morálky, kultury) aspekty rodinného života.³⁷

Salvador Michunin, americký představitel strukturální rodinné terapie, koncipuje rodinu jako sociální systém, který operuje v konkrétním kontextu a má tři základní komponenty: strukturu, vývoj v čase a způsoby, jak rodina řeší problémy.

Klíčovým pojmem konceptu S. Michunina je rodinná struktura. Každá rodina je vnitřně organizována, jde o hierarchii a rozdělení vlivu a moci, role členů rodiny i hranice mezi nimi.³⁸ Pojem struktura rodiny též zahrnuje hranice mezi systémy a subsystémy, to znamená generační a osobnostní hranice v rodině, míru a kvalitu propojení se širším okolím.³⁹

1.4 Funkce rodiny

V souvislosti s rodinou jako výchovnou a socializační institucí se často hovoří o její funkčnosti. Funkčnost zde znamená stav, kdy rodina na alespoň minimální úrovni naplňuje možnosti rozvoje svých členů. V případě výrazného potlačení některé funkce nebo její absence, vzniká stav, který se negativně projeví.⁴⁰

Základní funkce rodiny jsou:

Biologická a reprodukční funkce rodiny

„Rodina je svazek muže a ženy a jejich svobodných dětí založený na biologickém základě, který je charakterizován rysem trvalého soužití. Je tedy institucí zajišťující především trvání lidského rodu.“⁴¹

³⁷ Srov. ZÁŠKODNÁ, H. *Společenské minority a sociální práce*, s. 12 - 17.

³⁸ Srov. PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny. Struktura, dynamika, komunikace*, s. 42 - 43.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 74.

⁴⁰ Srov. KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*, s. 73 - 74.

⁴¹ Srov. RADVANOVÁ, S. *O rodině, manželství a dětech*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1978, s. 7. ISBN neuvedeno.

Rodina zajišťuje reprodukci rodu, umožňuje biologickou obnovu sil, představuje důležitou roli v manželském soužití partnerů.⁴²

Reprodukční funkce byla, je a bude jedním z nejobvyklejších důvodů pro vznik a existenci rodiny.⁴³

Rodina jako pojítko mezi jedincem a společností však ztrácí na významu, protože společnost je schopná pečovat o jednotlivce přímo a také mu může nabídnout širokou škálu alternativ soužití a reprodukčního procesu:

- typické soužití biologických rodičů a jejich vlastních dětí,
- soužití rodičů adoptivních či pěstounských a nevlastních dětí,
- soužití partnerů, kteří se rozhodli nemít děti,
- soužití partnerů bez možnosti mít vlastní děti přirozenou cestou,
- bezdětné manželství z důvodů tzv. nekonsumovaného manželství,
- bezdětné manželství, které své dítě získají díky umělému oplodnění atd.,
- rodiče, kteří žijí bez vlastních dětí (nejsou schopni se o ně postarat),
- žena, která vychovává dítě sama, úmyslně bez manžela,
- homosexuální či lesbické dvojice, které pečují o dítě jednoho z partnerů.⁴⁴

Emocionální funkce

V této funkci je rodina z hlediska zdravého vývoje člověka jedinečná a nezastupitelná. Vycházím ze situací, kdy člověk ztrácí přirozený kontakt s rodinným prostředím. Především v dětství vede déletrvající odcizení od rodiny, a to ať už faktické, emocionální či vztahové, ke vzniku neuróz a citových deprivací.⁴⁵

Domnívám se, že právě emocionální funkce určuje význam rodiny, který tvoří mezičlánek společností jako celkem a jedincem. Oproti funkci reprodukční není funkce emocionální vázána na věk členů rodiny. Potřeba zázemí, bezvýhradného přijímání, podpory a pomoci, sdílení společných zážitků, je nutná pro všechny věkové skupiny. To vše rodina poskytuje. Oproti tomu v rodině dysfunkční je to

⁴² Srov. KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*, s. 74.

⁴³ Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998, s. 325. ISBN 80-7178-269-6.

⁴⁴ Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, s. 325 - 326.

⁴⁵ Srov. KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*, s. 74.

zvláště emocionální rovina, která jedince nejvíce zraňuje a je do největší míry postižena. Stále jasněji se ukazuje, jak významnou roli zaujímají emoce v procesu socializace.⁴⁶

Ekonomická funkce

Znamená finanční zabezpečení členů rodiny. To, kolik sil, času a lidských kontaktů jsou její členové ochotni i nuceni obětovat materiálnímu zabezpečení rodiny, svědčí minimálně o hodnotách a životních významech dospělých. To se samozřejmě odráží i na postavení jejich dětí.⁴⁷

Materiální funkce byla více významnější v minulosti. Hlavně v dobách, kdy rodina byla vnímána jako samostatně hospodařící jednotka, kde má každý člen rodiny svou funkci a povinnosti. Slabší členové proto byli odkázáni na materiální pomoc silnějších členů. V případě nefunkčnosti rodiny v oblasti ekonomické v dnešní době funguje ve společnosti dobře propracovaný systém sociálních podpor, i v této oblasti je rodina zastupitelná společností jako celkem.⁴⁸

Domestikační funkce

Domestikační funkce znamená význam rodiny pro osobnostní zakotvení jedince v životě, vytvoření pocitu domova, pospolitosti. V dětství se projevuje jako ochrana a poskytnutí ochrany před vnějšími vlivy. Dále pak nezbytné zastání proti všem obtížím.⁴⁹

Výchovná a socializační funkce

V této části se budu zabývat nejdůležitějšími funkcemi rodiny, a to socializační, výchovnou a vzdělávací funkcí. Všechny předchozí funkce ovlivňují velkou měrou plnění socializačních úloh rodiny. Mám na mysli například proměny ekonomických funkcí, vztahů v rodině. K nejvýznamnějším změnám patří převzetí vzdělávací funkce z rodiny školou a dalšími mimoškolními

⁴⁶ Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, s. 327.

⁴⁷ Srov. KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*, s. 74.

⁴⁸ Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, s. 326.

⁴⁹ Srov. KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*, s. 74.

institucemi.⁵⁰

„Rodina je prostředím, které poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě a v podstatě mu poskytuje vše potřebné pro zařazení do společnosti. V rámci rodinné interakce však neprobíhá pouze výchova dětí, ale vzájemné působení formuje všechny členy rodiny jak bezprostředně, tak i dlouhodobě.“⁵¹

Samotná socializace se definuje jako proces učení a zvnitřňování skupinových norem a hodnot, kterýmž prochází každý jedinec. Americký sociolog a psycholog G. H. Mead poukazuje na to, že osobnost se u dětí vyvíjí v procesu identifikace s druhými. Socializace dítěte probíhá hrou a procesem, který zmíněný G. H. Mead nazývá „přejímání rolí“. Hra je pro dítě nástrojem, který mu umožňuje získat zkušenosti se sociálními rolemi a pravidly. Rodinné prostředí, ale také např. média dítěti nabízí množství vzorců, z kterých si samostatně volí. Přestože je rodinný model socializace jedinci nejbližší, má člověk – vzhledem k existenci dalších socializačních činitelů – možnost vybrat si ty hodnoty a normy, které mu v určitých případech umožní rodinné normy do jisté míry popřít.⁵²

Socializačních činitelů existuje velké množství. Můžeme je rozdělit na činitele primární a sekundární. Mezi primární socializační činitele patří především rodina a škola. Rodina a škola dětem předávají, podle slov francouzského sociologa P. Bourdieua, kulturní kapitál. Do kulturního kapitálu můžeme zahrnout jazyk, kulturní znalosti, vědomosti, funkční gramotnost a vzdělání. Mezi sekundární činitele můžeme zařadit vrstevnické skupiny, pracovní prostředí, podniky a úřady, církve, politické strany, televize. Vzhledem k rozmanitosti modelů socializačních činitelů a míst, kde tyto modely jedinec přejímá, je socializace velice složitým procesem. Není příliš obtížné definovat zvyky, způsob myšlení či jednání charakteristické pro určitou skupinu lidí, je však zcela vyloučeno, aby všichni její členové byli zcela stejní.⁵³

⁵⁰ Srov. MONTOUSSÉ, M., RENOARD, G. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005, s. 109 - 110. ISBN 80-7178-976-3.

⁵¹ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, s. 326 - 327.

⁵² Srov. MONTOUSSÉ, M., RENOARD, G. *Přehled sociologie*, s. 110 - 111.

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 112 - 114

1.5 Metody a formy výchovy v rodině

Výchova je produktem sociálního života lidstva, jehož doba je příliš krátká, než aby se do genetického programu mohl včlenit program lidského výchovného chování. Ve výchově se člověk nemůže spoléhat na své instinkty, ale na svůj rozum, inteligenci a sociální zkušenost. Výchově to dává možnost velké variability, individualizace, leč také chybovosti a dopouštění se omylů.⁵⁴

Přesto, že i rodina je sociální útvar zcela specifický, platí i v ní určité obecné zákonitosti. Každá rodina má svou rodinnou strukturu a hierarchii interpersonálních vztahů. Každý člen rodiny má svou osobitou roli, rodina jako celek má vztah k jiným skupinám, k obecným hodnotám, má svá vlastní vnitřní pravidla soužití i skupinové normy. To vše tvoří základ výchovy dětí.⁵⁵

Jednotlivé rodiny se vzájemně sblížují, vytvářejí rodinná přátelství, mají v rámci společnosti společné skupinové zájmy. Tento okruh rodinných známých také ovlivňuje život rodin a výchovu dětí v nich. Ohledy na pověst rodiny působí na výchovu dětí i na způsob rodinného života včetně řešení a překonávání krizí, které rodině přináší život.⁵⁶

Výchova v rodině je jedním z klíčových faktorů, které utváří jedince v jeho vývoji, a to buď pozitivně či negativně. Výchovných stylů v rodině může být hned několik. Dělí se podle různých hledisek, a to například podle cílů výchovy, jakou míru autority rodiče uplatňují a jakou mají empatii k dítěti. Posuzuje se také stupeň demokratičnosti, autokratičnosti či liberálnosti.⁵⁷

1.5.1 Výchovné cíle s různou mírou výchovné angažovanosti

V literatuře jsou rozlišeny způsoby výchovy podle pojetí smyslu výchovy na jedné a pojetí motivace dítěte na straně druhé, dále pak podle výchovné angažovanosti rodičů, zájmu a času, který svému rodičovskému poslání věnují.

⁵⁴ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 39.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 26.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 30.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 39 - 44.

Projektivní ctižádostivá výchova používá povzbuzující motivace a citové závislosti dítěte.

Autoritativní ctižádostivá výchova se opírá o kázeň, požadavky, tresty, submisivitu dítěte.

Liberální empirická výchova vychází vstřícně aktuálními potřebami a přáními dítěte, neklade žádné požadavky ani cíle, opírá se o okamžitou motivaci, je to výchova krácející za dítětem.

Demokratická empatická výchova respektuje práva, potřeby a individualitu dítěte. Klade na ně přiměřené požadavky k prospěchu vývoje jeho osobnosti i jeho společenského uplatnění, je to výchova spolupracující s dítětem.⁵⁸

Některé z výše uvedených výchovných „strategií“ jsou si vzájemně příbuzné, zatímco jiné obsahují vzájemně protikladné tendence. Je také jasné, že konkrétní rodinu nemůžeme vměstnat do jediného výchovného typu. Praktický význam popisu typu výchovy spočívá v tom, že zařazení určité rodiny do určitého typu podává pouze její základní charakteristiku, a ta může pomoci například při pedagogické diagnóze rodinné situace, apod.⁵⁹

1.5.2 Přístupy k výchově podle K. Lemana

Kevin Leman, americký psycholog a rodinný poradce, vidí v současných rodinách tři hlavní přístupy k výchově v rodině:

- autoritářský,
- shovívavý,
- autoritativní.⁶⁰

Autoritářský rodič je ten, který si myslí, že ví, co je pro jeho děti nejlepší. Děti tak nemají moc volnosti, musí dělat, co jim rodiče říkají. V rodinách, kde jsou rodiče shovívaví, si naopak může dítě dělat, co chce. Rodiče si myslí, že když

⁵⁸ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 45 - 46.

⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 46.

⁶⁰ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. 1. vyd. Praha : Portál, 1997, s. 156. ISBN 80-7178-152-5.

nechají své děti dělat cokoli, budou je mít děti raději. Pravý opak je ale pravdou. Shovívavá výchova produkuje malé tyrany, kteří řídí celou domácnost. Mezi oběma extrémami, autoritářstvím a shovívavostí, existuje střední cesta v podobě výchovy, a to autoritativní. Autoritativní rodiče nechtějí své děti ovládat a dělat všechna rozhodnutí za ně. Ale také rozhodně nechtějí, aby děti ovládaly je a rozhodovaly v rodině. Rodiče by měli své děti vychovávat, vést a učit.⁶¹

1.5.3 Determinanty rodinného stylu výchovy

Výchova dětí je průsečíkem všech faktorů rodinného uspořádání, života, vztahů, individuální rodinné historie a samozřejmě osobností rodičů. Z osobnostních faktorů jsou to temperament, psychická stabilita, hodnoty, vzdělání, sociální status, národní příslušnost. Styl výchovy ovlivňují také činitelé sociální, hospodářský blahobyt či bída, činitelé zdravotní. Do determinantů stylu výchovy patří i vliv samotných dětí, jejich povaha, schopnosti a nadání, důležitý je také jejich počet. Tímto tématem se budu podrobněji zabývat v kapitole třetí.⁶²

1.5.4 Rozpoznávání výchovného stylu v rodině

V případě, že chceme určit výchovný styl v rodině, měli bychom se zaměřit na rodinné faktory ekonomické, kulturní a sociální, rolemi členů rodiny a životním stylem. Tyto skutečnosti můžeme roztrždit následovně:

- ekonomická situace rodiny (příjmy rodičů, vybavení domácnosti, materiální zabezpečení dětí, investice do dětí)
- vzdělání a povolání rodičů, sociální postavení, životní styl (trávení volného času, zájmy, kulturní atmosféra v rodině)
- širší rodinné zázemí, prarodiče, sourozenci, přátelé rodiny
- osobní sociální anamnéza rodičů, historie jejich vztahu
- rozdělení rolí v rodině

⁶¹ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, s. 156 - 160.

⁶² Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 47 - 50.

- typ výchovy a výchovný styl obou rodičů, prarodičů⁶³

Rozlišením těchto šesti bodů můžeme dojít k závěru, jaký výchovný styl je v té a té rodině převažující a to nám může pomoci např. v diagnostikování výchovných problémů v rodině.⁶⁴

⁶³ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 55 - 57.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 57.

2. CHARAKTERISTIKA RODINY Z RŮZNÝCH HLEDISEK

V předchozí části diplomové práce jsem se zabývala kategorií rodina. Popsala jsem druhy rodin, pojetí rodiny jako systému. Vysvětlila jsem všechny funkce rodiny a navázala tak na metody a formy výchovy v rodině.

Nyní se budu také věnovat rodině, ale z trochu jiného úhlu. Charakterizují rodinu ze tří různých hledisek. Bude to pojetí rodiny z hlediska sociálních tříd rodičů, počtu a pořadí sourozenců a vzdělání rodičů.

„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému a společnosti obecně.“⁶⁵

Jednotlivé rodiny se od sebe sociologicky liší svým hmotným zajištěním, sociokulturní úrovní, postavením a vzděláním rodičů, jejich generační a etnickou příslušností, hodnotovou orientací, rozdělením rolí v rodině a uspořádáním vnitrorodinných vztahů, stylem rodinného života.⁶⁶

2.1 Charakteristika z hlediska statusu rodičů

2.1.1 Pojem status

⁶⁵ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, s. 304.

⁶⁶ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 30.

Status je slovo latinského původu. Pojmem status míním určitou situaci či poměry a označuje se tak postavení člověka ve společnosti.⁶⁷

Status je pozice, kterou jedinec zaujímá vůči druhým lidem v rámci daného sociálního systému. Status určuje práva a povinnosti svého držitele vzhledem k ostatním lidem. Určuje také, jaké chování budou druzí očekávat od nositele statusu v různých situacích. V tomto smyslu je status základem sociálních rolí. Sociální status je rozdělován více či méně hierarchicky s tendencí přiznávat nejvyšší status pouze omezenému počtu lidí. V moderní společnosti je sociální status ovlivněn zejména dosaženým vzděláním, příjmem, vlastnictvím, sociálním oceněním vykonávané profese a dalšími faktory.⁶⁸

Podle Maxe Webera, německého sociologa, se jako status označuje rozdílná úcta nebo prestiž, které se jednotlivé sociální skupiny těší. Rozdíly ve statusu jsou často nezávislé na třídní příslušnosti. Vysoký status mají v západní společnosti například lékaři či právníci.⁶⁹

Odborníci rozlišují dva typy statusů, status připsaný a status získaný. Status připsaný (vrozený) je dán nezávisle na jedinci, člověk se s ním rodí, například rasa, národ, pohlaví, věk. Status získaný lze nabýt vlastní úsilím (zaměstnání, vzdělání, podíl na moci).⁷⁰

I když v principu je sociální status rozložen v populaci rovnoměrně, kvůli potřebě orientace nominují lidé v běžných setkáváních své partnery pomocí silně zjednodušených statusových měřítek. Podle těchto kritérií, která jsou založena na podobnostech či odlišnostech ve vzdělání, v příjmu a vlastnictví, se utvářejí postoje i vkus.⁷¹

Status je pozice člověka v konkrétní oblasti sociálního života. Protože existuje mnoho těchto oblastí, existuje také pluralita statusů. To znamená, že jedinec může být zároveň např. manželkou, matkou rodiny, učitelkou, rybářkou a obecní zastupitelkou. Status určuje jak horizontální pozici jedince (jeho vztah k sobě

⁶⁷ Srov. RITZER, G. *The Blackwell encyclopedia of Sociology*, s. 4749.

⁶⁸ Srov. KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 3. vyd. Praha : Slon, 1995, s. 176. ISBN 80-85850-06-0.

⁶⁹ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 260.

⁷⁰ Srov. ZICH, F. *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha : Vysoká škola finanční a správní, 2003, s. 55. ISBN 80-86754-06-5.

⁷¹ Srov. KELLER, J. *Úvod do sociologie*, s. 177.

rovným jedincům), tak i jeho pozici vertikální (pozici v určité hierarchii). Každému z těchto postavení odpovídají specifická práva a povinnosti.⁷²

2.1.2 Sociální role a status

Práva a povinnosti, které se poutají ke každému statusu, jsou vyjádřeny konceptem sociálních rolí. Pojem sociální role chápeme jako chování, které skupina od jedince v určité situaci očekává. Člověk tedy hraje rozmanité sociální role. Množství těchto rolí závisí na tom, v jakých sférách sociálního života se jedinec pohybuje (rodina, práce, volný čas, činnost ve spolcích atd.). Pokud příslušnost k různým skupinám způsobuje konflikt rolí, je to podle R. K. Mertona, amerického sociologa, dáno zvláště tím, že partneři mají od jedince v rozličných oblastech sociálního života rozdílná očekávání.⁷³

Pojem role a status mohou být interpretovány různě. Funkcionalisté, zejména americká sociolog T. Parsons a jeho kolega R. K. Merton, zastávají názor, že jedinci se musí požadavkům své role přizpůsobit, zatímco podle etnometodologů, hlavně podle amerického sociologa E. Goffmana, si každý své role definuje sám v průběhu interakcí.⁷⁴

2.1.3 Pojem třída

Pojem třída je v sociologii chápán jako skupina lidí, která je určena na základě více společných znaků. Tím je zařazena do skupiny příslušných jednotlivců.⁷⁵

Sociální třída je tedy kategorie lidí, kteří mají stejné třídní postavení, většinou chápáné jako stejný způsob obživy nebo bohatství. Dělení na třídy se užívá v hierarchickém smyslu, třídy jsou obvykle uspořádány od nejvyšší, elitní třídy, která zahrnuje nejmocnější a nejbohatší členy společnosti, až po spodní třídu, která shrnuje osoby s nejnižší prestiží.⁷⁶

⁷² Srov. MONTOUSSÉ, M., RENOARD, G. *Přehled sociologie*, s. 100.

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 101 - 102.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 102.

⁷⁵ Srov. ZICH, F. *Úvod do sociologie*, s. 59.

⁷⁶ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 256 – 257.

„Ve všech typech společnosti se vyskytuje nerovnost. I v těch nejprimitivnějších kulturách, v nichž téměř neexistují majetkové rozdíly, existuje nerovnost mezi jedinci, mezi muži a ženami, mezi mladšími a staršími. Určité osoby mají vyšší status než jiné například tehdy, jsou-li úspěšnější při lovu anebo je-li jim přisuzována schopnost navazovat spojení s duchy předků. K popisu nerovností používají sociologové termínu sociální stratifikace. Stratifikaci můžeme definovat jako strukturovanou nerovnost mezi různými skupinami lidí a pro názornost ji přirovnat ke geologickému vrstvení v zemské kůře, jemuž se hierarchické řazení jednotlivých společenských vrstev podobá.“⁷⁷

Pojem sociální třída se definuje jako rozsáhlé seskupení lidí, kteří mají podobné ekonomické prostředky, což má vliv na jejich způsob života. Základem třídních rozdílů jsou majetkové poměry a typ zaměstnání. Britský sociolog A. Giddens rozlišuje ve své rozsáhlé publikaci *Sociologie* šest hlavních sociálních tříd. **Vyšší střední třídu** tvoří vzdělaní a zámožní lidé, povoláním lékaři, účetní, ředitelé. **Střední třídu** představují například učitel, zdravotní sestra, vedoucí či policisté. **Nižší střední třídu** zastupují studenti, mistři, úředníci. **Vyškolenou dělnickou třídou** reprezentují předák směny, instalatér, zedník. **Dělnickou třídou** vytvářejí např. prodavači, rybáři. **Spodní třídu** tvoří nádeníci, důchodci, kteří jsou odkázáni na státní důchod.⁷⁸

2.1.3.1 Třídy podle ekonomického statusu (EGP)

Pro rozlišování sociálních tříd je v současné sociologii nejčastěji využívána klasifikace označovaná **EGP**. (Začáteční písmena jmen autorů této klasifikace: **E**rikson, **G**oldthope, **P**ortocarero). Tato kategorizace osob je určena na základě ekonomického statusu a povahy pracovní smlouvy vykonávaného zaměstnání.⁷⁹

Pro stanovení ekonomického statusu je důležité, aby osoba byla v pozici zaměstnance, zaměstnavatele nebo v pozici osoby samostatně výdělečně činné. Je také podstatné rozlišovat mezi tím, zda osoba pracuje za plat či mzdu. Osoby,

⁷⁷ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 254.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 264 – 268.

⁷⁹ Srov. ZICH, F. *Úvod do sociologie*, s. 59.

kteřé pracují za mzdu, mají většinou nízkou míru autonomie, například dělníci, manuální pracovníci. Naopak manažeři se vyznačují vysokou mírou autonomie a příslušným platem.⁸⁰

Podle tohoto přístupu se rozlišuje deset tříd sociálního postavení ekonomicky aktivních lidí neboli EGP klasifikace:⁸¹

- **Vyšší odborníci**, což jsou vysocí státní úředníci, ředitelé velkých podniků, zákonodárci.
- **Nižší odborníci**, mezi něž patří nižší státní úředníci, techničtí odborníci, ředitelé menších podniků a organizací.
- **Rutinní nemanuální pracovníci**, mezi které náleží řadoví úředníci.
- **Drobní vlastníci, živnostníci, řemeslníci se zaměstnanci**
- **Drobní vlastníci, živnostníci, řemeslníci bez zaměstnanců**
- **Technici a mistři**
- **Kvalifikovaní dělníci**
- **Zaučení a nekvalifikovaní dělníci**, mezi něž nepatří osoby pracující v zemědělství.
- **Zemědělství dělníci a další manuální pracovníci v primárním sektoru**
- **Soukromí zemědělci, ostatní samostatní v primárním sektoru**

Existuje také zjednodušená klasifikace této koncepce, kterou použijí ve své výzkumné sondě, a to:⁸²

- **Samostatně činní se zaměstnanci, podnikatelé**
- **Vyšší odborníci včetně nevelké skupiny podnikatelů s větším počtem podřízených**
- **Samostatně činní bez zaměstnanců (živnostníci)**
- **Střední odborníci včetně mistrů**
- **Rutinní nemanuální pracovníci**
- **Kvalifikovaní dělníci včetně odvětví materiálních služeb**

⁸⁰ Srov. ZICH, F. *Úvod do sociologie*, s. 59.

⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 59 – 60.

⁸² Srov. Tamtéž, s. 60.

- **Polokvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci včetně služeb a zemědělci**

Celá řada studií zaznamenala rozdílný přístup rodičů ke vzdělávání a volnému času podle sociálních tříd. Jejich zjištění ukázala, že rodiče z vyšších tříd jsou aktivnější v rozvíjení vědomostí a znalostí dětí než rodiče z nižších tříd. Lépe společensky postavení rodiče se do školy s dětmi více připravují, dbají na rozvoj verbálních schopností a dovedností dítěte, častěji děti přihlašují do různých zájmových kroužků, více se zajímají o prostředí školy. Hůře společensky postavení rodiče toto všechno se svými dětmi také dělají, ovšem ne v takové míře, ne s takovou intenzitou a ne s takovou důsledností. V právě těchto třech ohledech se od rodičů z vyšších tříd liší.⁸³

Na závěr této části kapitoly bych ráda zmínila otázku sociálního postavení členů rodiny. Je více než zřejmé, že u manželského páru většinou dochází k tomu, že každý z manželů patří k odlišné sociální třídě. Studie, která je uvedena v publikaci A. Giddense, prokázala, že třídně smíšené rodiny jsou běžnou záležitostí. Většinou má vyšší postavení muž, ale je tomu i obráceně. Z uvedené studie rovněž plyne, že se rozdílné postavení manželů promítá do rodinného života. Například při rozhodování o tom, kdo zůstane doma s nemocným dítětem. Pokud měla žena v práci vyšší postavení než muž, většinou zůstával doma právě on.⁸⁴

2.2 Charakteristika z hlediska počtu sourozenců

Sourozenecké vazby jsou jedny z nejrozšířenějších a nejtrvalejších intimních vztahů. Nacházejí se na hranici mezi příbuzenstvím a přátelstvím. Sourozenecká sociologie velkou měrou závisí na dětství a starém věku, na soupeření a sociální

⁸³ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 52.

⁸⁴ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 274.

podpoře. Role sourozeneckých vazeb je velmi důležitá i v jiných sférách našeho života a ve vztazích k druhým lidem.⁸⁵

„Specifickým činitelem působícím na vývoj dítěte v rámci rodinného prostředí jsou jeho sourozenci. Pozice, jakou dítě v rodině a ve skupině sourozenců zaujímá – např. přichází-li do rodiny po dvou předchozích děvčatech vytoužený chlapec, nebo vyrůstá-li v rodině dítě jediné (jedináček) – značně ovlivňuje celou situaci jeho dětství. Sourozenecká pozice, jakou dítě mezi svými sourozenci zaujímá, zvyšuje pravděpodobnost rozvoje určitých osobnostních charakteristik a projevů chování, které mohou být trvalého charakteru a projevovat se v průběhu celého života daného jedince.“⁸⁶

Na sourozenecké konstelace upozornil a systematicky je do své teorie individuální psychologie začlenil Alfred Adler, americký psycholog. Na tohoto autora navázali autoři další (například Dewey, Leman, Toman), kteří rovněž viděli vliv sourozenecké konstelace na osobnostní vývoj a kteří si také povšimli jisté podobnosti osobnostních vlastností jedinců, jež mají stejné postavení ve skupině sourozenců.⁸⁷

Sourozenci vyrůstají v rodině ve velmi intimních a těsných vztazích. Důležitá je danost těchto vztahů. Dítě si sourozence nevybírá. Jedinec se musí se svým sourozencem dělit o pozornost a péči rodičů, je to také důvod, proč může dítě vnímat sourozence jako konkurenci. Na druhé straně mohou být ale sourozenci důvěrníky a poradci, spiklenci. V rámci sourozeneckých vztahů si dítě osvojuje důležité sociální kompetence, které dále uplatňuje v širším sociálním prostředí. Sourozenci si navzájem cvičí schopnost přizpůsobovat své požadavky druhým, což má význam pro úspěšnou adaptaci dítěte na nároky života. Tento sociální trénink je v životě dítěte nenahraditelný.⁸⁸

2.2.1 Charakteristika z hlediska pořadí narození dítěte

⁸⁵ Srov. RITZER, G. *The Blackwell encyclopedia of Sociology*, s. 4315.

⁸⁶ PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 176.

⁸⁷ Srov. Tamtéž, s. 177.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 177 - 178.

A. Busemann, německý psycholog, autor knihy *Handbuch der Paedagogischen Sociokunde* (Berlín, 1932) upozorňuje na složitost osobních sourozeneckých vztahů. Stejně otázce se ve Francii věnuje psycholog F. Coryz, dále také němečtí psychologové G. Clauss a H. Hiebsch. Všichni se shodují v názoru, že vztahy mezi sourozenci jsou závislé na počtu dětí v rodině a pořadí jejich narození. Ve vztazích mezi sourozenci probíhá neustálé soupeření o sociální pozice. Největší tlak je mezi sourozeneckými dvojicemi, jež jsou si věkově blízké. Mladší sourozenec se nedokáže spokojit s nadřazeným postavením staršího sourozence. Méně rivalských vztahů mají sourozenci, mezi kterými je větší věkový rozdíl. Vztahy staršího sourozence k mladšímu dostávají ochranný charakter. Nejsnazší situace je v rodinách se třemi a více dětmi. V těchto rodinách je dost prostoru pro rozdělení rolí autoritativních, protektivních i submisivních. Výjimečnou sociální roli mají jedináčkové. Nemohou v rodině prožít soutěžení o sociální pozice a jdou do sociálního života nepřipraveni.⁸⁹

2.2.1.1 Prvorozené děti

Prvorozené dítě se rodí do situace velkého očekávání. Přináší rodičům první zkušenost s rodičovstvím. Rodiče proto mohou být na jedné straně úzkostliví, nejistí a na straně druhé přísní a nároční.⁹⁰

Psychologický výzkum přinesl důkazy o tom, že prvorození mají silnější motivaci dosáhnout úspěchu než jejich mladší sourozenci.⁹¹

U žádného postavení v sourozenecké konstelaci nelze s takovou jistotou uvést hlavní charakteristickou vlastnost jako u prvorozených dětí. Tou vlastností je perfekcionismus.⁹² Prvorození jsou lidé zaměřeni na cíl, snaží se prosadit. Jsou obětaví, vstřícní, konzervativní, spoléhají sami na sebe, věří v autoritu. Prvorození chtějí vědět, co se bude dít a kdy. Jde jim o to, aby bylo všechno dobře zorganizováno a provedeno včas a bez chyby.⁹³

⁸⁹ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 27 - 28.

⁹⁰ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 180.

⁹¹ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, s. 15.

⁹² Srov. Tamtéž, s. 45.

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 50.

Prvorození jsou také známí velkou schopností soustředit se, tolerancí, trpělivostí. Jsou systematictí a svědomití. Až úzkostlivě se snaží, aby nedělali chyby, jsou opatrní, rozvážní a mají úctu k zákonům a nařízením.⁹⁴

Americký psycholog Kevin Leman, autor knihy *Sourozenecká konstelace*, upozoruje mezi prvorozenými dětmi dva různé typy. Jedni jsou vstřícní a snaží se druhým vyhovět a druzí agresivní, kteří tvrdě prosazují svou vůli. Zatímco vstřícní prvorození mají silnou potřebu pomáhat, druhá skupina prvorozených je energičtější.⁹⁵

2.2.1.2 Prostřední děti

Prostřední děti bývají často nazývány jako ty, které „se narodily příliš pozdě nebo příliš brzy“. Smysluplné zobecnění společných charakteristik spojených se sourozeneckou konstelací prostředních dětí je ve srovnání s ostatními pozicemi velmi obtížné. Prostřední dítě může totiž být druhé ze tří, třetí ze čtyř apod.⁹⁶

Druhorozené dítě, pro vysvětlení charakteristik prostředních dětí budu vycházet z charakteristik dětí druhorozených, se snaží jít přesně opačným směrem než prvorozené. Nachází se mezi nejstarším a nejmladším sourozencem, proto se z prostředního dítěte stává vyjednávač a prostředník, který se vyhýbá konfliktu.⁹⁷

Slovo, které nejlépe charakterizuje prostřední děti, je rozporuplnost. Mohou být tiší či společenší, vyjednávači i rebelové, soupeřiví a bojovní či tolerantní.⁹⁸

Prostřední děti mohou mít pocit, že jsou zatlačovány do pozadí mladšími nebo staršími sourozenci. Proto je u těchto dětí obvyklé, že se více než kterékoli jiné dítě upínají k vrstevnické skupině.⁹⁹

Alfred Adler, otec psychologie sourozeneckých konstelací, ve svých knihách poukazuje na to, že ve většině případů mají prostřední děti poměrně dobrou

⁹⁴ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, s. 53 - 55.

⁹⁵ Srov. Tamtéž, s. 50 - 52.

⁹⁶ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 180.

⁹⁷ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, s. 18.

⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 88 - 89.

⁹⁹ Srov. Tamtéž, s. 90 - 91.

pozici. Přiznává však, že druhorozený, který má výjimečně nadaného staršího sourozence, by mohl mít se svou pozicí problémy.¹⁰⁰

2.2.1.3 Nejmladší děti

Nejmladší děti se často stávají středem pozornosti a v rodině mohou využívat celou řadu výhod. K nevýhodám pro nejmladší děti patří stálý přístup jako k „věčně malému“. Mezi sourozenci je v pozici, ze které má možnost pozorovat své starší sourozence a hodnotit, jaké taktiky a postupy v chování jsou úspěšné a které naopak k cíli nevedou.¹⁰¹

Nejmladší děti v rodině jsou většinou extrovertní baviči. Typickou vlastností benjamínků je bezstarostnost a veselost, jsou oblíbení. Avšak benjamínci mohou být také vzpurní, kritičtí, rozmazlení, netrpěliví a prudcí.¹⁰²

Nejmladší děti se vyznačují neuvěřitelnou touhou udělat něco důležitého, aby si jich druzí všimli. Je to dáno také tím, že nejmladší cítí a chápou, že jejich dovednosti už nemají pro rodiče takový význam, jako tomu bylo u starších sourozenců.¹⁰³

Často se stává, když se narodí poslední dítě v rodině s pěti či víceletým odstupem, že začíná nová rovina pořadí narození. Dítě o tolik mladší než jeho ostatní sourozenci je většinou ponecháno vlastnímu osudu a stává se osamělým jedináčkem.¹⁰⁴

2.2.1.4 Jedináčci

Jedináček je v podstatě nejstarší dítě, které se ale později nemusí o přízeň rodičů dělit. Kontakty těchto dětí jsou omezeny na otce a matku. Nemožnost blízkého kontaktu jedináčků s jedinci přibližně stejného věku v rodině může způsobovat obtíže v navazování vztahů s vrstevníky.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, s. 95.

¹⁰¹ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 181.

¹⁰² Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, s. 100 - 101.

¹⁰³ Srov. Tamtéž, s. 102 – 103.

¹⁰⁴ Srov. Tamtéž, s. 19.

¹⁰⁵ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 181.

Syndrom jedináčka bývá obvykle spojen s tím, že rodiče s dítětem jednají jako s malým dospělým a hodně od něj očekávají.¹⁰⁶

Mnozí jedináčci mohou být zajímavou směsicí nejstaršího a nejmladšího dítěte. Mohou se v nich spojovat vlastnosti prvorozeného i rodinného benjamínka.¹⁰⁷

Vztahy a osobní preference rodičů se přenášejí i na vztahy sourozenecké. Známa je žárlivost dětí na nového sourozence, který je vytlačuje z výsluní rodičovské lásky. Dítě se však může na nového sourozence psychicky připravit. Jako příklad můžeme uvést pozitivní instinkty u dívek, které mají mateřské cítění.¹⁰⁸

2.3 Charakteristika z hlediska vzdělání rodičů

Vzdělávání je tradičně chápáno jako specifická součást výchovy. Je to záměrné, cílevědomé formování a rozvíjení člověka. Pojem „vzdělávání“ je uváděn ve vztah především k rozvíjení kognitivních stránek osobnosti.¹⁰⁹

V péči rodičů, kteří jsou na přijatelné intelektové a vzdělanostní úrovni, se může dítě dobře rozvíjet. Rodiče jsou motivováni věnovat se svým dětem a vzdělání je součástí jejich hodnotového žebříčku.¹¹⁰

Například tzv. Wisconsinův model předpokládá vliv dosaženého vzdělání rodičů a jejich pracovních výsledků na školní schopnosti a dovednosti dětí.¹¹¹

Rodiče s vyšším než základním vzděláním mají větší nároky na dítě a podmiňují svůj vztah k němu jeho úspěšností. Ladislav Hintnaus, profesor Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, z výzkumu zjistil vztah venkovských rodičů k malotřídkám. Zastánci malotřídek byli spíše rodiče se základním vzděláním, kteří oceňovali, že děti nemusí dojíždět, příjemné až

¹⁰⁶ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*, s. 19.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, s. 63.

¹⁰⁸ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 27.

¹⁰⁹ Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*, s. 261.

¹¹⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*, s. 21.

¹¹¹ Srov. RITZER, G. *The Blackwell encyclopedia of Sociology*, s. 1337.

rodinné prostředí školy, individuální přístup a vztah k rodnému místu. Oproti tomu kritici malotřídek, hlavně středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní rodiče, preferovali městskou školu pro její větší náročnost, zlepšení orientace ve městě, poznání nových spolužáků a učitelů, rozvíjení zájmových činností.¹¹²

2.3.1 Volný a soudržný vztah rodičů ke vzdělání dětí

Jak dochází k tomu, že děti rodičů se základním vzděláním a odborným vzděláním bez maturity jsou ve škole v tak velké míře méně úspěšní než děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů? A jak jsou na tom rodiče se středoškolským vzděláním a maturitou. Na podkladě výzkumných dat minulých let na tuto otázku odpovídají autoři pomocí konceptů *volný a soudržný vztah*.¹¹³

Volný vztah charakterizuje vazbu mezi rodiči se základním vzděláním a vyučenými rodiči a školou. Kvalitativní analýza rozhovorů s těmito rodiči ukázala, že investují méně času, energie a úsilí do toho, aby jejich dítě získalo dobré vzdělání. Při volbě školy pro své dítě považují rodiče se základním a odborným vzděláním bez maturity za podstatnější vzdálenost školy od domova než obsah učiva. Sami rodiče však školu z vlastní iniciativy nenavštěvují. Podle jejich názoru chodí do školy dítě a to samo nejlépe ví, jak se má do školy připravovat. Odpovědnost za to, jaké vzdělání si dítě po ukončení základní školy vybere, nechávají rodiče na rozhodnutí dítěte, v lepším případě na rozhodnutí školy.¹¹⁴

Soudržný vztah naopak charakterizuje vazbu mezi vysokoškolsky vzdělanými rodiči a školou. Tito rodiče naopak od rodičů se základním vzděláním a rodiči vyučenými pečlivě vybírají školu podle jejích kvalit. Jejich hlavním cílem je, aby dítě navštěvovalo školu, která mu poskytne základy pro jeho další vzdělávání. Školu pravidelně navštěvují, zajímají se o ní i o pocity dítěte. Tito rodiče také, na rozdíl od rodičů se základním vzděláním a rodičů vyučených, kladou velký důraz na školní přípravu a na rozvoj jeho zájmu o učivo a vzdělání. Také ho podporují

¹¹² Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 47.

¹¹³ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 36.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 36 - 37.

v rozvíjení jeho kulturních a mimoškolních aktivit. Jako jsou například zájmové kroužky, za nimiž vidí zvýšení zájmu dítěte o témata spojená se školou.¹¹⁵

Rodiče se středoškolským vzděláním se nachází mezi soudrzným a volným vztahem ke škole. Spíše však inklinují ke vztahu soudrznému. To znamená, že se zajímají o to, jakou školu bude jejich dítě navštěvovat, zajímají se o školní prospěch svého dítěte. Pokud dítě nemá s učením problémy, nekladou zásadní význam přípravě do školy.¹¹⁶

Všechny tři skupiny rodičů vědí, že předpokladem úspěchu jakékoliv činnosti je záliba v této činnosti – zájem o ni. Avšak jde o odlišný přístup. Situaci, kdy rodiče se základním vzděláním a vyučením rodiče nechávají školní povinnosti a rozhodování spojené se školou pouze na dítěti, interpretují tak, že je to nejlepší způsob, jak dítě pozná, co ho baví a zajímá. Vysokoškolsky vzdělaní rodiče naopak k tomu, aby učení dítě ve škole bavilo a bylo tam spokojené, dítě vedou, volí pro něj nejrůznější kulturní aktivity a zájmové kroužky, které mají podnítit jeho zájem o věci spojené s intelektuálními činnostmi. Rodiče se středoškolským vzděláním svému dítěti také pomáhají zájmové činnosti vybírat, hledají klady i záporny a ptají se dítěte, co ho baví. Vysokoškoláci, například na rozdíl od rodičů se základním vzděláním a rodičů vyučených, od svých dětí očekávají výjimečnost ve škole a ty nejlepší známky. Jejich vzdělanostní aspirace směřované k dětem jsou vysoké, očekávají, že děti půjdou v jejich stopách až k vysokoškolskému diplomu.¹¹⁷

Je tedy jasně vidět, jak propastný je rozdíl mezi volným a soudrzným vztahem. Za volným vztahem mezi rodiči se základním vzděláním a odborným vzděláním bez maturity a školou stojí orientace rodičů na práci a peníze, na materiální stránku života. Za soudrzným vztahem mezi středoškolskou a vysokoškolsky vzdělanou rodinou a školou stojí orientace na vzdělání a status, na společenské symboly svázané s prestiží.¹¹⁸

2.3.2 Matky a jejich vzdělání

¹¹⁵ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, s. 37 – 38.

¹¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 38 – 40.

¹¹⁷ Srov. Tamtéž, s. 40 – 42.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 42 – 45.

Důležitým bylo zjištění statisticky významného vztahu mezi vzděláním matky a školním prospěchem dítěte. Tato souvislost je vysvětlována sociálním učením dítěte. Američtí sociologové R. D. Hess a V. C. Shipman obrátili v sedmdesátých letech dvacátého století pozornost právě k počínání matek. Zkoumali, jak se od sebe liší jednání matek povzbuzujících kognitivní vývoj dítěte od jednání matek vývoj spíše tlumících. Zjistili, že rozhodující je řečová komunikace s dítětem. Z této studie lze odvodit, že pro intelektový rozvoj dítěte není ani tak důležité, kolik informací od matky získává, jako spíše jakému kognitivnímu stylu se od ní učí. Významnou úlohu má matka také v rozvíjení obzoru dítěte, slovní zásoby a motivace k učení. Klíčovou roli má také v procesu včleňování dítěte do sociálního prostředí.¹¹⁹

Matky s vysokoškolským vzděláním relativně s větší váhou akcentují dítě jako životní zátěž, omezení jejich vlastních aktivit, jako komplikaci partnerských vztahů. Mezi těmito ženami je 13 % těch, které dítě nechtějí, což je 4krát více, než je tomu u žen se základním vzděláním. Ženy s vysokoškolským vzděláním zůstávají častěji bezdětné, mají též častěji jen jedno dítě. Čím vyšší vzdělání žena má, tím méně inklinuje k mateřství. Ženy s vyšším vzděláním nemusí být ovšem méně mateřské, ale mohou mateřství častěji odkládat – proto ve své věkové skupině mají nejméně dětí. Tyto ženy připisují rodičovství menší hodnotu jako zdroji emočních zisků a zdroji dospělosti a úspěchu, méně ho berou jako lidskou přirozenost, spíše nesouhlasí s názorem, že se od něj odvozuje sociální status člověka.¹²⁰

Matky se středoškolským vzděláním více zdůrazňují dítě jako základ společenského statusu, návratnou investici v emoční oblasti a pojistku stability partnerství. Na rozdíl od žen vysokoškolsky vzdělaných vidí dítě spíše jako prvek posilující než komplikující partnerské vztahy.¹²¹

¹¹⁹ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 32 - 35.

¹²⁰ Srov. Tamtéž, s. 164 - 165.

¹²¹ Srov. Tamtéž, s. 165.

Matky s učňovským vzděláním spojují dítě silněji s rodinou a jsou více přesvědčeny, že bez dítěte není šťastného života.¹²²

Matky se základním vzděláním chápou mateřství a rodičovství více než ostatní jako osudovou záležitost, největší poslání a nezbytnou podmínku životní spokojenosti a velmi úzce je váží na rodinu. Tyto matky vnímají dítě jako svou „školu života“.¹²³

¹²² Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, s. 165.

¹²³ Srov. Tamtéž, s. 165.

3. VYMEZENÍ POJMU VOLNÝ ČAS

Na úvod této kapitoly bych ráda uvedla charakteristiku činností ve volném čase. Je stručná, přesto výstižná. „*Mohu, ale nemusím.*“

3.1 Pojem volný čas

Volný čas je čas, kdy jedinec nevykonává činnosti pod tlakem, který může vyplývat z jeho sociálních rolí. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností. Volný čas je soubor činností, do nichž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jich na základě svého svobodného rozhodnutí, a které mu přináší příjemné zážitky a uspokojení.¹²⁴

Volný čas znamená volnost od práce a od dalších povinností, proto jej společnost chápe jako opak či protiklad práce.

Za základní rysy volného času se všeobecně pokládá svobodná volba činností, poskytování radosti a uspokojování osobních potřeb.¹²⁵

„Volný čas je takový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu činností, kdy si člověk vybírá činnost nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a příjemné zážitky.“¹²⁶

Jak uvádí *Velký sociologický slovník*, volný čas je „*obecně čas, v němž člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků plynoucích ze společné dělby práce nebo z nutnosti zachování svého biofyzilogického či rodinného systému. Definice volného času jako času, který zbývá po splnění pracovních a nepracovních povinností, bývají označovány jako kvantitativní či reziduální (zůstatkové). Vedle*

¹²⁴ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004, s. 13. ISBN 80-7178-927-5.

¹²⁵ Srov. Tamtéž, s. 12.

¹²⁶ VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno : Paido, 1995, s. 17. ISBN 80-901737-9-9.

nich existuje také řada pokusů o určení volného času pomocí nějaké jeho významné vlastnosti – obvykle je to subjektivní svobodná volba činností v čase volném, jejich bezprostřední neutilitárnost, přítomnost příjemných prožitků a očekávání. Volný čas v jeho současném slova smyslu vytvořil až kapitalismus. V něm získává volný čas tři základní odlišnosti: a) je individualizovaný, člověk jím disponuje relativně samostatně na rozdíl od primitivních společností, v nichž čas i práce i čas oddechu jsou podřízeny jednotné kolektivní kontrole obvykle formou náboženských regulí, b) je všeobecný, týká se převážně většiny členů společnosti, c) je postaven do protikladu k pracovní době, která ve spojení s prodejem pracovní síly vystupuje vůči člověku jako čas „pro cizí“. ¹²⁷

3.2 Funkce volného času

Jako hlavní funkce volného času uvádím odpočinek (regenerace pracovní síly), zábavu (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury). ¹²⁸

Tyto základní funkce vycházejí z oblasti psychologie, v níž jsou otázky volného času a jeho funkcí zpravidla zaměřovány na osobnost, tedy na individuální psychologický celek člověka, který je podmiňován biologickými dispozicemi a sociálními podmínkami. ¹²⁹

Roger Sue, soudobý francouzský sociolog volného času, uvádí čtyři funkce volného času:

- psychosociologická funkce,
- sociální,
- terapeutická,
- ekonomická.

¹²⁷ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. I. sv. Praha : Karolinum, 1996, s. 156. ISBN 80-7184-164-1.

¹²⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 13.

¹²⁹ Srov. SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 30.

Psychosociální funkcí autor míní uvolnění, zábavu a rozvoj. Sociální funkce zahrnuje socializaci v různých sociálních prostředích včetně rodiny. Terapeutická funkce obsahuje hledisko zdravotní, smyslový rozvoj, prevenci chorob a zdravý životní styl. Ekonomická funkce volného času představuje například výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času.¹³⁰

České oficiální dokumenty pokládají za funkce volného času:

- relaxaci,
- regeneraci,
- kompenzaci,
- sociální prevenci,
- výchovu.¹³¹

3.3 Kvalitativní a kvantitativní aspekty volného času

Hodnocení činností ve volném čase závisí nejen na časovém rozpětí, ale také na kvalitativním prožitku tohoto času. Rozhodujícími a určujícími činiteli jsou motivace, identifikace a postoje. Kvalitativní aspekty volného času tvoří zájmy a potřeby, postoj k volnému času, motivace a především samotné prožívání volného času. Mezi kvantitativní aspekty volného času se řadí časová struktura činností, dále pak materiální struktura a struktura chování.¹³²

3.3.1 Kvalitativní aspekty volného času

Je více než zřejmé, že hlavním zdrojem subjektivního pocitu spokojenosti jsou mezilidské vztahy – zejména rodina a přátelství. Mocným zdrojem uspokojení je

¹³⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 14.

¹³¹ Srov. Tamtéž, s. 15.

¹³² Srov. VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, s. 28 – 29.

vlastní práce a jako ještě významnější pocitují lidé kvalitu prožívání volného času.¹³³

Volnočasové potřeby a zájmy

Zájmy ve volném čase vypovídají o kognitivní a emocionální sféře osobnosti. V souvislosti se zájmy se poukazuje na volnočasové potřeby, které se dají lehce rozpoznat z intenzity a kvality činností ve volném čase.

R. Smitz-Scherzer uvádí jako potřeby volného času uvolnění, zotavení, komunikaci, informace a pohyb.¹³⁴

Jako stěžejní potřeby můžeme považovat také potřeby volného času podle W. P. Opaschowského. A to:

- potřeba rekreace,
- potřeba kompenzace,
- potřeba edukace,
- potřeba kontemplace,
- potřeba komunikace,
- potřeba integrace,
- potřeba participace,
- potřeba enkulturace.¹³⁵

Vychovatelé, pedagogové, celé společenské instituce i organizace by měly tyto potřeby a zájmy respektovat. Vyplývají totiž ze zákonitosti biologického, psychického a sociálního rozvoje dětí. Potřeby a zájmy umožňují dětem podílet se na volbě a organizaci činnosti, poskytují jim kolektivní odpovědnost, podněcují samostatnost, aktivitu jedinců i celého kolektivu.¹³⁶

Postoje k volnému času

¹³³ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 15.

¹³⁴ Srov. Tamtéž, s. 29.

¹³⁵ Srov. VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, s. 29 – 32.

¹³⁶ Srov. BLÁHA, V. et. al. *Výchova mimo vyučování 2*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 23. ISBN 80-04-24419-X.

Výzkumy poukazují na růst významu volného času. Pojmy jako užívání života, zábava a sociální kontakty mají daleko větší nárůst než pojmy orientace na výkon nebo plnění povinností. Práce přesto nadále zůstává nejvyšší hodnotou ve společnosti.¹³⁷

Výzkumy ukázaly, že lidé pocítují nedostatek volného času. Vybavují si proto domácnost moderní technikou, aby se urychlily nutné domácí činnosti. Společnost touží po ještě větší rychlosti pohybu a informací.¹³⁸

Motivace volného času

Motivace k volnočasovým činnostem závisí na oblasti života, sociálních skupinách, postavení v životním cyklu, na vzdělání a na dalších faktorech. Za nejdůležitější determinanty je považována pozice člověka v životní etapě a jeho příslušnost k sociální skupině.¹³⁹

Prožívání volného času

Kvalita prožitku se měří mírou spokojenosti člověka. Rozmanité činnosti ve volném čase mohou mít totožnou požitkovou hodnotu, ale i naopak, volnočasové aktivity vzhledem k typu osobnosti a určité situaci mohou vykazovat rozdílnou kvalitu prožitku.¹⁴⁰

Na kvalitativní i na kvantitativní využívání volného času má největší vliv výchova v rodině, dále pak instituce, které dítě navštěvuje, vrstevnické skupiny. Těmito hlavními vlivy na jedince se budu zabývat v následující kapitole.

¹³⁷ Srov. VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, s. 32.

¹³⁸ Srov. SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 14.

¹³⁹ Srov. VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, s. 33 - 35.

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 35 - 36.

4. VÝCHOVA DĚTÍ MIMO VYUČOVÁNÍ

Život a výchova dětí a dospívající mládeže probíhá v různých prostředích. Nejdříve v rodině u rodičů a později, po založení vlastní rodiny, také s partnerem a dětmi, ve škole, v přípravě na profesi i v samotném zaměstnání. Výchova probíhá také mimo vyučování, to znamená ve volném čase a jeho zájmových aktivitách. Volnočasové aktivity, které se uskutečňují v těchto prostředích, mají různý obsah a pomáhají utvářet jednotlivce i celou společnost. Proto roste význam výchovného zhodnocování volného času.¹⁴¹

4.1 Pojem výchova mimo vyučování

Výchova mimo vyučování je taková činnost, kterou se zabezpečuje (v době mimo povinné školní vyučování a mimo přímý a bezprostřední vliv rodiny) cílevědomé pokračování výchovně-vzdělávacího procesu. Touto činností se vytvářejí i vhodné podmínky a možnosti pro různorodé aktivní společenské uplatnění a seberealizaci žáků. To vše prostřednictvím pedagogicky vhodného ovlivňování a organizace způsobu jejich odpočinku a rekreace, zábavy, dobrovolného vzdělávání, zájmové činnosti.¹⁴²

Pro vysvětlení rozdílu mezi výchovou obecně a výchovou mimo vyučování je nutné uvést dvě základní změny, které se dějí při výchově mimo vyučování. Jedná se o změnu prostředí a změnu společenské situace. Změna prostředí znamená vykonávat volnočasové činnosti převážně venku, v přírodě nebo alespoň mimo školu. Změna společenské situace znamená, že žáci mají po vyučování trávit svůj volný čas především ve skupinách, které vznikly na základě kamarádství a zájmů.¹⁴³

¹⁴¹ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 11.

¹⁴² Srov. BLÁHA, V. et. al. *Výchova mimo vyučování 2*, s. 8.

¹⁴³ Srov. Tamtéž, s. 19.

Výchovné působení mimo vyučování, tedy v rodině a ve volnočasových institucích, vychází do značné míry z určitých společenských znaků, které by měly být respektovány v přístupech dětí, rodičů i vychovatelů k výchovným činnostem. K těmto společným znakům patří hlavně:

- zaměření na rozvoj zájmů, pozitivních individuálních vlastností a mezilidských vztahů,
- dobrovolnost, svobodná volba aktivit,
- odpočinkové, relaxační a regenerační činnosti,
- návaznost na výchovné a vzdělávací činnosti školy,
- výchovné působení, které odpovídá představám dětí a jejich rodičů.¹⁴⁴

4.2 Funkce výchovy mimo vyučování

Výchova mimo vyučování jako specifická oblast výchovného působení plní několik funkcí.

Výchovně-vzdělávací funkce

Na plnění této funkce je brán velký zřetel. Prostřednictvím zajímavých činností se děti motivují k efektivnímu využívání volného času, k získávání nových znalostí a dovedností.¹⁴⁵

Zdravotní funkce

Tato funkce je plněna tak, že instituce pro volný čas přispívají k dodržování režimu dne, vytváří zdravý životní styl, děti tráví svůj volný čas většinou na čerstvém vzduchu, jsou v pohybu.¹⁴⁶

Sociální funkce

¹⁴⁴ Srov. SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 107.

¹⁴⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002, s. 39 - 40. ISBN 80-7178-711-6.

¹⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 40.

Instituce pro volný čas trvale plní funkci rodinné výchovy, např. školní kluby, dětské domovy, domovy mládeže. Sociální funkce je naplňována také nácvikem komunikativních dovedností společenského chování.¹⁴⁷

Preventivní funkce

Instituce pro volný čas se snaží směřovat prevenci do oblastí drogové závislosti, předcházet alkoholismu, kouření, kriminalitě, záškoláctví, šikanování, rasismu.¹⁴⁸

4.3 Cíle a obsah výchovy mimo vyučování

Základním cílem výchovy ve volném čase je směřovat k naplnění funkcí volného času, které jsem uvedla v předchozí kapitole. Cílem výchovy je také naučit dítě dobře a kvalitně využívat volný čas, chápat jej jako životní hodnotu.¹⁴⁹

Výchova ve volném čase se uskutečňuje v průběhu činností, které jsou založeny na zájmech účastníků. Účast na volnočasových činnostech je dobrovolná, měla by přinášet kladné emoce a přispívá k seberealizaci zúčastněných.¹⁵⁰

Obsah výchovy mimo vyučování tvoří výchovně-vzdělávací činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné, sebeobslužné a příprava na vyučování.¹⁵¹ Při naplňování zájmů se rozlišují činnosti aktivní a receptivní. Při činnostech aktivních dítě samo něco dělá, například maluje, zpívá, hraje fotbal. Pod činnostmi receptivními myslím sledování filmových představení, návštěva výstav, koncertů, účast na besedách.¹⁵²

¹⁴⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 40 – 41.

¹⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 41 - 42.

¹⁴⁹ Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2003, s. 28 - 30. ISBN 80-7290-128-1.

¹⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 31.

¹⁵¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 51 - 52.

¹⁵² Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 31.

4.4 Výchově-vzdělávací činnosti v době mimo vyučování

V této části kapitoly se budu zabývat činnostmi, které tvoří součást volného času a také těmi činnostmi, které vyplývají z povinností dětí. Všechny tyto aktivity jsou významné a vzájemně se prolínají.

4.4.1 Odpočinkové a rekreační činnosti ve výchově mimo vyučování

Odpočinkové a rekreační činnosti pomáhají odstraňovat únavu ze školy. Jedinou ochranou před přetěžováním a únavou je právě odpočinek a pohybová aktivita. Zařazování obou typů aktivit do režimu dne je nutné z hlediska zdravotního, psychologického i pedagogického.¹⁵³

„Odpočinkové činnosti jsou velmi klidné, pohybově i psychicky nenáročné. Nejvydatnější formou odpočinku je spánek. Rekreační činnosti mají naopak charakter vydatné pohybové aktivity, nejlépe na čerstvém vzduchu. Mohou mít podobu činností tělovýchovných nebo manuálně pracovních.“¹⁵⁴

Zajímalo mne, kterým odpočinkovým či rekreačním činnostem se děti věnují. Mezi odpočinkové činnosti zahrnuji ruční práce, četbu, sledování televize, malování, poslech hudby, zpěv. Jako rekreační činnosti uvádím veškeré sportovní aktivity, být venku s kamarády či výlety s rodiči.

4.4.2 Zájmové činnosti ve výchově mimo vyučování

Zájmové činnosti jsou aktivity, které jsou zaměřené na uspokojování a rozvíjení potřeb každého z nás. Mají nezastupitelný význam při rozvoji osobnosti.¹⁵⁵

¹⁵³ Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 84.

¹⁵⁴ PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 83.

¹⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 93.

Přiměřené zájmové činnosti podněcují rozvíjení zájmů. Zájmy a aktivity osobnosti se pak nejen vzájemně podmiňují, ale i spirálově rozvíjejí. V případě nerozvinutých zájmů není snadné jejich uspokojování. Tyto zájmy musí rodič či vychovatel postupně aktivovat, obohacovat a kultivovat postupným rozvojem osobních perspektiv.¹⁵⁶

Zájmy se dělí podle úrovně činnosti (aktivní a receptivní), podle intenzity zájmu (zájmy hluboké a povrchní), z hlediska časového trvání (zájmy krátkodobé, dočasné, přechodné, trvalé), z hlediska společenských norem (zájmy žádoucí a nežádoucí).¹⁵⁷ Zájmové činnosti se mohou rozlišovat také různou mírou organizovanosti výchovného působení ve volném čase, a to na činnosti spontánní, příležitostné a pravidelné.¹⁵⁸

Nejtradičtější je však dělení zájmů podle jejich obsahu na zájmové činnosti společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, estetickovýchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické. Objevují se nové zájmy podmíněné například rozvojem techniky.¹⁵⁹

V průzkumné sondě v praktické části této diplomové práce uvádím některé ze zájmových činností, kterým se děti ve věku mezi čtrnáctým a patnáctým rokem věnují a uvádím také frekvenci těchto činností.

Zájmové činnosti společenskovední

Do této oblasti patří činnosti, které se zajímají o společnost, o dění ve společnosti i o její historické souvislosti. Společenskovední zájmové činnosti poskytují mnoho možností pro činnosti individuálního charakteru (sběratelství) i pro nenásilné získávání poznatků z ostatních oborů lidské činnosti.¹⁶⁰

Například v nabídce činností Domu dětí a mládeže v Českém Krumlově je několik kroužků, které se mimo jiné zabývají také společenskovedními činnostmi.

Zájmové činnosti pracovní-technické

¹⁵⁶ Srov. SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, s. 121 - 122.

¹⁵⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 93 - 94.

¹⁵⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 21.

¹⁵⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 93.

¹⁶⁰ Srov. Tamtéž, s. 94.

Tyto činnosti napomáhají ke zlepšení manuálních dovedností, obohacují vědomosti o technické poznatky, jejich následné použití v praxi. Rozvíjejí dětskou představivost a technické myšlení. Pracovně-technické zájmové činností jsou práce s různými materiály, konstruktivní práce, práce se stavebnicemi, údržba kola.¹⁶¹

Pracovně - technické činnosti, které uvádím ve výzkumné sondě, jsou například ruční práce, práce s počítačem, internetem. Jsou to také modelářské práce (ty probíhají v Domě dětí a mládeže v Českém Krumlově) a příprava pokrmů, která se uskutečňuje většinou v rodině.

Zájmové činnosti přírodovědné

Přírodovědné činnosti poučují děti o procesech v přírodě, pěstují vztah k její ochraně, k pěstitelství a chovatelství. Tento typ zájmových činností začíná u vycházek do okolí, dále pak prohlubování vztahu ke zvířatům. S přibývajícím věkem stoupá zájem o specializované činnosti (rybářství, včelařství, pěstitelství apod.).¹⁶²

Mezi nabídkou odpovědí v dotazníku je také chovatelský kroužek či zájem o zvířata.

Zájmové činnosti estetickovýchovné

Tyto činnosti utvářejí a formují estetické vztahy dětí k přírodě, společnosti, jejím materiálním a kulturním hodnotám. Činnosti jsou zaměřeny na rozvíjení výtvarného, hudebního, literárního, dramatického a pohybového projevu, na kulturu chování a výchovu vkusu, rozvoj tvořivosti.

- Výtvarné zájmové činnosti jako využívání výtvarných technik, chápání výtvarného umění, návštěva výstav a muzeí, stolování, kultura oblékání.
- Hudební zájmové činnosti jako zpěv, hudební hry, tanec, cvičení při hudbě, hra na hudební nástroje, poslech hudby.

¹⁶¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 94 - 95.

¹⁶² Srov. Tamtéž, s. 95.

- Literárně-dramatické zájmové činnosti jako četba, reprodukční činnosti, dramatické hry, improvizace, návštěva kulturních představení.¹⁶³

Jako výtvarné zájmové činnosti jsem v dotazníku uvedla výtvarný kroužek, keramický kroužek, malování a kreslení. Hudební činnosti jsou zastoupeny díky hře na hudební nástroj, poslech muziky, pěvecký kroužek a jazykový kroužek. Literárně dramatické činnosti v dotazníku jsou četba a dramatický kroužek.

Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření

Tyto činnosti přispívají k fyzické zdatnosti a psychické odolnosti. Pohybová aktivita je podmínkou zdravého vývoje dítěte. Důležitost je přikládána hlavně činnostem venkovního charakteru. Patří mezi ně sportovní hry, drobné pohybové hry, sezónní sporty (plavání, bruslení, lyžování, hry ve vodě), turistika (pěší, vodní, cykloturistika), kondiční cvičení, zdravotní cvičení, atletika, sledování sportovních klání.¹⁶⁴

V dotazníku je uvedeno několik sportovně zaměřených aktivit. Jsou to hokej, fotbal, plavání, jízda na kole, jízda na koni (ta může být zařazena také do přírodovědných činností), atletika, tenis, jízda na kolečkových bruslích či na skateboardu, turistický kroužek a taneční kroužek (ten může být řazen také do estetickovýchovných činností – např. výrazový tanec či latinskoamerické tance).

4.4.3 Příprava na vyučování ve výchově mimo vyučování

Pod tímto pojmem je myšlen okruh činností, kterými volnočasové instituce pomáhají žákům při plnění školních úkolů. Úkolem přípravy na vyučování je procvičování a opakování poznatků z vyučování, získané dovednosti rozšiřovat a aplikovat je v praxi.¹⁶⁵

K tomuto mohou napomoci například počítačové hry, které jsou zaměřeny na rozvoj znalostí a dovedností.

¹⁶³ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 96.

¹⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 96 - 97.

¹⁶⁵ Srov. Tamtéž, s. 104 - 106.

4.5 Neorganizované využití volného času

Pojem neorganizované využití volného času znamená takové využití volného času, které nezajišťuje žádná organizace, to znamená ani zařízení, která fungují ve škole (školní družiny, kluby) ani domy dětí a mládeže.¹⁶⁶

Mezi neorganizované využívání patří trávení volného společně s rodinou (rodiče, sourozenci), se sourozenci bez rodičů, osaměle, s kamarády, partou.

4.5.1 Trávení volného času společně s rodinou

První zkušenosti s aktivitami ve volném čase získává dítě v rodině. Rodina zůstává pro dítě a mladého člověka nadále prvním prostředím, které vytváří příznivé podmínky pro využívání jejich volného času. Mezi tyto podmínky se řadí hodnoty a postoje rodičů a celé rodiny, motivace k dosažení životních cílů, finanční a hmotné zázemí dítěte. Je důležité zajistit dítěti dostatek času a vytvářet pro něj podmínky pro spoluúčast na plánování a prožívání volného času. Způsoby naplňování volného času v našich rodinách se od sebe značně odlišují, a to v závislosti na sociálním statusu rodiny, životním stylu i ve vztahu k volnočasovým potřebám dítěte. Proto je velmi důležitý aktivní zájem každé rodiny o to, aby děti mohly svůj volný čas trávit smysluplně a bohatě, z vlastní vůle a zároveň za citlivého vedení ze strany rodičů.¹⁶⁷

B. Hofbauer označuje rodinu jako inspirátora a realizátora volnočasových aktivit svých dětí. Rodina může učit přistupovat děti k volnému času tvůrčím způsobem a vytvářet v nich tak určité postoje. Toto působení na dítě se uskutečňuje:

- Nápodobou a sociálním učením vzorců pozitivního volnočasového chování rodičů prostřednictvím účasti dětí na aktivitách rodiny.
- Uskutečňováním individuálních i společných zájmových činností dětí v rodině.

¹⁶⁶ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 61.

¹⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 61.

- Sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí.¹⁶⁸

Volný čas je tedy hodnotou, je-li využit ku prospěchu člověka a jeho osobních kvalit. Disponovat volným časem dítěte pokládají za samozřejmé ti, kteří se o ně starají. Například matka vede dítě ke hře, která je pro ně zároveň i učením, otec vede dítě k rozmanitým činnostem, které odpovídají jeho věku a schopnostem. Později disponuje volným časem školáka učitel, poté dítě samo či za pomoci vrstevníků.¹⁶⁹

4.5.2 Trávení volného času s vrstevníky

Další možností neorganizovaného využití volného času mohou být vrstevnické skupiny. S rostoucím věkem a rozvíjejícími se zájmy děti překračují rámec rodiny a postupně se osamostatňují. Společně se svými vrstevníky vstupují do dalších výchovných prostředí (volnočasové organizace, hřiště, park), kde své zájmy a nadání rozvíjejí.¹⁷⁰

„Role školy a rodiny je pro dítě nezastupitelná a neoddiskutovatelná. Tato sociokulturní prostředí mají zásadní vliv na jeho vývoj a formování jeho osobnosti. Z pohledu sociální psychologie nastupuje v určitém věku jedince potřeba opřít se také o jiné zdroje, které představují vrstevníci a vrstevnické skupiny.“¹⁷¹

Vrstevnická skupina je pro mnoho dětí a mladých lidí formou dobrovolného neformálního sdružování. Vytvářejí ji mladí lidé blízkého věku a podobných zájmů, často také stejného pohlaví a podobného sociálního statusu. Vrstevnické skupiny vznikají nejprve v místě bydliště, poté se jejich působnost zvětšuje. Tyto

¹⁶⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, 62 - 63.

¹⁶⁹ Srov. SPOUSTA, V. et. al. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1996, s. 12. ISBN 80-210-1275-7.

¹⁷⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 62.

¹⁷¹ *Výchova a volný čas. Sborník příspěvků 3. mezinárodní konference o výchově a volném čase*. SÝKORA, J. (ed), Hradec Králové : Gaudeamus, 2008, s. 49. ISBN 978-80-7041-730-0.

skupiny v minulosti byli a dodnes jsou výrazem toho, že člověk neustále potřebuje navazovat neformální mezilidské kontakty.¹⁷²

Jestliže dítě patří do určité vrstevnické skupiny, tato skupina mu poskytuje zázemí a ochranu, přispívá k jeho socializaci a k osvojování pozitivních hodnot. Pozitivně zaměřené skupiny vrstevníků se věnují společným hrám, zábavě a komunikaci. Stanovují si jednoduché, krátkodobé cíle. Vrstevnické skupiny zůstávají trvalou součástí života dětí a zachovávají si významný výchovný vliv.¹⁷³

4.5.3 Trávení volného času samotářsky

Mezi dětmi jsou také jedinci, kteří nechtějí být sami, a přesto zůstávají od jiných dětí odděleni. Jde hlavně o ty děti, které nejsou tak úspěšné v navazování mezilidských kontaktů, přátelství. Důvody využívání volného času samotářsky jsou velmi individuální. Může se jednat o zmíněnou neschopnost navazování kontaktů či nepotřebnost kamarádství.¹⁷⁴

4.5.4 Pojem nuda

Dítě potřebuje pro svou existenci nervové vzrušení, které se projevuje ve dvou tendencích, v užívání a v prožívání. Pocit nudy se dostaví, jestliže dítě určitou činnost neprožívá, ale pouze užívá.¹⁷⁵

Neorganizované využívání volného času je podstatnou součástí života dítěte. Podle mého názoru je proto důležité, aby i toto využívání volného času (nejen organizované) mělo určitá obecně platná pravidla, která si nastaví každá rodina sama. I v této oblasti je tedy vliv rodinného prostředí značný.

¹⁷² Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 99.

¹⁷³ Srov. Tamtéž, s. 99.

¹⁷⁴ Srov. ŠVIGOVÁ, M. *Volný čas a my*. 1. vyd. Praha : Svobodné slovo, 1967, s. 128 - 130. ISBN neuvedeno.

¹⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 124.

4.6 Organizované využití volného času - instituce pro výchovu ve volném čase

Instituce pro výchovu ve volném čase jsou školní kluby, střediska pro volný čas. Podstatná jsou také sdružení dětí a mládeže, jako Junák, Pionýr a další.¹⁷⁶

Výchova mimo vyučování, která je uskutečňována školskými institucemi, jako jsou školní kluby a domovy mládeže, plní sociální úlohu. V těchto zařízeních je postaráno o sociální zajištění dětí a v některých případech i o přípravu na vyučování. To zbavuje rodiče starostí, umožňuje jim věnovat se v klidu svému zaměstnání. Skutečnost, že se rodiče mohou spolehnout na činnost volnočasových zařízení, nesporně ovlivňuje jejich výkonnost a kvalitu práce v zaměstnání.¹⁷⁷

4.6.1 Volnočasová zařízení školy - školní kluby

Tato zařízení při základních školách jsou základní formou výchovy mimo vyučování. Školní kluby jsou určeny žákům 6. – 9. tříd.

Vychovatelé ve školních klubech mohou žáky pedagogicky ovlivňovat, a to zejména díky tomu, že jsou s nimi v každodenním kontaktu a mají pro své působení vhodnou pedagogickou kvalifikaci. Mohou na děti působit bez ohledu na sociální postavení rodiny. Vychovateli nezáleží na tom, odkud dítě přichází. Školní kluby pracují na základě dobrovolnosti a poskytují dětem více volnosti a samostatnosti.¹⁷⁸

4.6.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Středisky pro volný čas dětí a mládeže mám na mysli Domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Posláním domů dětí je naplňovat rekreační a výchovně-vzdělávací funkci. Domy dětí a mládeže naplňují tyto funkce díky

¹⁷⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 111.

¹⁷⁷ Srov. BLÁHA, V. et al. *Výchova mimo vyučování 2*, s. 17 - 18.

¹⁷⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 112 - 120.

široké zájmové působnosti a velkým počtem zájmových kroužků. Jinou formou středisek pro volný čas jsou stanice zájmových činností, které se specializují na konkrétní zájmové činnosti.¹⁷⁹

Činnosti ve střediscích volného času

Pravidelná zájmová činnost je organizována v různých typech zájmových útvarů. Kroužek je menší zájmový útvar s určitým specifickým zaměřením (např. rybářský kroužek). Soubor je útvar, který směřuje k veřejné produkci výsledků činnosti (pěvecký, hudební soubor). Klub je útvar s volnějším strukturou (např. filmový klub) a vymezenou délkou trvání.

Příležitostná zájmová činnost zahrnuje nabídku organizovaných příležitostných nebo cyklických akcí. Do těchto aktivit patří například místní soutěže a turnaje, zájezdy, divadelní představení.

Spontánní činnosti jsou průběžné, ovlivňované pedagogy či vychovateli nepřímou. Činnosti nemají pevně stanovený začátek ani konec, jsou vymezeny pouze provozní dobou zařízení a jsou přístupné všem zájemcům. Spontánními činnostmi myslím například otevřené dětské herny, dopravní hřiště, poradenská a konzultační střediska. Pedagog při těchto činnostech zahrnuje především bezpečnost, může působit jako rádce nebo činnost motivuje.

Prázdninová táborová činnost je provozována o letních, zimních, jarních či vánočních prázdninách. Tábory jsou většinou delší než pět dní.¹⁸⁰

4.6.3 Sdružení a organizace dětí a mládeže ve volném čase

O volný čas dětí a mládeže pečují také sdružení, která si podle svého zaměření kladou různé cíle vzdělávacího, výchovného nebo rekreačního zaměření.¹⁸¹

Základní typy sdružení dětí a mládeže:

- Sdružení všestranného obsahu se základním posláním výchovy k občanství

¹⁷⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 121 - 122.

¹⁸⁰ Srov. Tamtéž, s. 122 - 126.

¹⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 141.

- Sdružení zájmová
- Sdružení veřejně prospěšná
- Sdružení odborů a politických stran
- Sdružení nábožensky orientovaná
- Samosprávné struktury dětí a mládeže¹⁸²

Sdružení všestranného obsahu

Mezi tato sdružení se řadí hlavně Junák a Pionýr. Junák je nejpočetnějším sdružením tohoto druhu. Je součástí světového skautského hnutí, které vzniklo v roce 1907. V současné době má přibližně 28 tisíc členů. Pionýr je druhé největší sdružení. Pionýrská organizace vznikla po druhé světové válce a mezi její hlavní rysy patřila masovost a jednotnost. Současný Pionýr vznikl po zániku jednotné organizace dětí a mládeže počátkem roku 1990 a navázal na svoje tradice z let šedesátých. V současné době je počet členů do 15 let 12 tisíc.¹⁸³

Sdružení zájmová

Zájmová sdružení vycházejí ze zájmu, který se projevuje vzhledem k různým oblastem lidských aktivit ve volném čase. Nejčastěji je spjat se sportem, poznáváním přírody, s uměleckou tvořivostí či s osvojováním cizích jazyků. Do zájmových sdružení patří Základní umělecké školy, Jazykové školy, tělovýchovné a sportovní organizace.¹⁸⁴

Sdružení veřejně prospěšná

Základním posláním veřejně prospěšných sdružení je působit ve prospěch dalších lidí. Do této skupiny sdružení patří například sdružení hasičů, které má v současné době 23 tisíc členů.¹⁸⁵

Sdružení nábožensky orientovaná

¹⁸² Srov. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*, s. 147.

¹⁸³ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 112.

¹⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 113.

¹⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 113.

Mezi nejstarší křesťansky orientované sdružení patří YCMA. Zájmovou činnost spojují s nábožensky motivovaným výchovným působením. Toto sdružení věnuje velkou pozornost práci mezi rodiči včetně jejich společných aktivit s dětmi. V současné době má 2,7 tisíc členů. Mezi mládeží působí také příslušníci katolické kongregace salesiánů, což je nejrozšířenější řeholní společenství v českých zemích.¹⁸⁶

Z předchozího výčtu organizací vyplývá, že nabídka možností, jak může dítě využívat svůj volný čas, je velmi bohatá. Záleží na dítěti a na rodičích, jaké organizace bude dítě navštěvovat.

¹⁸⁶ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 114.

5. VÝZKUMNÁ SONDA

5.1 Základní informace o výzkumu a výběru dotazovaných

V rámci své diplomové práce jsem provedla výzkumnou sondu, v níž jsem se zajímala o vliv různých aspektů rodiny na využití volného času žáka.

Výzkum jsem uskutečnila v září a říjnu 2008. Dotazníky jsem rozšiřovala mezi žáky 8. a 9. třídy základní školy. A to do základních škol Za Nádražím v Českém Krumlově a do základní školy v Horní Plané. Několik dotazníků jsem rozšířila také na víkendové akci, a to na instruktorské pionýrské škole, kde mladí lidé ve věku čtrnáct a patnáct let skládají zkoušky k dosažení kvalifikace instruktora v dětském kolektivu.

Základní školu v Horní Plané a základní školu Za Nádražím v Českém Krumlově jsem vybrala z několika důvodů. Sama z Horní Plané pocházím a osobně se znám s ředitelem školy i s většinou pedagogů. V Základní škole Za Nádražím v Českém Krumlově jsem byla zaměstnána na třetinový úvazek jako vychovatelka ve školní družině, s ředitelem školy i s ostatními zaměstnanci mám proto velmi vřelé vztahy. Třetí skupina dětí, mezi které jsem dotazníky rozšiřovala, byla tvořena respondenty z okolí Českého Krumlova a Českých Budějovic.

Dotazníků jsem rozdala 110 a 10 z nich bylo nevyhovujících. Konečný počet ke zpracování byl tedy 100. Důvod tak vysokého počtu dobře vyplněných dotazníků vidím v tom, že mi ředitelé, učitelé a přednášející dovolili, abych mohla s dětmi při vyplňování dotazníků zůstat ve třídě. To znamená dotazníky rozdat a posléze je vybrat zpět. Poněvadž jsem většinu tříd navštívila v průběhu vyučovacích hodin, brali děti mou přítomnost i samotné vyplňování dotazníků jako příjemné zpestření a bez výhrad spolupracovali.

5.2 Cíl a předmět výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zjistit, zda různé charakteristiky rodiny mohou mít vliv na využívání volného času žáka. Těmito charakteristikami mám na mysli úplnost rodiny, vzdělání rodičů, sociální třídy rodičů, počet sourozenců a pořadí jejich narození.

V závěru dotazníku jsem dala žákům prostor pro vyjádření vlastních myšlenek v podobě delšího souvislého textu.

5.2.1 Formulace hypotéz

Pro své dotazníkové šetření jsem vyslovila čtyři hypotézy:

H1: Úplnost rodiny může mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

H2: Počet sourozenců a pořadí jejich narození může mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

H3: Vzdělání rodičů může mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

H4: Status a sociální třídy rodičů mohou mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

5.3 Interpretace získaných dat

Nejdůležitějším tématem této práce je volný čas, jeho charakteristiky a možné způsoby jeho využívání. Od této oblasti se odvíjí další zkoumání, a to vlivy rodiny na toto využívání. Těmito vlivy, kterými se budu zabývat v této části, myslím úplnost rodiny, vzdělání rodičů, sociální třídy rodičů, počet sourozenců a pořadí jejich narození.

5.3.1 Postoj respondenta k otázce volný čas

To, jakým způsobem chápe respondent pojem volný čas, je pro začátek mé sondy velmi podstatné. Otázkami, které jsem uvedla v dotazníku, bych chtěla potvrdit či vyvrátit, zda se v dnešní době zájem o volný čas a jeho smysluplné trávení zvětšuje. Tento předpoklad jsem se snažila ověřit otázkou: „Co si představuješ pod pojmem volný čas?“ Respondenti u této otázky nevybírali možné odpovědi, ale psali několika slovy svůj názor.

Graf č. 1: Představa respondenta o volném čase

Výsledek této otázky ukazuje, že většina respondentů si pod volným časem představuje určitou činnost, která může dále rozvíjet jejich schopnosti a dovednosti. Nejvíce respondentů si pod pojmem volný čas představuje být venku s kamarády, a to celá jedna čtvrtina. Druhá nejčastěji uvedená představa o pojmu volný čas je zastoupena ve 14 případech a dotazovaní volným časem

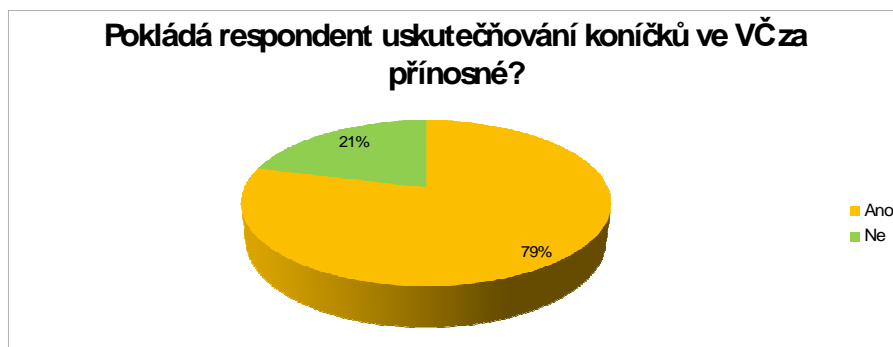
míní uskutečňování koníčků a návštěvu zájmových kroužků. Třináct respondentů uvedlo představu času pro sebe, dělání si, co chci. Pro 12 dotazovaných je volný čas zábava, pro 10 z nich je to počítač či televize. Volný čas znamená pro 9 respondentů sportovní aktivitu, 6 respondentů nemělo o volném čase představu žádnou, 5 dotazovaných si pod pojmem volný čas představí spánek. Pro 3 respondenty je to odpočinek a pro stejný počet zase nicnedělání. Pouze 2 dotazovaní z celkového počtu 100 odpověděli, že pro ně volný čas znamená nudu.

Podle mého názoru je výsledek této otázky velmi příznivý, pouze dvě děti si pod pojmem volný čas představují nudu.

Předpoklad, že zájem o smysluplné trávení volného času se zvětšuje, jsem se dále snažila potvrdit otázkou: „**Co pro Tebe volný čas znamená?**“ Tak jako u předchozí otázky, dotazovaní odpovídali několika slovy. Většina respondentů přisuzuje volnému času velkou důležitost. Volný čas pro ně znamená být se svými blízkými, ať už kamarády či rodinou, provozovat nejrůznější činnosti podle svého vlastního uvážení.

V neposlední řadě může být také otázka: „Pokládáš z nějakého důvodu za přínosné uskutečňování koníčků ve svém volném čase?“ důkazem, zda je smysluplné využívání volného času pro děti důležité.

Graf č. 2: Pokládá respondent trávení volného času za přínosné?

Uskutečňování koníčků ve volném čase pokládá 79 % dotazovaných za přínosné, což je převážná většina. Předpokládala jsem, že většina respondentů odpoví na tuto otázku kladně, a tak se také stalo. 21 % respondentů uvedlo, že uskutečňování koníčků ve volném čase za přínosné nepokládá. K vysvětlení tohoto výsledku použiji tabulky, které popisují vliv výše uvedených charakteristik rodiny.

V následující tabulce se budu zabývat otázkou vlivu úplnosti rodiny na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Tab. č. 1: Vliv úplnosti rodiny na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Typ rodiny respondenta	Počet respondentů	Přínosnost volného času pro respondenta			
		Ano		Ne	
Úplná	66	54	82 %	12	18 %
Neúplná	18	15	83 %	3	17 %
Doplněná	10	7	70 %	3	30 %
Institucionální	6	3	50 %	3	50 %

Z uvedené tabulky vyplývá, že úplnost rodiny má na využívání volného času dítěte určitý vliv. Avšak můj předpoklad, že respondenti z úplných rodin budou v největší míře považovat využívání volného času za přínosné, se nepotvrdil. Pozitivní vliv úplné (82 %) a neúplné (83 %) rodiny je procentuelně podobný. V doplněné rodině (70 %) se pozitivní vliv zmenšuje, ještě menší pozitivní vliv můžeme sledovat v rodině institucionální (50 %).

V další oblasti se zaměřím na vliv pořadí narození respondenta mezi sourozenci na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Tab. č. 2: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Postavení mezi sourozenci	Počet respondentů	Přínosnost volného času pro respondenta	
		Ano	Ne
Jedináček	9	8	1
Mladší	22	18	4
Starší	27	23	4
Nejmladší	13	11	2
Prostřední	20	14	6
Nejstarší	9	5	4

Toto rozdělení odpovědí podle pořadí narození respondentů ukazuje, že většina dětí považuje trávení volného času za přínosné. Proto vliv pořadí narození respondenta mezi sourozenci není zřejmý.

V dalším tématu se snažím odpovědět na otázku, zda má vzdělání rodičů vliv na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Tab. č. 3: Vliv vzdělání otce a matky na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Vzdělání otce respondenta	Počet respondentů	Přínosnost volného času pro respondenta	
		Ano	Ne
Základní	3	2	1
Odborné bez maturity	38	28	10
Střední s maturitou	40	37	3
Vyšší odborné	2	2	0
Vysokoškolské	5	3	2
Neuvedeno	12	8	4

Vzdělání matky respondenta	Počet respondentů	Přínosnost volného času pro respondenta	
		Ano	Ne
Základní	2	1	1
Odborné bez maturity	35	29	6
Střední s maturitou	44	35	9
Vyšší odborné	2	1	1
Vysokoškolské	9	9	0
Neuvedeno	8	4	4

Předpokládala jsem, že u této otázky bude mít vzdělání rodičů respondentů největší pozitivní vliv hlavně v případě vyššího odborného a vysokoškolského

vzdělání. Má domněnka se potvrdila pouze z části (u otců s vyšším odborným vzděláním a u matek s vysokoškolským vzděláním). V podstatě u všech rodičů (s výjimkou matek se základním, vyšším odborným vzděláním a u neuvedeného vzdělání) platí, že mají pozitivní vliv na to, zda jejich děti považují využívání volného času za přínosné.

Následující tabulky řeší otázku toho, jestli mají sociální třídy rodičů vliv na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Tab. č. 4: Vliv sociální třídy otce a matky na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné.

Sociální třída otce respondenta	Počet respondentů	Přínosnost volného času pro respondenta	
		Ano	Ne
POD	7	7	0
VO	12	10	2
SČ	4	4	0
SO	16	12	4
ÚŘ	6	5	1
KD	25	21	4
PNDZ	13	8	5
Neuvedeno	17	12	5

Sociální třída matky respondenta	Počet respondentů	Přínosnost volného času pro respondenta	
		Ano	Ne
POD	3	3	0
VO	12	9	3
SČ	1	0	1
SO	14	14	0
ÚŘ	14	13	1
KD	34	27	7
PNDZ	6	5	1
Neuvedeno	16	8	8

Sociální třídy rodičů mají vliv na to, zda respondent považuje trávení volného času za přínosné. Předpoklad vychází z uvedených tabulek, v nichž můžeme pozorovat vliv sociálních tříd otců a matek. Všichni respondenti, jejichž rodiče patří do sociální třídy podnikatelů, odpověděli kladně otázku přínosnosti volného času. Kladně odpověděli také všichni otcové samostatně činní a matky ze sociální

třídy střední odborníci. Velkou většinu kladných odpovědí uvedli otcové, kteří patří do sociální třídy vyšší odborníci, střední odborníci včetně mistrů, rutinní nemanuální pracovníci, kvalifikovaní dělníci, polokvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci. Většinou kladně také odpověděly matky, které patří do sociálních tříd vyšší odborníci, rutinní nemanuální pracovníci, kvalifikovaní dělníci, polokvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci.

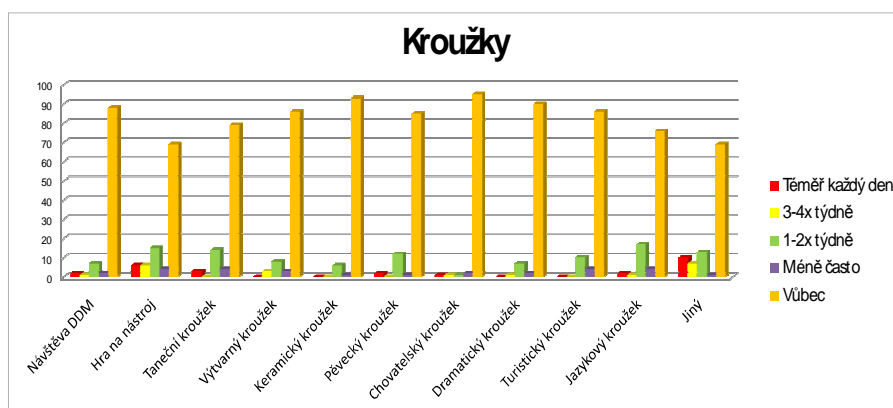
Z těchto výsledků je zřejmý vliv sociálních tříd rodičů na to, respondent považuje trávení volného času za přínosné.

5.3.2 Způsob trávení volného času respondenta

Mým stěžejním cílem bylo zjistit, jaký vliv mají již několikrát zmíněné aspekty rodiny na využití volného času dítěte.

Otázka: „Jakým způsobem trávíš svůj volný čas a kolikrát danou činnost provozuješ? Můžeš označit více činností.“ byla velmi rozsáhlá. Zajímala jsem se, kolikrát týdně respondenti danou činnost provozují. Zda téměř každý den, 3-4x týdně, 1-2x týdně, méně často nebo vůbec. Volnočasové činnosti jsem rozdělila na volnočasové kroužky (např. návštěva DDM, hra na nástroj), sportovní aktivity (např. hokej, fotbal) a zájmy (např. četba, být venku s kamarády).

Graf č. 3a: Volnočasové činnosti respondenta – kroužky.

Z uvedeného grafu vyplývá, že většina dotázaných zájmové kroužky nenavštěvuje vůbec.

U návštěvy Domu dětí a mládeže uvedlo 7 dotázaných, že tuto organizaci navštěvuje 1-2x týdně, dva dotázaní téměř každý den, dva méně často, jeden 3-4x týdně, 88 respondentů DDM nenavštěvuje vůbec.

Hru na nástroj provozuje 15 respondentů téměř každý den, 6 dotázaných téměř každý den, 6 dětí 3-4x týdně. 4 dotázaní uvedli hru na nástroj méně často, 69 respondentů tuto činnost neprovozuje.

Taneční kroužek navštěvuje 1-2x týdně 14 dětí, méně často 4, téměř každý den 3 respondenti. 79 dotázaných taneční kroužek nenavštěvuje.

Do výtvarného kroužku chodí 1-2x týdně 8 dětí, 3-4x týdně 3 dotazovaní a stejný počet méně často. 86 dětí tuto činnost neprovádí.

Keramický kroužek navštěvuje 1-2x týdně 6 respondentů, méně často jeden dotázaný. 93 dětí tuto činnost nerealizuje.

Do pěveckého kroužku dochází 1-2x týdně 12 dotázaných, téměř každý den 2 a méně často jedno dítě. 85 respondentů tento kroužek nenavštěvuje.

Chovatelskému kroužku se věnuje téměř každý, 3-4x týdně a 1-2x týdně jedno dítě, 2 respondenti se chovatelství věnují méně často a 95 vůbec.

Dramatický kroužek navštěvuje 1-2x týdně 7 dětí, 3-4x týdně jedno a méně často 2 respondenti. 90 dotázaných tuto činnost neprovádí.

Turistickému kroužku se věnuje 1-2x týdně 10 respondentů, méně často 4. 86 dětí kroužek nenavštěvuje.

Do jazykového kroužku chodí 17 dětí 1-2x týdně, dvě děti téměř každý den, jedno 3-4x týdně a 4 respondenti téměř každý den. Jazykovému kroužku se nevěnuje 76 dotázaných.

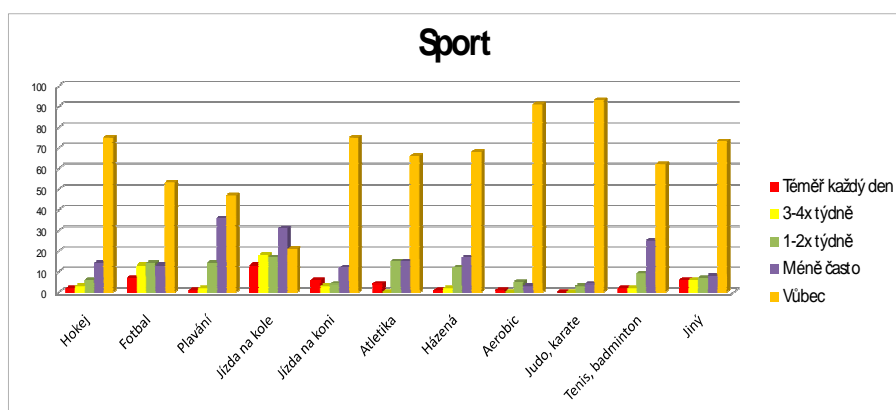
Respondenti měli také možnost uvést, zda navštěvují kroužky, které nebyly uvedeny. Jiný kroužek navštěvuje 1-2x týdně 13 dětí, téměř každý den 10, 3-4x týdně 7 a méně často jedno dítě. 69 dotázaných žádný jiný kroužek nenavštěvuje. Jako jiné zájmové kroužky děti uváděly například hasičský kroužek nebo myslivecký kroužek.

Je zřejmé, že respondenti volnočasové kroužky z velké části nenavštěvují, nejčastěji 1-2x týdně jeden kroužek. Podle mého názoru je to způsobeno několika důvody. Děti 8. a 9. tříd mají již jiné zájmy, než měly v mladším školním věku. Dalším důvodem může být finanční náročnost zájmových kroužků.

Z předchozích výsledků vychází můj předpoklad, že respondenti budou ve větší míře využívat volnočasových činností, které jsou zaměřeny na sport a jednotlivé zájmy dětí.

Následující graf barevně znázorňuje četnost volnočasových aktivit respondenta, které jsou zaměřeny na sport.

Graf č. 3b: Volnočasové činnosti respondenta – sport.

Sportovní aktivity mají u respondentů větší oblibu než návštěva zájmových kroužků.

Hokej provozuje 14 dotázaných méně často, 6 dotázaných 1-2x týdně, 3 respondenti 3-4x týdně, dva téměř každý den. 75 dětí hokej neprovozuje.

Fotbalu se věnuje 14 dětí 1-2x týdně, 13 dotázaných 3-4x týdně a stejný počet méně často, 7 respondentů téměř každý den a 53 vůbec.

Plaváním se méně často zabývá 36 dotázaných, 1-2x týdně 14, 3-4x týdně dvě děti a téměř každý den jedno. Vůbec neplave 47 respondentů.

Na kole jezdí méně často 31 dětí, 21 dětí vůbec nejezdí, 18 3-4x týdně, 17 1-2x týdně a 13 téměř každý den.

Méně často na koni jezdí 12 dotázaných, téměř každý den 6, 1-2x týdně 4 děti, 3-4x týdně 3 respondenti. Na koni vůbec nejezdí 75 dětí.

Atletikou se zabývá 1-2x týdně 15 dotázaných a stejný počet méně často. 4 respondenti téměř každý den a 66 vůbec.

Házenou provozuje 12 dětí 1-2x týdně, 17 méně často. Dva respondenti 3-4x týdně, jedno dítě téměř každý den, 68 vůbec.

Aerobiku se vůbec nevěnuje 91 dotázaných, 1-2x týdně 5 dětí, méně často 3 a téměř každý den jeden respondent.

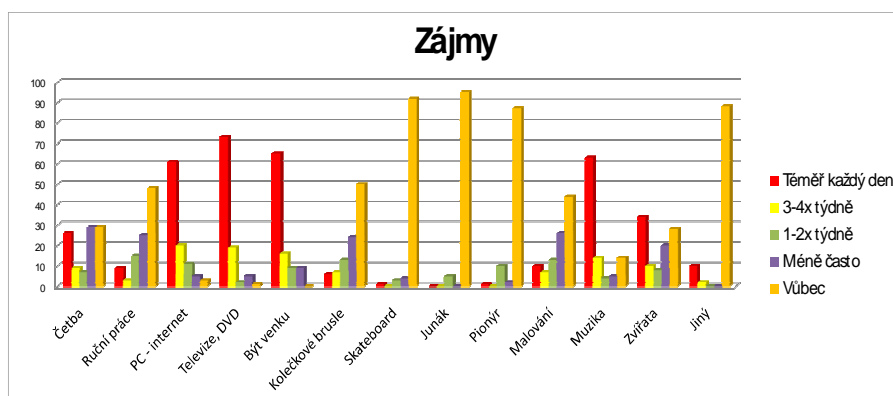
Judo a karate vykonávají méně často 4 respondenti, 1-2x týdně 3, vůbec 93.

Tenis či badminton hraje méně často 25 dětí, 1-2x týdně 9 dotázaných, téměř každý den 2 respondenti a stejný počet 3-4x týdně, vůbec ne 62 dětí.

Jiný sport provozuje méně často 8 dětí, 1-2x týdně 7 dětí, 6 téměř každý den a 6 respondentů 3-4x týdně. Jinému sportu se nevěnuje 73 dotázaných. Jako jiný sport respondenti nejčastěji uváděli například ping-pong.

Dalším tématem je popsání oblíbenosti volnočasových zájmů, které respondent provozuje.

Graf č. 3c: Volnočasové činnosti respondenta – zájmy.

Většina uvedených zájmů je mezi dětmi 8. a 9. tříd velmi oblíbená.

Téměř každý den čte (mám na mysli knihy či časopisy) 26 dětí, 9 dětí 3-4x týdně, 7 z nich 1-2x týdně. Méně často čte 29 dětí a vůbec nečte také 29.

Ručním pracím se věnuje 1-2x týdně 15 dětí, méně často 25 respondentů, téměř každý den 9 dotázaných. 3-4x týdně se touto činností zabývají 3 respondenti a vůbec se jí nezabývá 48 dotázaných.

Prací na počítači a internetu se téměř každý den věnuje 61 respondentů, 3-4x týdně je to 20 respondentů, 1-2x týdně 11. Méně často pracuje s počítačem 5 dotázaných a vůbec ne 3 děti.

Televizi sleduje téměř každý den 73 dětí, 3-4x týdně je jich 19. 1-2x týdně se touto aktivitou zabývají 2 respondenti, 5 méně často. Vůbec televizi či filmy nesleduje jedno dítě.

Být venku s kamarády – to je jediná činnost, kterou provozuje každý z respondentů alespoň méně často. 65 dětí je venku s kamarády téměř každý den, 16 dotázaných 3-4x týdně, 9 je venku 1-2x týdně a stejný počet méně často.

Jízdu na kolečkových bruslích vykonává 24 respondentů méně často, 1-2x týdně 13 dětí, 3-4x týdně jich je 7, téměř každý den jezdí na kolečkových bruslích 6 dětí. Tuto činnost vůbec neprovádí 50 dotázaných.

Na skateboardu nejezdí celkem 92 respondentů. Této činnosti se méně často věnují 4 dotazovaní, 1-2x týdně 3 děti a téměř každý den jeden respondent.

Sdružení dětí a mládeže, Junáka, navštěvuje 5 respondentů 1-2x týdně, zbytek, to znamená 95, toto sdružení nenavštěvuje vůbec.

Do dalšího sdružení Pionýr dochází 1-2x týdně 10 dětí, méně často 2 a téměř každý den jedno. 87 respondentů toto sdružení nenavštěvuje.

Z dotázaných téměř každý den maluje nebo kreslí 10 dětí, 3-4x týdně tuto činnost provádí 7 respondentů, 1-2x týdně 13 a méně často 26 dětí. Vůbec nemaluje 44 dotázaných.

Muziku poslouchá téměř každý den 63 dětí, 3-4x týdně 14 z nich, 1-2x týdně 4 respondenti a méně často 5 dětí. Muziku vůbec neposlouchá 14 dotázaných.

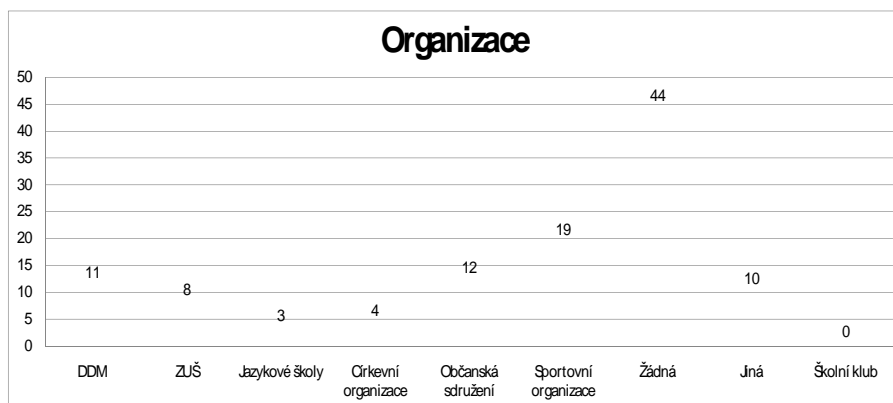
O zvířata se stará téměř každý den 34 dětí, 3-4x týdně 10 z nich, 1-2x týdně 8 dětí a 20 méně často. Tuto činnost vůbec neprovozuje 28 respondentů.

Jiný než uvedený zájem nemá 88 respondentů. 10 dětí provádí jiný zájem téměř každý den, dvě děti 3-4x týdně. Jako jiné zájmy děti uváděly například rybaření.

Nejvíce oblíbené činnosti, které děti provozují, jsou sportovní aktivity a zájmy ve volném čase. Návštěva volnočasových kroužků není tak populární. Z toho vychází můj předpoklad, že v následující otázce: „V jakých organizacích svůj

volný čas trávíš?“ bude největší měrou zastoupena odpověď záporná, tím myslím, že respondent žádnou organizaci nenavštěvuje.

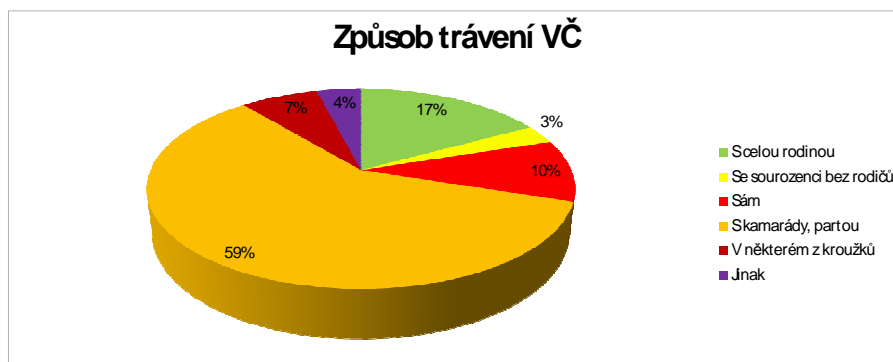
Graf č. 4: Typy organizací, ve kterých tráví respondent volný čas.

Můj předpoklad, že většina odpovědí na otázku organizací, které respondenti navštěvují, bude „žádná“, se naplnil. Největší počet respondentů (44 kladných odpovědí) žádnou organizaci nenavštěvuje. Mile mě překvapila návštěvnost sportovních organizací (19 kladných odpovědí) a občanských sdružení (12 kladných odpovědí). Nezanedbatelná je také docházka do Domu dětí a mládeže (11 kladných odpovědí) a do jiných typů organizací (10 kladných odpovědí), kdy respondenti většinou uváděli hasičský kroužek, rybářství. V nabídce organizací jsem uvedla také školní klub, ten však děti nenavštěvují vůbec.

V této oblasti otázek nesmím opomenout následující otázku: „Jak většinou trávíš svůj volný čas?“. Respondent mohl vybírat z několika odpovědí, a to zda tráví svůj volný čas společně s rodinou, se sourozenci bez rodičů, sám, s kamarády či partou, v některém z kroužků či jiným způsobem. Domnívám se, že většina respondentů bude odpovídat, že svůj volný čas tráví nejčastěji s kamarády. Tato má hypotéza se odvíjí od dosaženého věku respondentů.

Graf č. 5: Způsob trávení volného času respondenta.

Odpovědi ukazují, že více než polovina dotázaných (59 %) tráví volný čas s kamarády. 17 % respondentů prožívá svůj volný čas nejčastěji s celou rodinou. Samo tráví svůj volný čas 10 % dětí, což je podle mého názoru vysoké číslo. V některém ze zájmových kroužků tráví volný čas 7 % dětí. Se sourozenci bez rodičů tráví čas 4 % dotázaných, tato situace se týká většinou dětí, které žijí i se svými sourozenci v dětském domově. Pouze 3 % dětí využívá svůj volný čas jiným způsobem.

5.3.3 Zhodnocení trávení volného času respondentem, kvalita trávení

Další skupinu tvoří otázky, které se týkají názoru respondenta na jeho vlastní trávení volného času, je to vyjádření jeho pocitů. Názor respondenta, zda je spokojen s využíváním volného času, jestli má volného času dostatek, zda se často nudí a jestli se cítí na stejné úrovni se spolužáky z hlediska trávení volného času. Je patrné, že otázky, které jsem právě uvedla, vystihují kvalitu volného času respondenta.

V následujícím tématu budu řešit otázku spokojenosti respondenta s využíváním volného času. Myslím, že odpovědi nebudou jednoznačné. Otázka zní: „Jsi spokojen s tím, jakým způsobem trávíš svůj volný čas?“ a možné odpovědi na ni jsou určitě ano, spíše ano, spíše ne, určitě ne a nevim.

Graf č. 6: Spokojenost respondenta s trávením volného času.

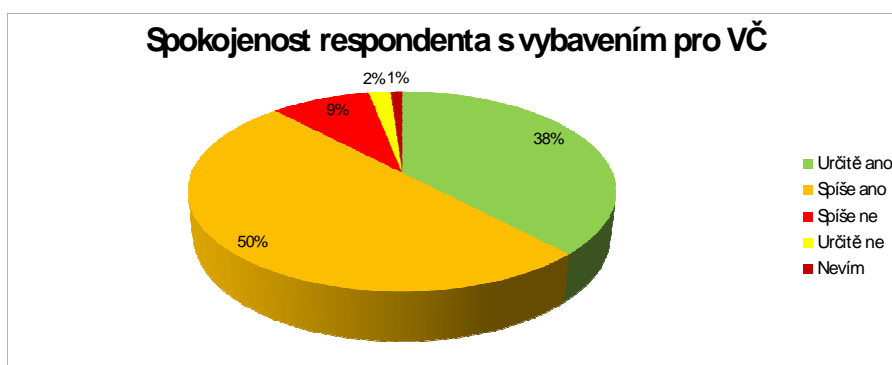

Z grafu vyplývá, že nejvíce respondentů, a to 52 % je určitě a ve 42 % spíše spokojeno s trávením svého volného času. Pouze 4 % respondentů odpověděli, že spíše spokojeni nejsou. Odpověď určitě ne nebyla zastoupena vůbec. Jak v dotazníku uvedla jedna slečna, dříve ji rodiče nutili ke hře na klavír. Nyní je zcela na ní, jak bude volný čas trávit.

Domněnka, že respondenti nebudou jednoznačně spokojeni či nespokojeni s trávením volného času, se nepotvrdila. Děti jsou z velké většiny určitě či spíše spokojeny s tím, jak využívají svůj volný čas. To je velmi příjemný výsledek.

Z toho vyplývá i můj předpoklad k následující otázce: „Máš vybavení pro volný čas podle svých představ?“, a to, že děti budou s vybavením pro volný čas určitě a spíše spokojeny.

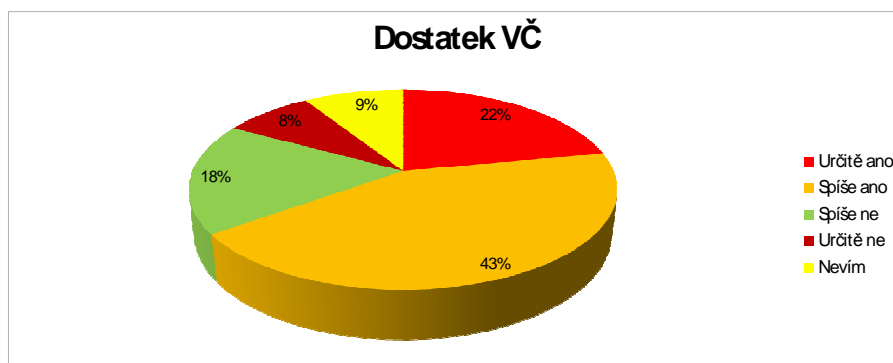
Graf č. 7: Spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas.

Na otázku, zda je respondent spokojen se svým vybavením pro volný čas, odpovědělo 50 % dotazovaných spíše ano a 38 % dotazovaných určitě ano. Z celkového počtu dotázaných pouze 9 % dětí uvedlo, že spíše nemají vybavení podle svých představ, 2 % dětí uvedlo, že určitě není spokojeno a 1 % si nebylo jisté. Z výsledků je patrné, že velká část respondentů je se svým volným časem určitě a spíše spokojena.

Kvalitu volného času můžeme také určit podle toho, zda mají respondenti dostatečné množství času na volnočasové aktivity. Otázka: „Myslíš si, že máš volného času dostatek?“ je tedy pro tuto oblast otázek podstatná.

Graf č. 8: Dostatek volného času respondenta.

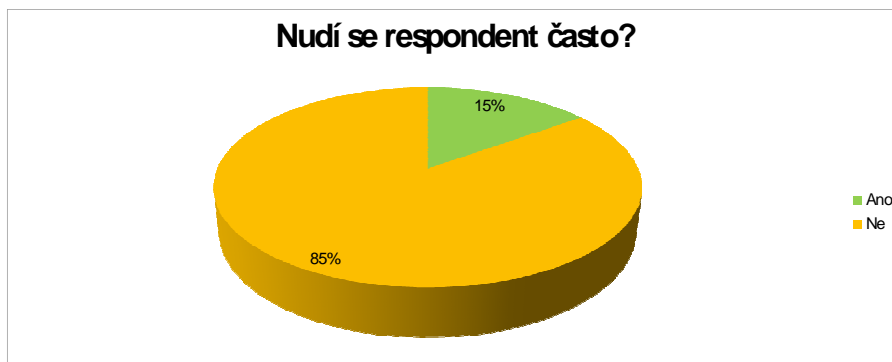

Odpovědi dotázaných prezentují, že největší počet dětí má dostatek volného času. Respondenti ve 43 % uvedli, že mají určitě dostatek volného času, 22 % má spíše dostatek volného času. Ostatní respondenti uváděli, že mají volného času málo, a to v 18 % spíše ne, v 8 % určitě ne a 9 % respondentů nedokázalo na otázku odpovědět. U záporných odpovědí respondenti popisovali, že mají aktivit ve volném čase dostatek, chtěli by však provozovat ještě další. Na ně už ale nemají dostatek času.

Důležitost toho, zda mají respondenti dostatek volného času, jsem zmínila již výše. Z toho důvodu je velmi významný i její výsledek. Přibližně dvě třetiny dotázaných mají určitě a spíše dostatek volného času.

Z tohoto závěru vychází také má domněnka, že v následující otázce: „Nudíš se často?“ odpoví velká většina respondentů záporně. To znamená, že se nudí pouze občas. Z výsledků této otázky bude patrná kvalita trávení volného času.

Graf č. 9: Nudí se respondent často?

Na otázku, zda se dotázaní nudí často, odpovědělo 85 % z nich záporně. Pouze 15 % respondentů se nudí často. Většina dotázaných tedy nepocituje nudu často, proto se má domněnka potvrdila.

Poslední otázka se týká srovnání respondenta se svými spolužáky z hlediska trávení volného času. „Když se srovnáš se spolužáky ve třídě z hlediska trávení volného času, trávíš volný čas: lépe než ostatní, asi tak stejně, hůře než ostatní.“

Graf č. 10: Jak respondent tráví volný čas ve srovnání se spolužáky.

Z grafu je evidentní, že většina dotazovaných tráví svůj volný čas stejně jako spolužáci, je to 73 %. Lépe než ostatní využívá chvíle volna 23 % respondentů. Pouze 4 % dotázaných uvádí, že volný čas tráví hůře než ostatní spolužáci.

V další oblasti se zaměřím na to, zda může mít úplnost rodiny vliv na to, jak se respondent cítí v porovnání se spolužáky z hlediska trávení volného času.

Tab. č. 5: Vliv úplnosti rodiny na trávení volného času respondenta v porovnání se spolužáky.

Typ rodiny respondenta	Počet respondentů	Lépe než ostatní		Asi tak stejně		Hůře než ostatní	
Úplná	66	13	20 %	51	77 %	2	3 %
Neúplná	18	7	39 %	11	61 %	0	0 %
Doplněná	10	2	20 %	7	70 %	1	10 %
Institucionální	6	1	16 %	4	67 %	1	17 %

Úplnost rodiny může mít vliv na to, jak tráví respondent volný čas v porovnání se spolužáky. Tato hypotéza se potvrdila. Četnost odpovědí je odlišná například u rodiny úplné a rodiny institucionální.

Následující tabulka ukazuje, zda může mít postavení respondenta mezi sourozenci vliv na to, zda se respondent cítí lépe, stejně či hůře v porovnání se spolužáky z hlediska trávení volného času.

Tab. č. 6: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na trávení volného času respondenta v porovnání se spolužáky.

Postavení respondenta mezi sourozenci	Počet respondentů	Lépe než ostatní	Asi tak stejně	Hůře než ostatní
Jedináček	9	1	8	0
Mladší	22	4	18	0
Starší	27	5	22	0
Nejmladší	13	7	4	2
Prostřední	20	6	13	1
Nejstarší	9	0	8	1

Pořadí narození sourozenců může mít vliv na to, jak respondent tráví volný čas v porovnání se spolužáky. Je patrné, že tato domněnka byla potvrzena. Například

polovina nejmladších respondentů tráví volný čas lépe než ostatní, oproti tomu žádný nejstarší netráví volný čas lépe než ostatní.

V příštím tématu se zaměřím na to, zda může mít vzdělání rodičů vliv na to, že respondent cítí lépe, stejně či hůře v porovnání se spolužáky z hlediska trávení volného času.

Tab. č. 7: Vliv vzdělání otce a matky na trávení volného času respondenta v porovnání se spolužáky.

Vzdělání otce respondenta	Počet respondentů	Lépe než ostatní	Asi tak stejně	Hůře než ostatní
Základní	3	3	0	0
Odborné bez maturity	38	7	28	3
Střední s maturitou	40	8	32	0
Vyšší odborné	2	1	1	0
Vysokoškolské	5	1	4	0
Neuvedeno	12	3	8	1

Vzdělání matky respondenta	Počet respondentů	Lépe než ostatní	Asi tak stejně	Hůře než ostatní
Základní	2	2	0	0
Odborné bez maturity	35	4	28	3
Střední s maturitou	44	8	36	0
Vyšší odborné	2	0	2	0
Vysokoškolské	9	6	3	0
Neuvedeno	8	0	2	6

Vzdělání rodičů respondenta může mít vliv na trávení volného času v porovnání se spolužáky. I tato domněnka je pravdivá. Pouze respondenti, jejichž rodiče mají odborné vzdělání bez maturity, uvádí, že tráví volný čas hůře než ostatní.

V příštích tabulkách se budu zabývat tím, jestli mohou mít sociální třídy rodičů vliv na to, jestli se respondent cítí lépe, stejně či hůře v porovnání se spolužáky z hlediska trávení volného času.

Tab. č. 8: Vliv sociální třídy otce a matky na trávení volného času respondenta v porovnání se spolužáky.

Sociální třída otce respondenta	Počet respondentů	Lépe než ostatní	Asi tak stejně	Hůře než ostatní
POD	7	2	5	0
VO	12	4	8	0
SČ	4	2	2	0
SO	16	3	12	1
ÚŘ	6	0	6	0
KD	25	3	22	0
PNDZ	13	3	8	2
Neuvedeno	17	6	10	1

Sociální třída matky respondenta	Počet respondentů	Lépe než ostatní	Asi tak stejně	Hůře než ostatní
POD	3	2	1	0
VO	12	4	8	0
SČ	1	0	1	0
SO	14	4	10	0
ÚŘ	14	2	12	0
KD	34	4	28	2
PNDZ	6	2	3	1
Neuvedeno	16	6	9	1

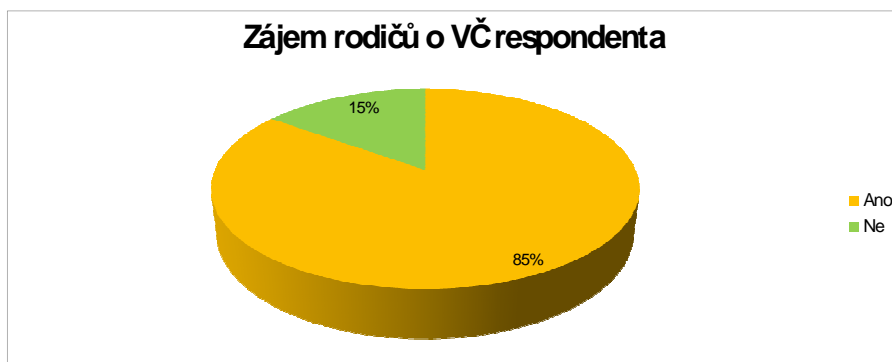
Sociální třída rodičů respondenta má vliv na trávení jeho volného času v porovnání se spolužáky. Tuto hypotézu se mi podařilo potvrdit. Žádný respondent, jehož otec je vyšší odborník, netráví volný čas hůře než ostatní. Na rozdíl od respondentů, jejichž otec patří do sociální třídy polokvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků. Ti vícekrát uvádí, že tráví volný čas hůře než ostatní.

5.3.4 Postoj rodičů respondenta k volnému času

Postoj rodičů k trávení volného času jejich dětí je velmi důležitý. Proto jsem tomuto tématu věnovala několik otázek v dotazníku.

Postoj rodičů k využívání volného času jejich dětí prezentuje otázka: „Zajímají se rodiče o to, jak trávíš svůj volný čas?“

Graf. č. 11: Zájem rodičů o volný čas respondenta.

Výsledky této otázky jasně dokazují, jaký postoj zastávají rodiče k využívání volného času svých potomků. Rodiče respondentů mají zájem o to, co dítě dělá.

Z grafu je zřejmé, že rodiče se o volný čas svých dětí zajímají, a to v 85 % ze všech dotázaných. V některých dotaznících bylo dokonce připsáno, že se o trávení volného času dětí zajímají až moc. 15 % rodičů se o volný čas svých dětí nezajímá, jako důvod bylo uváděno náročné zaměstnání či narození mladšího sourozence.

Pro upřesnění výsledků grafu použijí tabulky, ve kterých je uveden vliv některých charakteristik rodiny na zájem rodičů o volný čas respondenta.

Následující oblast je věnována tomu, zda může mít úplnost rodiny vliv na zájem rodičů o volný čas dětí.

Tab. č. 9: Vliv úplnosti rodiny na zájem rodičů o volný čas respondenta.

Typ rodiny respondenta	Počet respondentů	Zájem rodičů o volný čas respondenta			
		Ano		Ne	
Úplná	66	57	86 %	9	14 %
Neúplná	18	16	89 %	2	11 %
Doplněná	10	8	80 %	2	20 %
Institucionální	6	0	0 %	6	100 %

Rozdělení rodin podle složení má vliv na to, zda se rodiče o volný čas svých dětí zajímají. Nejznatelnější je negativní vliv institucionální rodiny, v tomto případě se rodiče o volný čas svých dětí nezajímají vůbec.

V dalším tématu se zaměřím na to, zda může mít postavení respondenta mezi sourozenci vliv na zájem jeho rodičů o volný čas.

Tab. č. 10: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na zájem rodičů o volný čas respondenta.

Postavení respondenta mezi sourozenci	Počet respondentů	Zájem rodičů o volný čas respondenta	
		Ano	Ne
Jedináček	9	8	1
Mladší	22	17	5
Starší	27	26	1
Nejmladší	13	9	4
Prostřední	20	16	4
Nejstarší	9	9	0

Touto tabulkou jsem se snažila zjistit, zda má pořadí narození respondenta vliv na to, zda jeho rodiče mají zájem o to, jak tráví volný čas. Předpokládala jsem vysoký pozitivní vliv rodičů a jejich zájem o volný čas dětí a tato domněnka se potvrdila. Největší pozitivní vliv mají rodiče starších a nejstarších dětí.

Následující tabulky jsou zaměřeny na to, zda může mít vzdělání rodičů vliv na to, že se zajímají o volný čas respondenta.

Tab. č. 11: Vliv vzdělání otce a matky na jejich zájem o volný čas respondenta.

Vzdělání otce respondenta	Počet respondentů	Zájem rodičů o volný čas respondenta	
		Ano	Ne
Základní	3	1	2
Odborné bez maturity	38	32	6
Střední s maturitou	40	36	4
Vyšší odborné	2	2	0
Vysokoškolské	5	5	0
Neuvedeno	12	6	6

Vzdělání matky respondenta	Počet respondentů	Zájem rodičů o volný čas respondenta	
		Ano	Ne
Základní	2	1	1
Odborné bez maturity	35	30	5
Střední s maturitou	44	37	7
Vyšší odborné	2	2	0
Vysokoškolské	9	9	0
Neuvedeno	8	2	6

V těchto tabulkách řeším, zda má vzdělání rodičů vliv na jejich zájem o volný čas dítěte. Předpokládala jsem velký pozitivní vliv rodičů s vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním a menší zájem rodičů se základním vzděláním a tyto moje hypotézy se také potvrdily. Všichni rodiče s vyšším a vysokoškolským vzděláním mají zájem o to, jak jejich děti tráví volný čas. Třetina otců se základním vzděláním má zájem o volný čas svých dětí, u matek základního vzdělání má zájem polovina z nich.

V následujících tabulkách se zaměřím na sociální třídy rodičů a jejich možný vliv na zájem rodičů o volný čas respondenta.

Tab. č. 12: Vliv sociální třídy otce a matky na jejich zájem o volný čas respondenta.

Sociální třída otce respondenta	Počet respondentů	Zájem rodičů o volný čas respondenta	
		Ano	Ne
POD	7	7	0
VO	12	11	1
SČ	4	4	0
SO	16	14	2
ÚŘ	6	5	1
KD	25	25	0
PNDZ	13	8	5
Neuvedeno	17	11	6

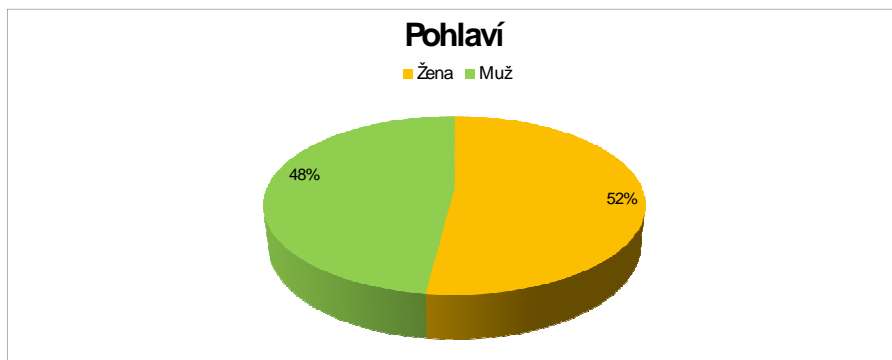
Sociální třída matky respondenta	Počet respondentů	Zájem rodičů o volný čas respondenta	
		Ano	Ne
POD	3	3	0
VO	12	12	0
SČ	1	1	0
SO	14	11	3
ÚŘ	14	13	1
KD	34	28	6
PNDZ	6	4	2
Neuvedeno	16	10	6

Uvedenými tabulkami chci potvrdit či vyvrátit domněnku, že rozdílné sociální třídy otce a matky mají vliv to, zda se rodiče zajímají o volný čas svých dětí. Rodiče, kteří patří do sociálních tříd podnikatelé, vyšší odborníci a samostatně činní se zaměstnanci, mají takřka úplný zájem o volný čas svých dětí. Rodiče z ostatních sociálních tříd nemají tak velký zájem o využívání volného času dětí. Proto se má hypotéza potvrdila.

Domněnku, že postoj rodičů respondenta k volnému času je spíše kladný, se snažím potvrdit otázkou: „**Doplň, kolik Kč máš měsíční kapesné.**“ Nechci tím ovšem říci, že platí pravidlo, že čím vyšší kapesné, tím více kladný postoj rodičů. Spíše mě zajímali připsané poznámky od respondentů. Dotazovaní uváděli, že jejich kapesné není obzvláště vysoké, ale kdykoli potřebují nějakou věc, pro rodiče není většinou problém ji koupit.

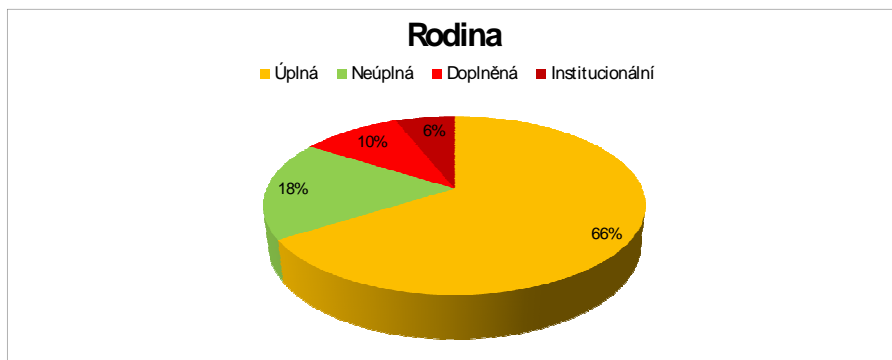
5.3.5 Základní údaje o respondentech

Graf č. 12: Pohlaví respondenta.

Z celkového počtu respondentů je 48 % respondentů mužského pohlaví a 52 % respondentů je pohlaví ženského.

Graf č. 13: Procentuelní zastoupení typů rodin.

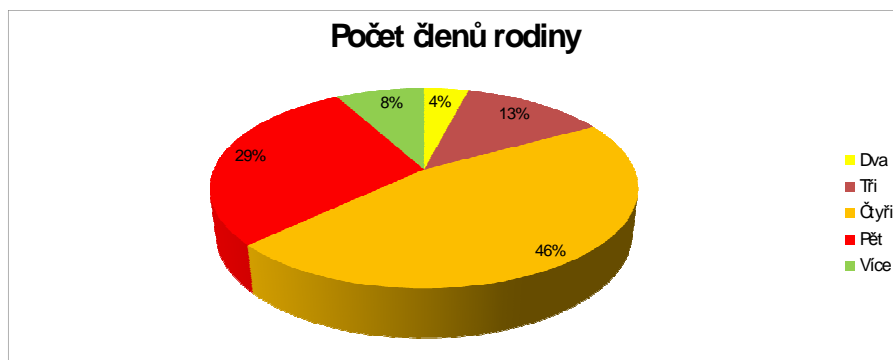

Nejvíce jsou zastoupeny rodiny úplné, je to 66 % rodin. Další početnou skupinou je rodina neúplná, kdy s dítětem či dětmi žije pouze jeden biologický rodič. Tento typ rodiny je zastoupen v 18 %. Doplněná rodina, kde žije s biologickým rodičem i rodič nevlastní je zastoupena 10 %. Poslední typ rodiny je rodina institucionální, kdy jsou rodiče nahrazeni institucionální výchovou. Tento druh rodiny je zastoupen 6 %.

Z tohoto grafu vyplývá, že i v této době převažuje model úplné rodiny. A to i přesto, že za posledních padesát let se u nás rozvodovost zvýšila na čtyřnásobek.

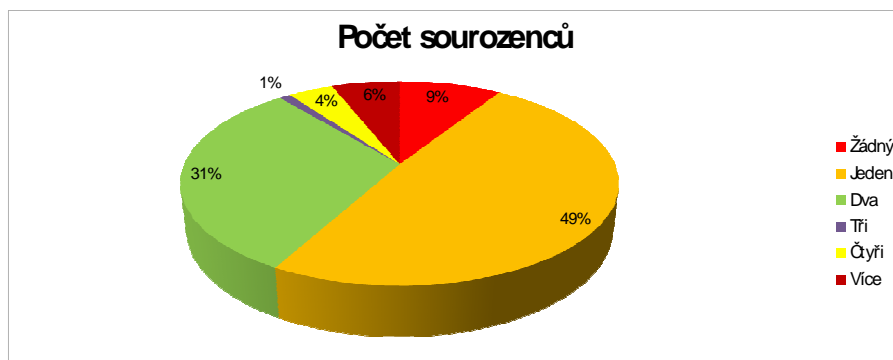
Při současném poklesu sňatečnosti vzrostl poměr počtu rozvodů k uzavíraným svazkům na 53,7 : 100.¹⁸⁷

Graf č. 14: Rozdělení respondentů podle počtu členů rodiny.

Z grafu plyne, že nejvíce jsou zastoupeny rodiny čtyřčlenné, a to ve 46 %. Rodin pětičlenných je 29 %, rodin tříčlenných je 13 %. Rodiny dvoučlenné, kdy dítě žije s jedním rodičem, jsou 4 %. Vícečlenné rodiny jsou uvedeny v 8 % případech.

Graf č. 15: Počet sourozenců respondenta.

Tento graf ilustruje odpovědi na otázku: „Jaký je počet členů tvé rodiny?“. Nejvíce respondentů má jednoho sourozence, a to v 49 %. Dva sourozence má 31 % respondentů, tři sourozence má pouze 1 % dotazovaných. Čtyři sourozence

¹⁸⁷ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 44.

mají 4 % respondentů. Pět a více sourozenců má 6 % dotazovaných, žádného sourozence nemá 9 % respondentů.

Graf č. 16: Postavení respondenta mezi sourozenci.

Postavení respondenta mezi sourozenci jsem rozdělila do tří kategorií. Do první patří děti, které nemají žádného sourozence, jedináčci (9 %). Do druhé kategorie patří děti, které mají jednoho sourozence. Ty jsem rozdělila na mladší (22 %) a starší (27 %) sourozence. Do třetí kategorie jsem zařadila děti, které mají dva a více sourozenců. Děti nejmladší jsou zastoupeny 13 %, prostřední děti 20 % a dětí nejstarších je 9 %.

Graf č. 17a: Vzdělání otce respondenta.

Nejvíce jsou zastoupeni otcové se středoškolským vzděláním s maturitou, a to ve 40 %. 38 % respondentů uvedlo, že jejich otec má odborné vzdělání bez maturity. U 12 % otců nebylo vzdělání uvedeno. Vysokoškolské vzdělání má 5 %

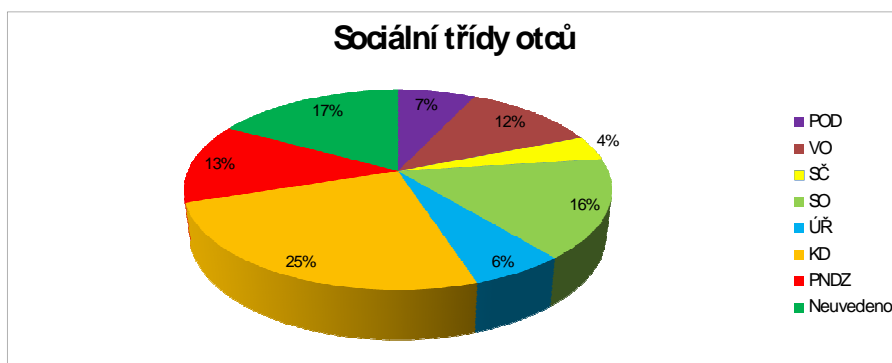
mužů, 3 % mužů dosáhlo základního vzdělání. Vyšší odborné vzdělání uvedli 2 % dotázaných.

Graf č. 17b: Vzdělání matky respondenta.

Výsledky tohoto grafu jsou podobné grafu č. 17a. Ve vzdělání také převažuje středoškolské a odborné vzdělání. Matky se středoškolským vzděláním jsou zastoupeny ve 44 %, matky s odborným vzděláním bez maturity ve 35 % případů. Vysokoškolské vzdělání má 9 % matek respondentů. V 8 % odpovědí bylo vzdělání matek neuvedeno. Na stejné úrovni jsou matky se základním vzděláním (2 %) a s vyšším odborným vzděláním (2 %).

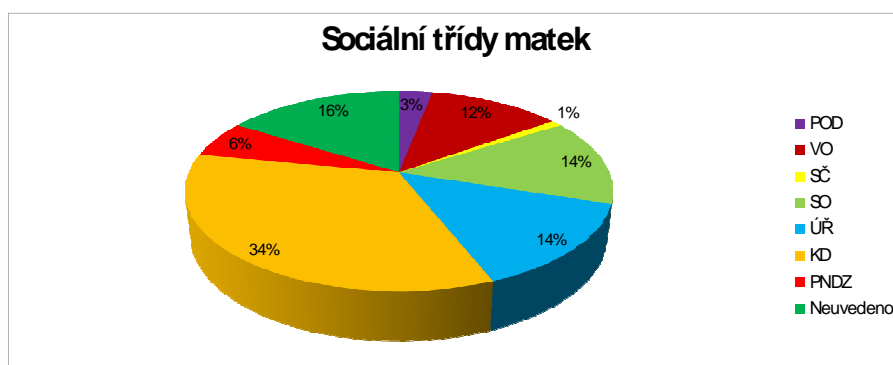
Graf č. 18a: Sociální třída otce respondenta.

7 % otců patří do sociální třídy osob samostatně činných se zaměstnanci, podnikatelů. 12 % patří do sociální třídy vyšších odborníků včetně nevelké skupiny podnikatelů s větším počtem podřízených. Sociální třída samostatně

činných osob bez zaměstnanců je zastoupena 4 %. Střední odborníci včetně mistrů jsou uvedeni v 16 %. 6 % otců dotázaných patří mezi rutinní nemanuální pracovníky (úředníky). Kvalifikovaní dělníci včetně odvětví materiálních služeb jsou zastoupeni 25 %. 13 % otců patří do třídy polokvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků včetně služeb a zemědělců. Sociální třídu otce nevedlo 17 % respondentů.

Graf č. 18b: Sociální třída matky respondenta.

3 % matek patří do sociální třídy podnikatelů, 12 % do třídy vyšších odborníků. 1 % matek zastupuje osoby samostatně činné bez zaměstnanců, 14 % střední odborníky. Sociální třída rutinních nemanuálních pracovníků (úředníci) je uváděna ve 14 %. 34 % matek se řadí do sociální třídy kvalifikovaní dělníci. Sociální třídu polokvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci reprezentuje 6 % matek. Sociální třída matek nebyla uvedena v 16 %.

5.4 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉ SONDY

Z provedené výzkumné sondy vyplynuly některé důležité výsledky. Dílčí údaje jsem uváděla u každého grafu či tabulky zvlášť. Proto se v této části pokusím o shrnutí nejvýznamnějších zjištění. Na konci ověřím hypotézy, které jsem vyslovila na začátku výzkumné sondy.

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zjistit, zda různé charakteristiky rodiny mohou mít vliv na využívání volného času dítěte.

V **první kapitole** jsem řešila otázku postoje respondenta k využívání volného času a vliv různých aspektů na jeho využívání. Z odpovědí na otázky, zda respondent pokládá uskutečňování koníčků ve volném čase za přínosné a z jeho představy o volném čase, vyplývá, že respondenti považují volný čas za důležitý a snaží se ho smysluplně využívat. Pokud jde o vliv rodiny, ve většině případů se potvrdily mé domněnky. Úplnost rodiny, pořadí narození sourozenců, vzdělání i sociální třídy rodičů mají vliv na to, jaký postoj zaujímá jejich dítě ke svému volnému času. Respondenti, kteří pocházejí z úplných rodin a jejichž rodiče mají vyšší vzdělání a patří do vyšší sociální třídy, považují volný čas častěji za přínosný a jejich postoj k volnému času je lepší. To dokazuje, že různé aspekty rodiny mají vliv na postoj dítěte k volnému času.

Ve **druhé kapitole** jsem se zabývala otázkou způsobu trávení volného času respondenta. Mým cílem bylo zjistit vliv rodiny na využívání volného času, a právě v této kapitole jsem popsala možné typy tohoto využívání. Nejpodstatnější jsou grafy, které ukazují, jaký typ činnosti respondenti provozují a jak často se jí věnují. Aktivitu jsem rozdělila do tří oblastí, a to kroužky, sport a zájmy. Z barevného rozlišení v grafech je zřejmé, kterou činnost a jak často děti provádějí. Z rozdělení aktivit z hlediska volnočasových kroužků plyne, že většina dětí tímto způsobem volný čas nevyužívá nejčastěji. Výsledky volnočasových aktivit, které jsou zaměřeny na sport, jsou viditelnější. Sportovní aktivity jsou pro respondenty přitažlivější. Rozdělení zájmů respondentů bylo přínosné. Dotázaní téměř každý den provozují čtyři aktivity. Jsou to počítač – internet, televize – DVD, být venku s kamarády a hudba. Ostatním zájmům se respondenti věnují velmi často, i několikrát týdně. Podle mého názoru je to velmi pozitivní výsledek.

U žáků 8. a 9. tříd jsem nepředpokládala velkou účast v zájmových kroužcích. Jsou však respondenti, kteří zájmové kroužky navštěvují. Pro zajímavost tedy jsem tedy rozlišila zájmové organizace a uvedla, jak často je respondenti navštěvují. Z výsledků je zřejmé, že největší oblibu mají sportovní organizace a občanská sdružení. Překvapila mne nulová návštěvnost školního klubu.

Dále jsem se zajímala o to, zda respondenti tráví volný čas častěji s rodinou, sami, s vrstevníky či jinak. Dotazovaní nejčastěji prožívají volný čas ve

vrstevnické skupině. Tímto výsledkem se v praxi ověřila hypotéza z teoretické části mé diplomové práce. Většina dětí tráví volný čas s kamarády a rodina na tento výsledek nemá velký vliv. Chtěla bych také upozornit na počet respondentů, kteří tráví volný čas sami.

Ve **třetí kapitole** jsem se věnovala tomu, jak respondenti hodnotí trávení svého volného času. Tato oblast se mi podařila ověřit otázkou týkající se spokojenosti respondentů s trávením volného času. Děti jsou velmi spokojeny s tím, jak využívají svůj volný čas. To je dobrý výsledek. Otázkou však zůstává, zda jsou respondenti spokojeni s tím, že celý den hrají počítačové hry nebo že aktivně sportují a tráví čas s rodinou či blízkými. Aspekty rodiny v tomto případě nemají vliv na to, zda respondent cítí spokojenost ve svém volnu. Se spokojeností jako takovou souvisí i spokojenost s vybavením pro volný čas. Na tuto otázku již má rodina alespoň částečný vliv. Respondenti jsou s vybavením spíše spokojeni. Při bližším sledování vlivu vzdělání rodičů dotazovaných je zřejmé, že určitě nejsou spokojeni pouze respondenti, jejichž rodiče mají odborné vzdělání bez maturity.

Další důležitou oblastí zhodnocení trávení volného času respondentem je dostatek volného času a přítomnost nudy. Respondenti mají volného času spíše dostatek, ale nenudí se často. Tento výsledek je pozitivní. Vliv aspektů rodiny na to, zda má respondent dostatek volného času, se mi podařilo potvrdit. Vliv sourozenců je zřetelný, například třetina mladších sourozenců uvádí nedostatek volného času. Vliv sociální třídy rodičů je také zřejmý. Děti, jejichž rodiče patří do vyšší sociální třídy, mají větší nedostatek volného času, a to většinou z důvodu provozování mnoha zájmových aktivit. Vliv rodiny na to, zda se respondenti nudí často, se mi podařilo potvrdit částečně. Vliv má vzdělání rodičů. Děti, jejichž rodiče mají základní či odborné vzdělání bez maturity, nudí častěji, než děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů. Také sociální třídy rodičů mají vliv na pocit nudy u dětí. Děti rodičů z vyšších sociálních tříd se nenudí tak často jako děti rodičů z nižších tříd.

Srovnání respondenta se spolužáky z hlediska trávení volného času je také ukazatelem kvality trávení. Velká většina dětí uvedla, že tráví volný čas

podobným způsobem jako ostatní. Vliv všech aspektů rodiny se projevil v odpovědích lépe než ostatní a hůře než ostatní. Například respondenti z neúplných rodin uváděli častěji než respondenti z rodin úplných, že tráví volný čas lépe než ostatní. Vliv pořadí narození sourozenců je vidět v tom, že žádné nejstarší dítě nevedlo, že tráví volný čas lépe než ostatní, na rozdíl od mladších respondentů, u kterých lepší trávení volného času uvedla polovina dětí. Děti, jejichž rodiče mají odborné vzdělání bez maturity, uváděly častěji, že volný čas tráví hůře než ostatní. Stejně tak tomu je u respondentů, jejichž rodiče patří do sociální třídy polokvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků.

Ve **čtvrté kapitole** jsem se zajímala o postoj rodičů respondenta k volnému času jejich dětí. Na otázku, zda se rodiče zajímají o volný čas dětí, odpověděla velká většina dotázaných, že se jejich rodiče zajímají. Co se týče různých charakteristik rodiny na to, zda se rodiče zajímají o využívání volného času dítěte, z výsledků sondy je vliv zřetelný. Například o děti, které jsou z institucionálních rodin, se rodiče nezajímají vůbec. Velký zájem o volný čas dětí mají rodiče starších a nejstarších respondentů. Z hlediska vzdělání rodičů se o volný čas dětí méně zajímají rodiče se základním vzděláním, zato rodiče s vysokoškolským vzděláním mají 100 % zájem. Větší zájem mají také rodiče z vyšších sociálních tříd než rodiče z tříd nižších.

Pátou kapitolu tvoří základní údaje o respondentech. Rozdělila jsem v ní respondenty podle pohlaví, věku, typu rodiny, postavení respondenta mezi sourozenci, vzdělání rodičů respondenta a sociálních tříd rodičů.

5.4.1 Ověření hypotéz

Hypotézy se mi podařilo potvrdit pomocí otázek z dotazníku, které uvádím a pomocí tabulek, které jsem uvedla v Přílohách I. – V.

H1: Úplnost rodiny může mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

Tato hypotéza se mi podařila potvrdit v návaznost na charakteristiku rodiny s pomocí otázek v dotazníku, a to Pokládáš uskutečňování koníčků ve volném

čase za přínosné?, Když se srovnáš se spolužáky ve třídě z hlediska trávení volného času, trávíš volný čas lépe, stejně nebo hůře?, Zajímají se rodiče o to, jak trávíš svůj volný čas?

H2: Počet sourozenců a pořadí jejich narození může mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

Tuto hypotézu jsem ověřovala v souvislosti s počtem dětí v rodině a jejich pozicí pomocí otázek v dotazníku, a to Pokládáš uskutečňování koníčků ve volném čase za přínosné?, Jak většinou trávíš svůj volný čas?, Myslíš si, že máš dostatek volného času?, Když se srovnáš se spolužáky ve třídě z hlediska trávení volného času, trávíš volný čas lépe, stejně nebo hůře?, Zajímají se rodiče o to, jak trávíš svůj volný čas?

H3: Vzdělání rodičů může mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

Hypotéza se odvíjela od vzdělání rodičů v návaznosti na tyto otázky v dotazníku, a to: Pokládáš uskutečňování koníčků ve volném čase za přínosné?, Máš vybavení pro volný čas podle svých představ?, Nudíš se často?, Když se srovnáš se spolužáky ve třídě z hlediska trávení volného času, trávíš volný čas lépe, stejně nebo hůře?, Zajímají se rodiče o to, jak trávíš svůj volný čas?

H4: Sociální třídy rodičů mohou mít vliv na využívání volného času dětí a mládeže.

Tuto hypotézu jsem zjišťovala tříděním sociálních tříd rodičů s otázkami stejného znění jako u předchozí hypotézy.

Je zřejmé, že různé aspekty rodiny mohou mít vliv na využívání volného času dítěte. Podle výsledků výzkumné sondy není ale vliv úplnosti rodiny tak velký, jak jsem předpokládala. Vlivy úplnosti rodiny, pořadí narození respondenta mezi sourozenci, vzdělání a sociální třídy rodičů se promítly jen do některých stránek prožívání volného času. Například tyto aspekty nemají podle mého výzkumu vůbec vliv na to, zda dítě tráví volný čas s rodinou, samo, ve vrstevnické skupině

či jinak. Naopak určité oblasti ovlivňují tyto aspekty rodiny zcela, a to trávení volného času v porovnání se spolužáky a zájem rodičů o volný čas svých dětí.

Rodina má na své členy velký vliv, zvláště na děti. Je tedy podstatné, aby tento vliv byl co nejpozitivnější.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, zda mají různé charakteristiky rodiny vliv na využívání volného času dítěte. Také jsem se zabývala tím, v čem a jak na využívání volného času dětí působí jejich rodinné prostředí a jakými způsoby může dítě využívat svůj volný čas.

Otázku vlivu některých aspektů rodiny na využívání volného času dětí jsem se pokusila uchopit se dvou stran. Nejdříve vysvětlit zákonitosti rodiny a volného času teoreticky a poté je, na základě teoretických poznatků, ověřit v praxi. Teoretické předpoklady jsem se snažila potvrdit či vyvrátit pomocí výzkumné sondy.

Tato diplomová práce je rozdělena do pěti částí, kdy ve čtyřech z nich řeším teoretické otázky pojmu rodina, různých charakteristik rodiny, volného času a výchovy dětí mimo vyučování. V páté části se zabývám výsledky dotazování a objasňování teoretických souvislostí v praxi.

Z první části práce vyplynulo, že dnešní rodina je stále významnou institucí. Je pravdou, že mnoho autorů mluví o krizi rodinné instituce a myslí tím, že existuje stále více nesezdaných manželských párů a přibývá rozvodů. Podobně jako ze statistických údajů i mé výzkumné sondy je zřejmé, že model úplné rodiny stále převažuje a počet rodin, v níž žije svobodná matka s dítětem, sice není zanedbatelný, ale jistě není větší, než počet úplných rodin. Z toho plyne, že instituce úplné rodiny je pro mnoho lidí stále důležitá.

Rodina je tedy seskupení dvou nebo více jednotlivců, kteří žijí ve společné domácnosti.¹⁸⁸ Při zkoumání rodiny jsem se tedy nemohla zabývat jednotlivými členy rodiny, ale pro pochopení rodinných vztahů a postojů k využívání volného času jsem se orientovala na rodinu jako systém. Zajímalo mě, jaká stanoviska vyslovují rodiče v souvislosti s trávením volného času svých potomků, atd. Rodinní členové, seskupeni do systému, na sebe vzájemně působí a ovlivňují se.

¹⁸⁸ Srov. RITZER, G. *The Blackwell encyclopedia of Sociology*, s. 1590.

Vlivem jednotlivých členů rodiny na toho druhého jsem se zabývala v další části mé diplomové práce. Rozlišila jsem v ní několik různých charakteristik rodiny a popsala je. Mezi tyto aspekty rodiny jsem zařadila úplnost rodiny, příslušnost rodičů do sociálních tříd, postavení dítěte mezi sourozenci a vzdělání rodičů. Podle mého názoru je rozdělení rodin podle výše uvedených aspektů zajímavé. Výsledky výzkumné sondy, ke které byly aspekty rodiny a jejich vliv na využívání volného času dětí podkladem, mohou být pro čtenáře zajímavé.

Úplnost rodiny má vliv na využívání volného času dítěte. Tento faktor je patrný u otázek, které se vztahují k přínosnosti uskutečňování koníčků ve volném čase a ve srovnání dítěte se spolužáky z hlediska trávení volného času. Děti, které pocházejí z rodin úplných odpovídaly častěji než děti z rodin doplněných či institucionálních, že tráví volný čas lépe než spolužáci a volný čas je pro ně přínosný.

Pořadí narození dítěte mezi sourozenci má rovněž vliv na využívání volného času. Sourozence jsem rozčlenila do několika skupin. Jsou to skupiny jedináčků, skupina nejstarších, prostředních a nejmladších mezi sourozenci, kdy se definice nejstaršího a nejmladšího sourozence shoduje s vymezením skupiny staršího a mladšího sourozence. Vliv pořadí narození dítěte je patrný hlavně u způsobu trávení volného času. Naprostá většina respondentů tráví volný čas s vrstevníky a občas také s celou rodinou. Pouze děti, které se narodily jako prostřední, netráví s rodinou volný čas vůbec. Vliv je také zjevný u otázky dostatku či nedostatku volného času. Mladší sourozenci například uvádí častěji než starší sourozenci, že spíše nemají dostatek volného času.

Charakteristika rodiny z hlediska vzdělání rodičů je další oblast, kterou jsem se pokusila poznat, abych teoretické poznatky z ní mohla využít ve výzkumné sondě. V teoretické části rozlišila čtyři skupiny vzdělání, a to základní, odborné bez maturity, střední s maturitou a vyšší, vysokoškolské. Jednalo se o tzv. volný a soudržný vztah rodičů ke vzdělání. Výsledky výzkumné sondy potvrdily mé teoretické poznatky, a sice, že rodiče s vyšším či vysokoškolským vzděláním mají větší zájem o volný čas svých dětí než rodiče s odborným či základním vzděláním. Rodiče se středoškolským vzděláním patří z části do obou skupin. Vliv vzdělání rodičů je patrný také v oblasti přínosnosti volného času,

spokojenosti dětí s volným časem a spokojenost s vybavením pro volný čas, v oblasti nudy a ve srovnání se spolužáky z hlediska trávení volného času.

Sociální třídy rodičů mají také vliv na využívání volného času dětí. V teoretické části jsem rozlišila jednotlivé sociální třídy a uvedla rozdíly mezi přístupem členů jednotlivých tříd ke vzdělání a k volnému času. Tyto teoretické poznatky se mi na základě výsledků výzkumné sondy potvrdily. Ve výsledcích je zřetelný rozdíl například v otázce toho, zda se respondent nudí často. Respondenti, jejichž rodiče patří do sociální třídy vyšších odborníků, se nenudí tak často jako respondenti, jejichž rodiče patří do sociální třídy kvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků. Také v otázce toho, zda má dítě dostatek volného času, můžeme pozorovat odlišnost.

Právě ve výzkumné sondě, poslední části diplomové práce, jsem vyhodnotila výzkumné šetření, kterým jsem se pokusila zjistit vliv některých aspektů rodiny na způsoby využívání volného času.

Z výzkumné sondy tedy vyplývá, že děti 8. a 9. tříd konkrétních základních škol využívají svůj volný čas smysluplně a jsou spokojeny s tím, jak volný čas tráví. Mezi nejčastěji provozované volnočasové činnosti dětí patří sportovní aktivity a zájmy, jako například být venku s kamarády či sledování televize. Podstatné je také zjištění, že děti mají dostatek volného času a nenudí se často. Rodiče projevují zájem o to, jakým způsobem děti tráví volný čas.

Hypotézy, které jsem vyslovila, se mi na základě výsledků výzkumné sondy potvrdily. Úplnost rodiny, postavení dítěte mezi sourozenci, vzdělání a sociální třídy rodičů. Všechny vyjmenované aspekty rodiny mají vliv na využívání volného času dítěte. A jejich vliv není zanedbatelný. Proto by se rodinná výchova dětí měla orientovat na pozitivní příklady a předávání rodinných hodnot a tradic.

SEZNAM LITERATURY:

BLÁHA, V. et. al. *Výchova mimo vyučování 2*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-24419-X.

DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-128-1.

HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*. 1. vyd. České Budějovice : JU ZF České Budějovice, 1998. ISBN 80-7040-315-2.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

KASÍKOVÁ, H., VALIŠOVÁ, A. *Pedagogické otázky současnosti*. 1. vyd. Praha : ISV, 1994. ISBN 80-85866-05-6.

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 3. vyd. Praha : Slon, 1995. ISBN 80-85850-06-0.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk – prostředí – výchova*. 1. vyd. Brno : Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. 1. vyd. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-152-5.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. I. sv. Praha : Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. II. sv. Praha : Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha : Slon, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MONTOUSSÉ, M., RENOUEAU, G. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-976-3.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

NOVÁČKOVÁ, B. *English for Sociology*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0604-6.

PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny. Struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-039-2.

PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-292-8.

PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. 1. vyd. Brno : Barrister a Principal, 2002. ISBN 80-86598-36-5.

RADVANOVÁ, S. *O rodině, manželství a dětech*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1978. ISBN neuvedeno.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

SPOUSTA, V. et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1275-7.

SPOUSTA, V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

ŠVIGOVÁ, M. *Volný čas a my*. 1. vyd. Praha : Svobodné slovo, 1967. ISBN neuvedeno.

VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0181-8.

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno : Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.

Výchova a volný čas. Sborník příspěvků 3. mezinárodní konference o výchově a volném čase. SÝKORA, J. (ed), Hradec Králové : Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-730-0.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. 1. vyd. Praha : Grada, 2001. ISBN 80-247-0042-5.

ZÁŠKODNÁ, H. *Společenské minority a sociální práce*. 1. vyd.
České Budějovice : JU ZF České Budějovice, 2000. ISBN 80-7040-408-6.

SEZNAM ZKRATEK:

POD – Sociální třída samostatně činných se zaměstnanci, podnikatelé

VO – Vyšší odborníci včetně nevelké skupiny podnikatelů s větším počtem podřízených

SČ – Samostatně činní bez zaměstnanců (živnostníci)

SO – Střední odborníci včetně mistrů

ÚŘ – Rutinní nemanuální pracovníci

KD – Kvalifikovaní dělníci včetně odvětví materiálních služeb

PNDZ - Polokvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci včetně služeb a zemědělci

SEZNAM PŘÍLOH:

- Příloha I. Vliv aspektů rodiny na způsob trávení volného času respondenta.
- Příloha II. Vliv aspektů rodiny spokojenost respondenta s trávením volného času.
- Příloha III. Vliv aspektů rodiny na spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas.
- Příloha IV. Vliv aspektů rodiny na to, zda má respondent dostatek volného času.
- Příloha V. Vliv aspektů rodiny na to, zda se respondent nudí často.
- Příloha VI. Ukázka nevyplněného dotazníku
- Příloha VII. Ukázka vyplněného dotazníku

PŘÍLOHY

Příloha I. Vliv aspektů rodiny na způsob trávení volného času respondenta.

Tab. I: Vliv úplnosti rodiny na způsob trávení volného času respondenta.

Typ rodiny	Počet respondentů	S celou rodinou		Se sourozenci bez rodičů		Sám		S kamarády, partou		V některém z kroužků		Jinak	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Úplná	66	14	21 %	2	3 %	5	8 %	39	59 %	5	8 %	1	1 %
Neúplná	18	2	11 %	0	0 %	4	22 %	9	50 %	2	11 %	1	6 %
Doplněná	10	1	10 %	1	10 %	1	10 %	6	60 %	0	0 %	1	10 %
Institucionální	6	0	0 %	0	0 %	0	0 %	5	83 %	0	0 %	1	17 %

Z tabulky vyplývá, že dělení rodin podle složení nemá výraznější vliv na způsob trávení volného času respondenta. U všech typů rodin převažuje trávení volného času s kamarády, partou. Zajímavé výsledky jsou patrné v několika případech. 21 % respondentů, kteří pocházejí z úplné rodiny, tráví volný čas s celou rodinou. 22 % respondentů z neúplné rodiny tráví volný čas osamoceně. Žádný respondent, jehož rodina je institucionální, netráví volný čas s rodinou, se sourozenci ani osamoceně.

Tab. II: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na způsob trávení volného času respondenta.

Postavení mezi sourozenci	Počet respondentů	S celou rodinou	Se sourozenci bez rodičů	Sám	S kamarády, partou	V některém z kroužků	Jinak
Jedináček	9	2	0	0	5	1	1
Mladší	22	5	0	4	12	1	0
Starší	27	5	0	1	18	1	2
Nejmladší	13	3	0	3	5	2	0
Prostřední	20	0	2	1	15	1	1
Nejstarší	9	2	1	1	4	1	0

Jak jsem uváděla v kapitole o charakteristice rodiny z hlediska pořadí narození sourozenců, prostřední děti tráví volný čas jinak než s celou rodinou, většinou ve vrstevnické skupině. Má hypotéza se potvrdila. Většina dětí tráví volný čas nejčastěji s kamarády. Zajímavý je výsledek u trávení volného času s celou rodinou, kdy několik respondentů tráví volný čas s rodinou, pouze respondenti, kteří se narodili jako prostřední, vůbec. Respondenti, kteří se narodili jako

prostřední, místo s rodinou tráví volný čas nejčastěji ve vrstevnické skupině a se sourozenci.

Tab. III: Vliv vzdělání otce a matky na způsob trávení volného času respondenta.

Vzdělání otce	Počet respondentů	S celou rodinou	Se sourozenci bez rodičů	Sám	S kamarády, partou	V některém z kroužků	Jinak
Základní	3	0	1	1	1	0	0
Odborné bez maturity	38	5	1	6	24	1	1
Střední s maturitou	40	10	0	2	23	3	2
Vyšší odborné	2	0	0	0	1	1	0
Vysokoškolské	5	1	1	0	1	2	0
Neuvedeno	12	1	0	1	9	0	1

Vzdělání matky	Počet respondentů	S celou rodinou	Se sourozenci bez rodičů	Sám	S kamarády, partou	V některém z kroužků	Jinak
Základní	2	0	1	0	1	0	0
Odborné bez maturity	35	7	1	5	19	1	2
Střední s maturitou	44	6	0	4	31	2	1
Vyšší odborné	2	0	1	0	1	0	0
Vysokoškolské	9	4	0	0	1	4	0
Neuvedeno	8	0	0	1	6	0	1

Má domněnka, že respondenti, rozdělení z hlediska vzdělání rodičů, budou nejčastěji trávit volný čas s kamarády, se potvrdila. Výjimku tvoří respondenti, jejichž rodiče mají vysokoškolské vzdělání. Tito respondenti tráví svůj volný čas nejčastěji v některém ze zájmových kroužků. To je jeden z důkazů, že vzdělání rodičů má vliv na způsob trávení volného času.

Tab. IV: Vliv sociální třídy otce a matky na způsob trávení volného času respondenta.

Sociální třída otce	Počet respondentů	S celou rodinou	Se sourozenci bez rodičů	Sám	S kamarády, partou	V některém z kroužků	Jinak
POD	7	3	0	0	2	2	0
VO	12	1	1	1	6	3	0
SČ	4	1	0	0	2	1	0
SO	16	2	0	1	10	1	2
ÚŘ	6	3	0	0	3	0	0
KD	25	5	0	3	16	0	1
PNDZ	13	1	1	3	8	0	0
Neuvedeno	17	1	1	2	12	0	1

Sociální třída matky	Počet respondentů	S celou rodinou	Se sourozenci bez rodičů	Sám	S kamarády, partou	V některém z kroužků	Jinak
POD	3	0	0	0	1	1	1
VO	12	4	1	0	4	3	0
SČ	1	0	0	0	1	0	0
SO	14	2	0	3	9	0	0
ÚŘ	14	2	0	0	9	2	1
KD	34	3	0	4	25	1	1
PNDZ	6	3	0	2	1	0	0
Neuvedeno	16	3	2	1	9	0	1

Můj předpoklad, že respondenti, rozdělení z hlediska sociální třídy rodičů, budou nejčastěji trávit volný čas s kamarády, se rovněž potvrdila. Výjimku tvoří respondenti, jejichž otcové patří do sociální třídy podnikatelů (2/5 respondentů tráví volný čas s celou rodinou) a rutinních nemanuálních pracovníků (polovina respondentů tráví volný čas s celou rodinou). Další výjimky tvoří dotazovaní, jejichž matky patří do sociální třídy podnikatelů a vyšších odborníků. Z toho vyplývá, že sociální třídy rodičů mají vliv na způsob trávení volného času.

Příloha II. Vliv aspektů rodiny spokojenost respondenta s trávením volného času.

Tab. V: Vliv úplnosti rodiny na spokojenost respondenta s trávením volného času.

Typ rodiny	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s trávením volného času									
		Určitě ano		Spíše ano		Spíše ne		Určitě ne		Nevím	
Úplná	66	31	47 %	30	46 %	3	4 %	0	0 %	2	3 %
Neúplná	18	10	56 %	8	44 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Doplněná	10	5	50 %	4	40 %	1	10 %	0	0 %	0	0 %
Institucionální	6	6	100 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %

Z tabulky uvedené v příloze je zřejmé, že úplnost rodiny nemá zásadní vliv na to, zda je respondent spokojen s tím, jak tráví svůj volný čas. Většina dotázaných odpověděla, že je určitě a spíše spokojena. Zajímavý je výsledek u respondentů z institucionálních rodin. Tito respondenti jsou spokojeni 100 %.

Tab. VI: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na spokojenost respondenta s trávením volného času.

Postavení mezi sourozenci	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s trávením volného času				
		Určitě ano	Určitě ano	Určitě ano	Určitě ano	Určitě ano
Jedináček	9	8	1	0	0	0
Mladší	22	12	10	0	0	0
Starší	27	13	11	1	0	2
Nejmladší	13	6	4	3	0	0
Prostřední	20	10	10	0	0	0
Nejstarší	9	3	6	0	0	0

Velká většina respondentů je s trávením volného času určitě a spíše spokojena. Pořadí narození respondentů v tomto případě nemá vliv na to, zda jsou spokojeni se svým volným časem.

Tab. VII: Vliv vzdělání otce a matky na spokojenost respondenta s trávením volného času.

Vzdělání otce	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s trávením volného času				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Základní	3	2	1	0	0	0
Odborné bez maturity	38	18	17	2	0	1
Střední s maturitou	40	20	17	2	0	1
Vyšší odborné	2	1	1	0	0	0
Vysokoškolské	5	2	3	0	0	0
Neuvedeno	12	9	3	0	0	0

Vzdělání matky	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s trávením volného času				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Základní	2	2	0	0	0	0
Odborné bez maturity	35	18	15	1	0	1
Střední s maturitou	44	21	20	2	0	1
Vyšší odborné	2	0	2	0	0	0
Vysokoškolské	9	3	5	1	0	0
Neuvedeno	8	8	0	0	0	0

Z počtu odpovědí v tabulce je zřejmé, že vzdělání rodičů nemá nápadnější vliv na to, zda jsou respondenti s trávením volného času spokojeni či nespokojeni.

Tab. VIII: Vliv sociální třídy otce a matky na spokojenost respondenta s trávením volného času.

Sociální třída otce	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s trávením volného času				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
POD	7	3	4	0	0	0
VO	12	6	6	0	0	0
SČ	4	1	2	1	0	0
SO	16	8	6	1	0	1
ÚŘ	6	3	3	0	0	0
KD	25	12	11	1	0	1
PNDZ	13	6	6	1	0	0
Neuvedeno	17	13	4	0	0	0

Sociální třída matky	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s trávením volného času				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
POD	3	2	1	0	0	0
VO	12	5	6	1	0	0
SČ	1	0	1	0	0	0
SO	14	7	7	0	0	0
ÚŘ	14	4	9	0	0	1
KD	34	19	13	1	0	1
PNDZ	6	3	2	1	0	0
Neuvedeno	16	12	3	1	0	0

Můj předpoklad, že respondenti, rozdělení z hlediska sociální třídy rodičů, budou většinou spokojeni s trávením volného času, se potvrdila. Všechny děti uvádějí, že jsou určitě a spíše spokojeny s tím, jak využívají volný čas. Proto sociální třídy rodičů nemají výraznější vliv na to, zda je respondent spokojen s trávením volného času.

Příloha III. Vliv aspektů rodiny na spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas.

Tab. IX: Vliv úplnosti rodiny na spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas.

Typ rodiny	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas									
		Určitě ano		Spíše ano		Spíše ne		Určitě ne		Nevím	
Úplná	66	23	35 %	33	50 %	7	11 %	2	3 %	1	1 %
Neúplná	18	9	50 %	7	39 %	2	11 %	0	0 %	0	0 %
Doplněná	10	5	50 %	5	50 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Institucionální	6	1	17 %	5	83 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %

Domnívala jsem se, že úplnost rodiny bude mít vliv na to, zda je respondent spokojen s vybavením pro volný čas. Má hypotéza se však nepotvrdila. Děti se všech typů rodin jsou určitě a spíše s vybavením pro volný čas spokojeny. Spíše nespokojeni jsou dotázaní z úplné rodiny (11 %) a z neúplné rodiny (11 %).

Tab. X: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas.

Postavení mezi sourozenci	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Jedináček	9	4	5	0	0	0
Mladší	22	6	11	3	1	1
Starší	27	12	13	2	0	0
Nejmladší	13	2	8	2	1	0
Prostřední	20	9	9	2	0	0
Nejstarší	9	5	4	0	0	0

Z výsledků předchozí tabulky předpokládám, že pořadí narození respondentů nebude mít vliv na spokojenost dětí s vybavením pro volný čas. Má hypotéza se potvrdila. Většina respondentů uvádí spokojenost s vybavením. Někteří mladší, nejmladších a prostředních respondenti uvádí, že jsou s vybavením pro volný čas spíše nespokojeni.

Tab. XI: Vliv vzdělání otce a matky na spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas.

Vzdělání otce	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Základní	3	2	1	0	0	0
Odborné bez maturity	38	14	17	4	2	1
Střední s maturitou	40	11	25	4	0	0
Vyšší odborné	2	2	0	0	0	0
Vysokoškolské	5	3	2	0	0	0
Neuvedeno	12	5	6	1	0	0

Vzdělání matky	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Základní	2	2	0	0	0	0
Odborné bez maturity	35	9	20	3	2	1
Střední s maturitou	44	21	19	4	0	0
Vyšší odborné	2	1	1	0	0	0
Vysokoškolské	9	2	5	2	0	0
Neuvedeno	8	3	5	0	0	0

Vzdělání otce a matky může mít vliv na to, zda je respondent spokojen s vybavením pro volný čas. Respondenti jsou určitě a spíše spokojeni. Avšak dotazovaní, jejichž rodiče mají odborné vzdělání bez maturity a střední vzdělání s maturitou, jsou častěji spíše nespokojeni.

Tab. XII: Vliv sociální třídy otce a matky na spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas.

Sociální třída otce	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
POD	7	2	4	1	0	0
VO	12	7	5	0	0	0
SČ	4	1	2	1	0	0
SO	16	8	7	1	0	0
ÚŘ	6	1	4	1	0	0
KD	25	9	13	3	0	0
PNDZ	13	3	6	1	2	1
Neuvedeno	17	7	9	1	0	0

Sociální třída matky	Počet respondentů	Spokojenost respondenta s vybavením pro volný čas				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
POD	3	2	0	1	0	0
VO	12	5	5	2	0	0
SČ	1	1	0	0	0	0
SO	14	7	7	0	0	0
ÚŘ	14	4	9	1	0	0
KD	34	10	18	4	1	1
PNDZ	6	1	3	1	1	0
Neuvedeno	16	8	8	0	0	0

Z tabulky vyplývá, že sociální třída rodičů respondenta může mít vliv na spokojenost s vybavením pro volný čas, avšak v tomto případě není vliv obzvláště velký. Je to způsobeno nerovnoměrným zastoupením jednotlivých sociálních tříd.

Příloha IV. Vliv aspektů rodiny na to, zda má respondent dostatek volného času.

Tab. XIII: Vliv úplnosti rodiny na to, zda má respondent dostatek volného času.

Typ rodiny	Počet respondentů	Dostatek volného času u respondenta									
		Určitě ano		Spíše ano		Spíše ne		Určitě ne		Nevím	
Úplná	66	13	20 %	34	52 %	9	14 %	5	7 %	5	7 %
Neúplná	18	6	33 %	6	33 %	5	28 %	1	6 %	0	0 %
Doplňená	10	3	30 %	3	30 %	3	30 %	0	0 %	1	10 %
Institucionální	6	0	0 %	0	0 %	1	17 %	2	33 %	3	50 %

Úplnost rodiny může mít vliv na to, zda má respondent dostatek volného času. Tato hypotéza se mi nepodařila potvrdit. Odpovědi jsou různorodé a procentuelní zastoupení taktéž.

Tab. XIV: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na to, zda má respondent dostatek volného času.

Postavení mezi sourozenci	Počet respondentů	Dostatek volného času u respondenta				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Jedináček	9	2	5	2	0	0
Mladší	22	7	8	6	1	0
Starší	27	8	14	1	2	2
Nejmladší	13	1	6	3	2	1
Prostřední	20	1	6	5	3	5
Nejstarší	9	3	4	1	0	1

Pořadí narození respondenta může mít vliv na to, zda má dostatek volného času. Z tabulky je zřejmé, že tato domněnka je založena na pravdě. Někteří z respondentů, kteří se narodili jako mladší ze sourozenců, uvádí, že spíše nemají dostatek volného času a pouze pár respondentů, kteří se narodili jako starší, uvádí, že spíše nemají dostatek volného času.

Tab. XV: Vliv vzdělání otce a matky na to, zda má respondent dostatek volného času.

Vzdělání otce	Počet respondentů	Dostatek volného času u respondenta				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Základní	3	1	0	1	1	0
Odborné bez maturity	38	8	16	8	2	4
Střední s maturitou	40	9	23	5	1	2
Vyšší odborné	2	0	0	0	2	0
Vysokoškolské	5	1	2	2	0	0
Neuvedeno	12	2	3	2	2	3

Vzdělání matky	Počet respondentů	Dostatek volného času u respondenta				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
Základní	2	1	0	1	0	0
Odborné bez maturity	35	6	16	8	3	2
Střední s maturitou	44	12	22	4	2	4
Vyšší odborné	2	0	1	1	0	0
Vysokoškolské	9	1	4	3	1	0
Neuvedeno	8	2	0	1	2	3

Vzdělání rodičů může mít vliv na to, zda má respondent dostatek volného času. Hypotézu se mi nepodařilo potvrdit ani vyvrátit. Z tabulky uvedené v příloze je zřetelné pouze to, že respondenti mají volného času spíše dostatek.

Tab. XVI: Vliv sociální třídy otce a matky na to, zda má respondent dostatek volného času.

Sociální třída otce	Počet respondentů	Dostatek volného času u respondenta				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
POD	7	1	2	3	1	0
VO	12	1	7	3	1	0
SČ	4	0	3	1	0	0
SO	16	4	8	2	1	1
ÚŘ	6	2	3	1	0	0
KD	25	6	11	4	0	4
PNDZ	13	4	5	1	2	1
Neuvedeno	17	4	4	3	3	3

Sociální třída matky	Počet respondentů	Dostatek volného času u respondenta				
		Určitě ano	Spíše ano	Spíše ne	Určitě ne	Nevím
POD	3	0	1	2	0	0
VO	12	1	7	3	1	0
SČ	1	0	1	0	0	0
SO	14	3	7	2	1	1
ÚŘ	14	3	7	2	1	1
KD	34	7	18	5	0	4
PNDZ	6	2	0	2	2	0
Neuvedeno	16	6	2	2	3	3

Sociální třída rodičů dotazovaného může mít vliv na to, zda má respondent dostatek volného času. Tento předpoklad se mi podařilo ověřit. 8,3 % respondentů, jejichž otcové se řadí do sociální třídy vyšších odborníků, uvádí, že určitě má dostatek volného času. Oproti tomu 30,8 % respondentů, jejichž otcové patří mezi polokvalifikované a nekvalifikované dělníky, uvádí, že určitě má dostatek volného času.

Důležitost této otázky dostatku volného času byla zmíněna již výše, proto je velmi významný i její výsledek. Přibližně dvě třetiny dotázaných mají určitě a spíše dostatek volného času.

Příloha V. Vliv aspektů rodiny na to, zda se respondent nudí často.

Tab. XVII: Vliv úplnosti rodiny na to, zda se respondent nudí často.

Typ rodiny	Počet respondentů	Častá nuda u respondenta			
		Ano		Ne	
Úplná	66	12	18 %	54	82 %
Neúplná	18	1	6 %	17	94 %
Doplněná	10	2	20 %	8	80 %
Institucionální	6	0	0 %	6	100 %

Předpokládala jsem, že úplnost rodiny může mít vliv na to, zda se respondent často nudí. Avšak má domněnka se v této otázce nepotvrdila. Úplnost rodiny nemá vliv na pocit nudy u dítěte.

Tab. XVIII: Vliv sourozenců a pořadí jejich narození na to, zda se respondent nudí často.

Postavení mezi sourozenci	Počet respondentů	Častá nuda u respondenta	
		Ano	Ne
Jedináček	9	0	9
Mladší	22	4	18
Starší	27	4	23
Nejmladší	13	3	10
Prostřední	20	4	16
Nejstarší	9	0	9

Domnívala jsem se, že pořadí narození respondenta má vliv na to, zda se nudí často. Předpokládala jsem, že jedináčci se budou často nudit z důvodu nepřítomnosti dalšího sourozence a nejméně se budou nudit respondenti, kteří mají sourozenců více. Tyto moje domněnky se nepotvrdily, spíše naopak. Jedináčci se často nenudí v žádném z případů a nejmladší ze tří a více sourozenců se nudí z 1/3.

Tab. č. XIX: Vliv vzdělání otce a matky na to, zda se respondent nudí často.

Vzdělání otce	Počet respondentů	Častá nuda u respondenta	
		Ano	Ne
Základní	3	1	2
Odborné bez maturity	38	9	29
Střední s maturitou	40	5	35
Vyšší odborné	2	0	2
Vysokoškolské	5	0	5
Neuvedeno	12	0	12

Vzdělání matky	Počet respondentů	Častá nuda u respondenta	
		Ano	Ne
Základní	2	1	1
Odborné bez maturity	35	5	30
Střední s maturitou	44	8	36
Vyšší odborné	2	0	2
Vysokoškolské	9	1	8
Neuvedeno	8	0	8

Vzdělání rodičů má vliv na to, zda se respondenti nudí často. Z tabulek je patrné, že respondenti, jejichž rodiče mají vyšší odborné a vysokoškolské vzdělání se nenudí vůbec či minimálně. Respondenti, jejichž rodiče mají odborné či střední vzdělání, se nudí častěji. U rodičů se základním vzděláním nelze učinit jednoznačné závěry, vzorek rodičů je velmi malý.

Tab. XX: Vliv sociální třídy otce a matky na to, zda se respondent nudí často.

Sociální třída otce	Počet respondentů	Častá nuda u respondenta	
		Ano	Ne
POD	7	1	6
VO	12	2	10
SČ	4	0	4
SO	16	3	13
ÚŘ	6	0	6
KD	25	2	23
PNDZ	13	5	8
Neuvedeno	17	2	15

Sociální třída matky	Počet respondentů	Častá nuda u respondenta	
		Ano	Ne
POD	3	1	2
VO	12	1	11
SČ	1	0	1
SO	14	4	10
ÚŘ	14	2	12
KD	34	5	29
PNDZ	6	1	5
Neuvedeno	16	1	15

Sociální třída rodičů respondenta může mít vliv na to, zda se respondent často nudí. Tato hypotéza se mi podařila potvrdit. Respondenti, jejichž rodiče patří do sociální třídy vyšších odborníků, se nenudí tak často jako respondenti, jejichž rodiče patří do sociální třídy kvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků.

Příloha VI. Ukázka nevyplněného dotazníku

Milý studente,

Dovoluji si Tě požádat o vyplnění tohoto dotazníku, neboť jde o důležitou součást mé diplomové práce.

Účelem dotazníku je shromáždit údaje, které se týkají vlivu některých aspektů rodiny (např. její úplnost, vzdělání rodičů, počet sourozenců) na využití volného času. Odpověď, která odpovídá Tvým představám, prosím, zaškrtni.

Dotazník je zcela anonymní a Tvé odpovědi použiji pouze v diplomové práci. Děkuji Ti za pravdivé vyplnění dotazníku.

Markéta Kavanová
Studentka TF JU

1. Pohlaví: žena
 muž
2. Věk:.....
3. V jaké rodině žiješ?
 v úplné (oba biologičtí rodiče)
 v neúplné (jeden z biologických rodičů chybí)
 v doplněné (jeden biologický rodič je nahrazen rodičem nevlastním)
v institucionální (např. Dětský domov)
4. Jaký je počet členů Tvé rodiny?
5. Vypiš, prosím, kteří členové Tvé rodiny jsou vlastní a kteří nevlastní.
vlastní
nevlastní
6. Uveď, prosím, počet sourozenců a jejich věk.
.....
.....

7. Zatrhni, prosím, vzdělání rodičů.

Otec: základní

odborné bez maturity

střední s maturitou

vyšší odborné

vysokoškolské

Matka: základní

odborné bez maturity

střední s maturitou

vyšší odborné

vysokoškolské

8. Uveď, prosím, současné zaměstnání rodičů.

Otec

Matka

9. Co si představuješ pod pojmem volný čas?

.....

10. Co pro Tebe volný čas znamená?

.....

11. Myslíš si, že máš volného času dostatek?

určitě ano

spíše ano

spíše ne

určitě ne

nevím

Vysvětli proč:.....

.....

12. Jakým způsobem trávíš svůj volný čas a kolikrát týdně danou činnost provozuješ? Můžeš označit více činností.

Kroužky:

Kolikrát týdně kroužek navštěvuješ? Vyznač

v tabulce.

	Téměř každý den	3-4x týdně	1-2x týdně	Méně často	Vůbec
Návštěva DD a mládeže					
Hra na nástroj					

Taneční kroužek					
Výtvarný kroužek					
Keramický kroužek					
Pěvecký kroužek					
Chovatelský kroužek					
Dramatický kroužek					
Turistický kroužek					
Jazykový kroužek					
Jiný, uved'.....					

Sport:

Kolikrát týdně typ sportu provozuješ?

Vyznač v tabulce.

	Téměř každý den	3-4x týdně	1-2x týdně	Méně často	Vůbec
Hokej					
Fotbal					
Plavání					
Jízda na kole					
Jízda na koni					
Atletika					
Házená					
Aerobic					
Judo, karate					
Tenis, badminton					
Jiný, uved'.....					

Zájmy:

Kolikrát týdně se zájmům věnuješ?

Vyznač v tabulce.

	Téměř každý den	3-4x týdně	1-2x týdně	Méně často	Vůbec
Četba					
Ruční práce					
Počítač – internet					
Televize, DVD					
Být venku s kamarády					
Kolečkové brusle					
Skateboard					
Junák					
Pionýr					
Malování, kreslení					
Muzika					
Zvířata					
Jiný, uveď.....					

13. Jak většinou trávíš svůj volný čas?

- společně s rodinou (rodiče, sourozenci)
- se sourozenci bez rodičů
- sám
- s kamarády, partou
- v některém z kroužků
- jinak (prosím popiš).....

14. Nudíš se často?

- ano
- ne

15. V jakých organizacích svůj volný čas trávíš? Můžeš zaškrtnout víc odpovědí.

- školní klub
- dům dětí a mládeže
- základní umělecká škola
- jazykové školy
- církevní organizace
- občanská sdružení (junák, pionýr,...)
- tělovýchovné a sportovní organizace
- žádnou organizaci nenavštěvuji
- jiná organizace, uveď

16. Zajímají se rodiče o to, jak trávíš svůj volný čas?

- ano
- ne

Pokud jsi odpověděl ne, uveď, prosím, proč

17. Jsi spokojen s tím, jakým způsobem trávíš svůj volný čas?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne
- nevím

18. Dopln, kolik Kč máš měsíční kapesné.

19. Máš vybavení pro volný čas podle svých představ?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne
- nevím

Příloha VII. Ukázka vyplněného dotazníku

Milý studente,

Dovoluji si Tě požádat o vyplnění tohoto dotazníku, neboť jde o důležitou součást mé diplomové práce.

Účelem dotazníku je shromáždit údaje, které se týkají vlivu některých aspektů rodiny (např. její úplnost, vzdělání rodičů, počet sourozenců) na využití volného času. Odpověď, která odpovídá Tvým představám, prosím, zaškrtni.

Dotazník je zcela anonymní a Tvé odpovědi použiji pouze v diplomové práci.

Děkuji Ti za pravdivé vyplnění dotazníku.

Markéta Kavanová
Studentka TF JU

1. Pohlaví: žena
 muž

2. Věk:¹⁴.....

3. V jaké rodině žiješ?

- v úplné (oba biologičtí rodiče)
 v neúplné (jeden z biologických rodičů chybí)
 v doplněné (jeden biologický rodič je nahrazen rodičem nevlastním)
 v institucionální (např. Dětský domov)

4. Jaký je počet členů Tvé rodiny?⁴.....

5. Vypiš, prosím, kteří členové Tvé rodiny jsou vlastní a kteří nevlastní.

vlastní^{matka, otec, sestra}.....

nevlastní

6. Uveď, prosím, počet sourozenců a jejich věk.

DOMINIKA¹⁷.....

7. Zatrhni, prosím, vzdělání rodičů.

Otec: základní

odborné bez maturity

střední s maturitou

vyšší odborné

vysokoškolské

Matka: základní

odborné bez maturity

střední s maturitou

vyšší odborné

vysokoškolské

8. Uved', prosím, současné zaměstnání rodičů.

Otec .PODNIKATEL.....

Matka .ZDRAVOTNÍ .SESTRA.....

9. Co si představuješ pod pojmem volný čas?

.CHOZENÍ DO .KROUŽKŮ, .TRÁVENÍ .ČASU .S .RODINOU, .ČTENÍ, .OBČAS .POČÍTAČ,.....
 ..SPORT (.KOHLO, .KOLÉČKOVÉ .BRUSLE, .LYŽOVÁNÍ, .PING PONG).....

10. Co pro Tebe volný čas znamená?

.VOLNÝ ČAS JE PRO MNE DŮLEŽITÝ, PRATO ŽE SI ODPOČINU OD UCĚNÍ A VACĚRPAM.
 NOVÉ SÍLY.....

11. Myslíš si, že máš volného času dostatek?

určitě ano

spíše ano

spíše ne

určitě ne

nevím

Vysvětli proč: .MYSLÍM, ŽE .VE ŠKOLE .NETRÁVÍM .PŘÍLIŠ .MNOHO .ČASU .A .PRATO.....
 ..STIHNU .PROVOZOVAT .TO, CO .MĚ .BAVÍ.....

12. Jakým způsobem trávíš svůj volný čas a kolikrát týdně danou činnost provozuješ? Můžeš označit více činností.

Kroužky:

Kolikrát týdně kroužek navštěvuješ? Vyznač v tabulce.

	Téměř každý den	3-4x týdně	1-2x týdně	Méně často	Vůbec
Návštěva DD a mládeže					
Hra na nástroj			X		
Taneční kroužek					X
Výtvarný kroužek					X
Keramický kroužek					X
Pěvecký kroužek					X
Chovatelský kroužek					X
Dramatický kroužek					X
Turistický kroužek			X		
Jazykový kroužek					X
Jiný, uveď.....					

Sport:

Kolikrát týdně typ sportu provozuješ? Vyznač v tabulce.

	Téměř každý den	3-4x týdně	1-2x týdně	Méně často	Vůbec
Hokej					×
Fotbal					×
Plavání					×
Jízda na kole		×			
Jízda na koni					×
Atletika					×
Házená		×			
Aerobic					×
Judo, karate					×
Tenis, badminton			×		
Jiný, uveď... PING PONG		×			

Zájmy:

Kolikrát týdně se zájmům věnuješ? Vyznač v tabulce.

	Téměř každý den	3-4x týdně	1-2x týdně	Méně často	Vůbec
Četba	×				
Ruční práce					×
Počítač – internet		×			
Televize, DVD		×			
Být venku s kamarády		×			
Kolečkové brusle		×			
Skateboard					×
Junák					×
Pionýr			×		
Malování, kreslení				×	
Muzika	×				
Zvířata	×				
Jiný, uveď.....					

13. Jak většinou trávíš svůj volný čas?

- společně s rodinou (rodiče, sourozenci)
- se sourozenci bez rodičů
- sám
- s kamarády, partou
- v některém z kroužků
- jinak (prosím popiš).....

14. Nudíš se často?

- ano
- ne

15. V jakých organizacích svůj volný čas trávíš? Můžeš zaškrtnout víc odpovědí.

- dům dětí a mládeže
- základní umělecká škola
- jazykové školy
- církevní organizace
- občanská sdružení (junák, pionýr,..)
- tělovýchovné a sportovní organizace
- žádnou organizaci nenavštěvuji
- jiná organizace, uveď

16. Zajímají se rodiče o to, jak trávíš svůj volný čas?

- ano
- ne

Pokud jsi odpověděl ne, uveď, prosím, proč.....

17. Jsi spokojen s tím, jakým způsobem trávíš svůj volný čas?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne
- nevím

18. Dopln, kolik Kč máš měsíční kapesné. 250 Kč.

19. Máš vybavení pro volný čas podle svých představ?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne
- určitě ne
- nevím

20. Když se srovnáš se spolužáky ve třídě z hlediska trávení volného času, trávíš volný čas:

- lépe než ostatní
- asi tak stejně
- hůře než ostatní

21. Pokládáš z nějakého důvodu za přínosné uskutečňování koníčků ve svém volném čase?

- ano
- ne

Pokud jsi odpověděl ano, uveď, prosím, v čem je to pro Tebe přínosné ...*dělat si věci, které mě baví*.....
...*co mám radu a co mě baví*.....

Na závěr máš možnost vyjádřit se několika větami k tématu volný čas. Například jakým způsobem trávíš volný čas s rodinou. Budu ráda za jakékoli připomínky.

...*CHODÍME NA PROCHÁZKY, JEZDÍME NA VÝLETY, NA KOLECHA NĚKDY I JEN*.....
...*TAK DOMA*.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ABSTRAKT

KAVANOVÁ, M. *Vliv některých rodinných okolností na využití volného času dítěte..* České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Klíčová slova: rodina, úplnost rodiny, charakteristika rodiny z různých hledisek, vliv pořadí narození sourozenců, vliv vzdělání rodičů, vliv sociálních tříd rodičů, volný čas dětí, výchova dětí mimo vyučování

Diplomová práce se soustředí na vymezení určitých charakteristik rodiny a jejich vliv na využívání volného času dítěte. Mezi tyto aspekty patří úplnost rodiny, postavení dítěte mezi sourozenci, vzdělání rodičů a sociální třídy rodičů. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V prvním okruhu teoretické části se zabývám otázkou rodiny, složením rodiny podle počtu členů, popisuji rodiny z různých hledisek. Druhý okruh teoretické části práce pojednává o volném čase a výchově dětí mimo vyučování. Na teoretické poznatky navazuje praktická část mé práce, ve které jsem provedla výzkumné šetření. Zabývám se v něm otázkou, zda mohou mít uvedené aspekty rodiny vliv na způsob využívání volného času dítěte. Výsledky výzkumné sondy jsem demonstrovala pomocí grafů a tabulek v závěru práce.

ABSTRACT

Impact of some family conditions on a child's free time use.

Key words: family, completeness of the family unit, family characteristics from different sides, influence of the sequence of being born, influence of parents' level of education, influence of parent's social strata position, children's free time, children education out of school

This dissertation is focusing on definitions of some typical features of a family unit and its impact on their child's free time use. These aspects are for e.g. completeness of the family, child's status among their brothers and sisters, level of parents' education and the social strata of parents. The dissertation is divided into theoretical and practical part. In the beginning of the theoretical part the question of family, definition according to the number of members, and other features implicated from the family status are being discussed. Second part concern the free time and children's education out of school. The theory is followed by purely practical part of my dissertation in which I conduct a research. The main question for my research was if the above mentioned aspects of the family unit can have an impact on the way a child spends their free time. Results of this probe have been concluded and demonstrated by graphs and tables at the end of the dissertation.